

EINO LEINO

OLLI SUURPÄÄ

ROMAANI

HELSINGISSÄ, KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA.

EINO LEINO

OLLI SUURPÄÄ

EINO LEINO

on ennen julaissut m. m.:

TUOMAS VITIKKA. Romaani	3: —
JAANA RÖNTY. Romaani	3: —

EINO LEINO

OLLI SUURPÄÄ

ROMAANI

HELSINGISSÄ
KUSTANNUSOSAKEYYHTIÖ OTAVA

HELSINGISSÄ 1908
HELSINGIN UUSI KIRJAPAINO-OSAKEYHTIÖ

1.

Jäinen viima puhalsi läpi Helsingin puistokatu-
jen. Talvi oli, mutta lumi oli sulanut moneen
kertaan ja lopuksi kokonaan unohtunut pilvien
tuolle puolen. Ajurien kärryt vierivät viluisina kyl-
millä katukivillä.

Ihmisiä ei näkynyt monta liikkeellä, vaikka oli
tavallinen iltakävelyn tunti, hetki ennen teatterien
ja konserttien alkamista. Perheet pysyivät mie-
luimmin kotonaan. Poikamiehet pujahtivat nopeasti
kapakan ovesta sisälle.

Varatuomari Olli Suurpää purjehti laajassa pie-
tarilaisessa turkissaan turvallisesti pitkin Pohjois-
Esplanaadia. Hän oli varannut maallisen majansa
jotakuinkin täydellisesti kaikilta kylmän ja lämmön
vaihteluilta. Kuitenkin tähtäsivät hänenkin silmänsä
sangen kiinteästi kahta Kämpin edessä palavaa
sähkölamppua, jotka hän jo kaukaa erotti suurten
myymäläin lähettämistä valokimpuista. Hän oli
matkalla pieneen, salaiseen puoluekokoukseen.

Julkisia ei siihen aikaan saatukaan pitää, ei aina-
kaan ilman armollisen esivallan suostumusta. Sitä taas
ei ollut toivomista muilla kuin hallituspuolueen jä-

senillä. Esivalta merkitsi nimittäin silloin samaa kuin sortovalta. Niiden, jotka sitä vastustivat, tuli yhtyä hiljaa ja huomaamatta niinkuin varkaat yöllä. Epäily ja ilmianto hiipi heidän kintereillä.

Varatuomari Olli Suurpää ei ollut koskaan ollut mikään intohimoinen puoluepukari. Hän oli tyyni ja valistunut kansalainen. Mutta myrskyinen aika oli temmannut hänetkin pyörteesensä. Hänen täytyi mennä virran mukana, niin vähän halua kuin hänellä siihen itse asiassa olisi ollutkin. Hänen oli pakko vastustaa hallitusta.

Hän oli hamasta ylioppilas-ajoistaan kuulunut suomalaiseen vastustuspuolueeseen, tosin kyllä sen maltillisimpiin ja yhteiskuntaa-säilyttävimpiin aineksiin. Vielä vähemmän kuin ennen sopi hänen nyt ajatella hallituksen kannattamista. Mutta itse vastustus ei ollut nyt samaa kuin ennen, ei yhtä mukavaa, hupaista ja vaaratonta. Se oli nyt taistelua elämästä ja kuolemasta, jossa pantiin kaikki alttiiksi, virat, arvot, tavarat, perhe-onnet, vieläpä oma mieskohtainen vapauskin. Henkikulta yksin säästettiin toistaiseksi, mutta maanpako uhkasi jokaista vanhoille perustuslaeille kuuluaista kansalaista. Sitäkin kolkkompana kangasti väkivaltainen siirto Venäjälle, jota rankaisukeinoa diktatuuri-asetuksen nojalla oli viime aikoina myöskin ruvettu uppinkaisimpien vastustusmiesten suhteen käyttämään. Länsimaisiin olosuhteisiin tottuneelle merkitsi se mahdollisuus miltei kuoleman läheisyyttä. Ajatus

seisahti siinä ja silmät tuijottivat tuntemattomaan pimeyteen.

Varatuomari Olli Suurpää ei pitänyt tällaisesta taistelusta. Se suututti, pelotti ja hermostutti häntä. Kaikki hänen entiset elämäntapansa olivat järkytetyt myötä juuriaan. Alituisesti kutsuttiin, kätettiin ja käskettiin häntä puolueen nimessä jonnekin, alituisesti tarvittiin häntä jossakin ja alituisesti annettiin hänelle uusia vastuunalaisia luottamustoimia. Siitä kärsi hänen terveytensä. Jospa hän edes olisi voinut olla sydänjuuriinsa saakka vakuutettu oikeuden lopullisesta voitosta ja venäläisen virkavallan pikaisesta kukistumisesta, kuten niin monet muut hänen puoluetovereistaan olivat! Mutta hän oli epäilijä. Hän seurasi passiivisen vastarinnan mukana päätä pudistaen, sillä hän pelkäsi sen päättyvän poliisikamarin pöydän eteen. Mutta juuri siksi pidettiin hänen läsnäoloaan välttämättömänä kaikissa salaisissa neuvotteluissa. Katsottiin hänen edustavan kriittillistä ainesta, joka oli enemmän kuin terveellinen kaikkien liian tuulentupaisten ehdotusten vastapainoksi.

Sitä vastaan ei varatuomari Suurpäällä suinkaan olisi itse asiassa ollut mitään väittämistä, ellei hän samalla olisi pelännyt joutua ikävyyksiin tästä valtiollisesta arvostelijatoimestaan. Viisaana miehenä otti hän kaikki mahdollisuudet lukuun. Ja silloin täytyi hänen rehellisesti tunnustaa itselleen, että hänellä ei ollut pienintäkään halua tulla ajetuksi maanpakoon tahi istahtaa edes hetkiseksi johonkin

venäläiseen tutkintovankilaan. Hän, varatuomari Olli Suurpää, kahden santarmin saattamana! Jo se ajatus oli hänen mielestään yhtä naurettava kuin mahdoton ja vastenmielinen. Marttyyrikruunu oli hänelle jo aikoja sitten kaiken houkuttelevan kimmellyksensä kadottanut. Hän katsoi sen aivan liian ohueksi päähineeksi kaljulle kiireelleen.

Nytkin purjetuuleen Edlundin kulmasta kohti Kämppiä höllötellessään hän ei voinut olla tuolle ajatukselle mielessään karvaasti myhähtämättä. Eikä sitten muuta kuin kunnia ja hyvän omantunnon rauha palkinnoksi kestetyistä kärsimyksistä! Se oli jo sellaisenaan sangen laiha lohdutus. Sitäpaitsi jäivät nekin ainakin vielä toistaiseksi tulematta. Kunniaa hän ei niittänyt enempää kuin kuka tahansa muukaan vaatimaton työntekijä passiivisen vastarinnan vainiolla. Mitä taas hänen omaantuntoonsa tuli, kävi se vaan sitä levottomammaksi, mitä tuimemmaksi taistelu ja mitä lähemmäksi kotitarkastuksen ja sitä seuraavien karkoitustoimenpiteiden mahdollisuus. Kenties saattoi tästä taistelusta kiteytyä jollekin toiselle hyväkin omatunto. Hänelle puolestaan syntyi siitä vain paha omatunto. Se oli sangen merkillistä eikä Olli nyt ensi kertaa miettinyt sitä.

Mistä se mahtoi johtua? Viisaustieteellisesti oli Olli ratkaissut asian siten, että omattunnot mahtoivat olla yhtä erilaiset kuin olivat ihmisten sydämet ja selkämunatkin. Lääketieteellisesti hän oli tehnyt sen diagnosin, että ihmisen omatunto riip-

pui sydämen yleisestä terveydentilasta ja että hänen sydämensä mahtoi jostakin erikoisesta syystä olla hyvin hermostunut. Sielutieteellisesti hän oli tullut siihen tulokseen, että hän ehkä toimi vasten omaa syvempää itseään taikka oli ainakin etäännytynyt liiaksi olemuksensa keskipisteestä, niinkuin varomaton sotapäällikkö voi joskus tehdä liian rohkeita joukkoliikkeitä armeijansa alkuperäisestä perus- asemasta. Historia ja yhteiskuntatiede taas olivat antaneet hänelle sen opetuksen, että omatunto oli vain menneiden kehityskausien ääni ihmisessä ja että Ollin esi-isät hamasta harmaasta muinaisuudesta siis nähtävästi ilmoittivat sen kautta tyytymättömyyttään hänen nykyiseen valtiolliseen toimintaansa.

Myöskin uskonto olisi epäilemättä voinut antaa jonkun selityksen asiaan. Mutta siitä oli Olli jo varhaisessa lapsuudessaan tykkänään vierautunut.

Pääasia oli, että passiivinen vastarinta ei nykyisessä muodossaan tarjonnut hänelle sisällistä tyydytystä. Hänen olisi jo monta kertaa tehnyt mielensä jarruttaa tahi kääntyä takaisin, jos hän olisi voinut. Mutta hänellä ei ollut siihen kylliksi rohkeutta eikä päättäväisyyttä. Hän tunsi vain kiitävänsä pikajunan vauhdilla kohti varmaa perikatoaan.

Tänä iltana oli hänen tuulensa tavallista huonompi. Hän oli jo niin varmasti sopinut erään maaseutu-ystävänsä kanssa, joka päivällisen aikaan oli hänen luonaan pistäytynyt, tavata sinfoniakonsertin jälkeen Yliopiston eteisessä ja siirtyä sitten syömään yhteistä illallista Seurahuoneelle. Siitä

olisi voinut tulla hyvinkin miellyttävä ilta, sillä he olivat vanhoja luokkatovereita ja kasvinkumppaleita, joita monet hupaiset muistot yhdistivät. Mutta heti ystävän lähdettyä oli kilissyt hänen pöytäpuhelimensa ja joku puoluejohtajista oli antanut hänelle lyhyen määräyksen saapua eräasen Ylä-Kämpin yksityishuoneeseen täsmälleen kello 7. Olli oli kysynyt vain vaatimattomasti, oliko hänen läsnäolonsa aivan välttämätön. Oli. Siinä ei ollut mitään tekemistä.

Tämä kokous oli sattunut hänelle tuiki sopimattomasti.

Epäilemättä hän olisi mielellään jäänyt poiskin siitä, jos hän vaan olisi uskaltanut. Mutta hänessä asui taikauskoinen kunnioitus kaikkia valtiollisia kokouksia kohtaan, niin suuria kuin pieniäkin, siitä yksinkertaisesta syystä nimittäin, että ne hänen mielestään jollakin tavoin edustivat yleistä mielipidettä. Ja yleinen mielipide oli asia, jonka kanssa ei koskaan, saati sitten näinä rauhattomina aikoina, ollut leikkimistä. Sitäpaitsi tunsi Olli, ja oli aina tuntenut, salaperäistä pelkoa kaikkia ammattipolitiikoitsijoita kohtaan. Niiden kanssa oli vielä vähemmän leikkimistä. Ne olivat herroja, joilla oli jyrkät periaatteet ja kiivaat sympatiat ja antipatiat. Olli, joka ei omannut kumpiakaan, oli aina tuntenut itsensä sangen turvattomaksi heidän seurassaan. Hän oli usein kuunnellut selkäranka kylmänä niitä intohimoisia kuolemantuomioita, joilla moni vähänkin epäluotettava ja ennen kaikkea poissaoleva puoluetoveri tuollaisessa kokouksessa nopeasti

ja kivuttomasti teilattiin. Siellä oli paras olla saapuvilla, jos mieli säilyttää kansalaiskunniansa.

Näissä mietelmissä hän oli saapunut Kämpin hotellin eteen. Hän avasi oven ja astui eteiseen, jossa jo suloinen lämmin tulvehti häntä vastaan. Hän tiesi, että kokousta varten tilattu yksityishuone oli yläkerrassa, mutta periaatteen vuoksi kulkusti hän kuitenkin mennessään alakerran kahvilaan. Siellä ei näkynyt ketään. Hetki oli vielä liian varhainen. Hänen tavallinen iltaseuransa keräytyi vasta paria tuntia myöhemmin.

Mitä jos hän kuitenkin jättäisi turkkinsa tänne? Voisihan olla, että poliittinen kokous päättyisi inhimilliseen aikaan ja hänelle vielä jäisi hetki pari toverilliseen seurusteluun.

Se oli onnellinen ajatus.

Sinfoniakonsertti hänen kaikissa tapauksissa nähtävästi täytyi tältä illalta karkoittaa mielestään. Samoin herttainen maaseutu-ystävänsä, jonka hän sentään voisi tavata huomennakin.

Mutta Ollin mieli oli jo isosti keveämpi, samoin kuin hänen ruumiinsakin, kun hän elegantissa poikkitakissaan nopein, joustavin askelin nousi yläkertaan. Vielä lyhyt pysähdys käytävän peilin eteen, sipaisu viiksille, pitempi huolenpito taitehikkaalle jakaukselle. Sitten pieni kriittinen ryppy kulmakarvojen väliin ja kultasankaiset rillit pätevästi kiinni suoran nenän varteen.

Hän oli valmis valtiolliseen puoluekokoukseen.

2.

Huone oli pieni eikä suurempaa tarvittukaan. Koolla olivat vain suomalaisen vastustuspuolueen pylväät. Näön vuoksi oli tarkoitus syödä yhteinen illallinen, mutta muuten oli kysymys tärkeistä poliittisista suunnitelmista ensikeväisen sotaväen-kutsunnan varalta. Siihen oli nimittäin puolueen johtajien mielestä nykyään koko passiivisen vastarinnan kärki tähdättävä.

Myöskin heidän piirinsä oli ennen ollut lukuisampi. Pari oli ajettu maanpakoon. Joku oli heikontuneen terveytensä vuoksi vetäytynyt syrjään liian työläästä valtiollisesta taistelusta. Toiset taas olivat agiteeraamassa maaseudulla, missä salaiset nuuskijat ja ilmiantajat ajoivat heitä takaa kuin jäneksiä. Juuri tänä aamuna oli saapunut tieto, että yksi ja kenties innokkain heistä oli vangittu astuessaan jollekin sisämaan rautatien-asemalle. Mieliä oli sen johdosta tavallista vakavampi.

Heitä itseään saattoi sama isku kohdata millä hetkellä hyvänsä. Pahinta oli nimittäin, että tuossa viimeisessä vangitsemisessä olivat santarmit saaneet

käsiinsä eräitä papereita. Ehkä jo ensi yönä astuisivat kotitarkastajat heidän huoneisiinsa.

Oli tunnettu tarve neuvotella tuokiotilasta. Jokaisen täytyi myöntää, että se oli synkempi kuin milloinkaan. Mutta kukaan ei asettanut edes kysymyksen alaiseksi, ettei vastarintaa olisi entistä tarmokkaammin jatkettava.

Olli ei voinut enää pidättää itseään.

— Viimekeväinen asevelvollisuuslakko menestyi vain puolittain, sanoi hän.

— Niin, myönsi raskaasti toimittaja Taavi Teräksinen, puhdasposkinen mies, silmät kirkkaat ja älykkäät.

— Ensikeväinen on varmaan täydellisesti epäonnistuva, jatkoi Olli.

— Sekin on mahdollista.

— No niin? Mielestäni tämä on epätoivoista taistelua.

— Rumalta näyttää.

— Mutta kevääsen mennessä voi vielä paljon tapahtua, puuttui puheesen lehtori Kesäniemi, parantumaton optimisti, joka jo vuosi sitten oli esivalan mahtikäskyllä virastaan erotettu.

— Paha voi siihen mennessä paljon tapahtua, jatkoi Olli järkähtämätöntä ajatusjuoksuaan.

— Myöskin hyvää, lauloi lehtori Kesäniemen ääni niinkuin leivonen pilvettömän taivaan sinestä. Pääasia on, ettemme kadota uskoamme tulevaisuuteen.

— Se on jumalan kädessä, ivasi Olli. Mutta onko veljellä joitakin perusteellisia syitä odottaa muutosta parempaan päin? Kenties jo lähimmässä tulevaisuudessa?

— Sitä en tahdo väittää. Mutta minä vastaan kansallisrunoilijan sanoilla: „viel’ uusi päivä kaikki muuttaa voi.“

Hän puhui kauniisti, ihanteellisesti ja lapsellisesti. Outo, joka ensi kerran olisi kuullut häntä, olisi voinut pitää häntä hyvinkin kehittymättömänä. Tässä seurassa tunnettiin hänet paremmin. Tiedettiin, mikä tuli asui tuossa vaatimattomassa miehessä, mikä luonteenlujuus noiden herkkien ja hauraiden sanojen takana. Myöskään Olli ei voinut kieltää häneltä syvintä sisällistä kunnioitustaan. Mutta lehtori Kesäniemi oli hänen mielestään auttamattomasti naivi. Häneen oli turha tuhlata ruutiain.

Varsinaiset puoluejohtajat pysyivät äänettöminä. Olli katsoi vedoten heihin.

— Niin pian kuin on kysymys uskon asioista, virkahti hän ohuimmalla ja ivallisimmalla äänenpainollaan, tunnen minä itseni tässä seurassa kuin Juudas Mestarinsa opetuslasten seassa. Mutta jos on kysymys järjellisestä keskustelusta, syistä ja vastasyistä, otan siihen mielihyvällä osaa.

— Hillitse kieltäsi! kuiskasi hänelle salavihkaa aina tasapuolinen Taavi Teräksinen. Sinä loukkaat Kesänientä.

— Minä tahdon kerrankin puhua suuni puhtaaksi, kuiskasi Olli.

— Onko sinulla joku uusi ehdotus? hymyili Saarni.

Saarni oli varsinaisia puoluejohtajia. Hän oli hienonnäköinen, korkea-otsainen mies, silmät päässä kuin kaksi kivihiiltä, hermostunut, ivallinen hymy alati suupielissä väreilevänä. Saarni oli Ollin pahin vastustaja tämäntapaisissa kokouksissa. Hänen kielensä oli yhtä terävä kuin Ollinkin eikä Olli voinut edes sydämensä syvimässä häntä naiviksi nimittää. Sen lisäksi hän oli liukas kuin ankeriaainen, tekeytyi kapeaksi kuin teräskynä ja tarjosi aina vähimmän mahdollisen maalitaulun halukkaille hyökkääjille. Ollin ei ollut koskaan onnistunut tukkia suuta häneltä. Päinvastoin oli Saarni sen tehnyt useammin kuin yhden kerran. Siksi ei Olli koskaan voinut oikein sietää häntä, varsinkaan ei hänen diabolista hymyään, jossa aina oli jotakin voitollista, ikäänkuin hän taas olisi keksinyt jonkun uuden musertavan todistuskappaleen ja odottaisi vain sopivaa hetkeä lingotakseen sen esille peljättävästä liuhuparrastaan.

Se oli oikea mefisto miehekseen ja niin taitava herja vielä, että hän kuitenkin aina lopuksi esiintyi positiivisten ihanteiden ajajana, silloin kun Olli poloinen vain alasrepivänä arvostelijana. Se vasta oli mestarikujeilija Ollin mielestä! Monta muuten juhlallista puhetta oli Saarni häneltä turrannut, katkeroittanut monta kaunista iltahetkeä. Siksi ei Olli

mokoman kanssa mielellään haastanut riitaa, sillä hän pelkäsi jo edeltäkäsin saavansa tuntuvasti rökkiin häneltä.

— Ei, vastasi hän vaatimattomasti, seivästäen vain silmänsä Saarniin yli kultasankaisten nenäkakkulainsa. Minulla ei ole mitään uutta ehdotusta.

— Siinäpä se, hymyili Saarni. Sinä olet negatiivinen henki ja tahdot kuitenkin vaikuttaa isänmaasi kohtaloon.

— Mitä veli sillä tarkoittaa? kysyi Olli jo jotta-kuinkin kärkevästi.

— Ilman vaan. Mielestäni on aika itse jo niin kielteinen, että pieni myönnytys myöskin uskon asioille ei voi muuta kuin hyödyttää meitä.

Eikös se taas tapansa mukaan kiekannut itsensä sille puolen! Kuitenkin tiesi Olli ja näki omilla silmillään, että Saarni oli yhtä suuri epäilijä kuin hänkin. Miksi ei tuo mies koskaan tahtonut suoraan myöntää sitä? Inhimillisesti katsoen heidän olisi pitänyt olla parhaita ystäviä. Mutta Saarni ei ollut koskaan antautunut hänelle, vältti tavata häntä kahdenkesken ja katsoi silloinkin häneen aina sellaisella ilkamoivalla hymyllä ikäänkuin olisi tahtonut sanoa: „Kyllä tunnen sinut, varatuomari Olli Suurpää! Sinä olet todellakin Juudas meidän seurasamme.“

Sellainen mies voi saattaa raivoon Ollin. Onneksi puuttui samalla Pekka Kolehmainen puheeseen.

— Usko jääköön kunkin yksityiseksi asiaksi, hän sanoi. Omasta puolestani kunnioitan minä järkähtämätöntä uskoa oikean asiamme lopulliseen onnistumiseen. Mutta se ei kuulu tähän. Me emme taistele voiton tähden.

— Siis minkä tähden? kysyi Olli entiseen ivalliseen tapaansa. Kunnianko?

— Veli Olli tietää sen kyllä yhtä hyvin kuin me muutkin, vaikka hän ei leikillisellä hetkellään ole sitä tietävinään. Me teemme vain, mitä me rehellisinä miehinä yksinkertaisesti emme voi jättää tekemättä.

Se oli vakavaa puhetta. Seurasi hetken hiljaisuus.

Myöskin Olli loi silmänsä ilmeisellä mielihyvällä viimeiseen puhujaan. Siinä oli mies kokonaan toista maata kuin Saarni. Vakaumuksen mies kiireestä kantapäähän, leveäharteinen kuin harmaa kallio, kasvot kuin veistetyt visapuusta. Huomasi heti ensi näkemältä, että hänessä ei ollut vilppiä ensinkään. Jo hänen syvä, lämmin silmänluontinsa oli omiaan luottamusta herättämään.

Siinä oli mies, jolle asia todellakin oli pyhä. Mutta kuinka mahtoi olla Saarnin laita? Eiköhän veijari vain passiivisen vastarinnankin varjolla ajanut omia yksityisiä pyyteitään?

Se oli ajatus, joka joskus ennenkin oli vaivannut Ollia. Sillä hän ei peljännyt mitään niin suuresti kuin näyttää naivilta tahi tulla jossakin suhteessa nenästä vedetyksi. Mahdollisesti hän tässä yksin

olikin oikean asian ihanteellinen esitaistelijä? Ehkä noilla muillakin, ei vaan Saarnilla, oli omat sivutarkoituksensa?

Ei, ei kaikilla ainakaan. Pekan suhteen hän ainakaan ei voinut pettyä. Siinä oli vähintään yksi, jonka puhtaista tarkoitusperistä hän koska hyvänsä saattoi mennä takaukseen.

Asiallinen keskustelu alkoi. Olli vaipui omiin mietteisiinsä.

3.

Olli ei katsonut miksikään erikoiseksi hyveeksi olla vilpitön muita kohtaan. Mutta itselleen hän oli harvinaisen rehellinen.

Hän myönsi nyt esim. mykkänä toveriensa poliittista keskustelua kuunnellessaan, että hän oli tässä seurassa vain vanhasta tottumuksesta. Hänen asemansa oli kiero, hänen läsnäolonsa täällä oli petosta. Hänen paikkansa olisi jo oikeastaan aikoja sitten ollut hallituspuolueen riveissä. Miksi hän ei noussut ylös ja sanonut suoraan sitä? Siksi että hän pelkäsi yleisen mielipiteen tuomiota.

Hän oli raukka. Niin juuri, se oli oikea sana.

Ihme, ettei kukaan noista muista huomannut sitä. Kenties Saarni, sillä hänen silmänsä vilahtivat usein omituisesti tännepäin. Hänellä saattoi olla joku aavistus siitä. Täytyi olla varoillaan, täytyi pitää kieli keskellä suuta, ettei vaan tulisi liikoja lausuneeksi. Hän oli jo äsken ollut liian avomielinen. Ja hän oli aikonut olla vielä avomielisempi. Miten typerää! Hän oli todellakin tahtonut puhua suunsa puhtaaksi. Siinä silmänräpäyk-

sessä hän olisi allekirjoittanut valtiollisen kuolemantuomionsa.

Onneksi hän oli vielä voittanut kiusauksen. Nyt oli hänen otettava siitä oppia vastaisen varalle. Tuollaiset hetket voivat todellakin syöstä miehensä perikatoon. Yksi ainoa avomielisyyden puuska, ja on raunioina kaikki, minkä pitkä elämä on vuosien vierieissä rakentanut.

Hän päätti tästä lähtien olla tiivis kuin seinä. Kukaan kuolevainen ei saisi koskaan kurkistaa hänen sydämensä salaisiin komeroihin.

Kuitenkin värähteli hänen sisällään omituinen, hiirenherkkä levottomuus, kun hän kuunteli toveriensa vastarinta-suunnitelmia ja heidän hiljaisella, harmaalla äänellä lausumiaan ehdotuksia tarpeellisen propagandan järjestämiseksi. Heidän tuumansa olivat kaikki hänen mielestään yhtä heikkoja ja lapsellisia. Neulanpistoja, joihin jokaiseen venäläinen virkavalta vastaisi kangenlyönnillä! Hän ei uskonut niiden yhdenkään tehoavaan vaikutukseen. Mutta hän ei suinkaan sanonut sitä. Hän vain nyykäytti päätään täydellisen hyväksymisensä merkiksi. Taas toisinaan teki hän jonkun näennäisen vastaväitteen, jonka toverit helposti kumosivat. Sillä aikaa liitelivät ja laatelivat hänen ajatuksensa.

Oliko enää syytä jouta jännittää? Eikö ollutkin jo parempi etsiä sovintoa hallituksen ja hallituspuolueen kera sekä jättää kaikki turha vastarinta toistaiseksi? Odottaa kärsivällisesti aikaa parempaa ja koettaa hiljaisuudessa pitää vireillä

kansallishenkeä ynnä vanhojen perustuslakien kunnioitusta? Tietysti vain niillä aloilla ja niillä keinoilla, jotka vielä olivat luvallisia.

— No, Olli! Mitäs sinä mietit?

Hän säpsähti ja vilkaisi nopeasti läsnäolijoihin. Oliko hän ollut jo liian kauan vaiti? Oliko joku kenties jo arvannut hänen ajatuksensa?

Hän pyysi näön vuoksi puheenvuoron. Nyt voi hän jälleen rauhassa vaipua mietteisiinsä.

Hän nojasi pään käsiinsä ja tarkasteli rilliensä yli tovereitaan. Uskoivatko nuo kaikki nyt todellakin siihen, mitä he sanoivat? Se tuntui Ollin mielestä sulalta mahdollisuudelta. Mutta mitkä vaikuttimet mahtoivat kutakin heistä ajaa tähän epätoivoiseen taisteluun? Se oli kysymys, joka jo usein ennenkin oli pyörinyt hänen aivoissaan.

Olli ei mielellään uskonut eikä tahtonut uskoa mihinkään epäitsekkäisiin vaikuttimiin. Hän ei tosin järkevänä miehenä voinut kieltää, että maailmassa eli ja oli aina elänyt eräitä haaveilijoita, idealisteja ja utopisteja, jotka puhuivat ihmiskunnan onnesta, kansojen vapaudesta, totuudesta, veljeydestä ynnä muista yhtä pilventakaisista asioista. Mutta he olivat Ollin mielestä aina olleet enemmän tahi vähemmän hassahtaneita. Täyspäinen mies oli hänen maailmankatsomuksensa mukaan aina itsekäs. Sen oli Olli huomannut jo varhaisessa nuoruudessaan eikä hänen tähänastinen elämäkokemuksensa ollut millään tavalla tuota oppilausesta vääräksi todistanut.

Viime aikoina oli hänestä kuitenkin ruvennut tuntumaan siltä kuin olisi hänen syytä jossakin suhteessa tarkistaa sen pätevyyttä. Eikö hänen edessään tälläkin hetkellä istunut joukko ihmisiä, jotka kaiken inhimillisen arvioimisen mukaan toimivat vasten omia ajallisia etujaan? Kuitenkaan ei Olli parhaalla tahdollaankaan voinut pitää heitä hasahtavina. Ymmärryksen lahjat olivat heillä yhtä hyvät kuin hänellä itselläänkin. He olivat joka suhteessa Ollin vertaisia: saaneet saman kasvatuksen, suorittaneet samoja taikka samanarvoisia tutkimuksia, tulleet virkoihin ja yhteiskunnallisiin luottamustoimiin, kantaneet palkkansa ja olleet yhtä mieltä hänen kanssaan useimmista isänmaan ja ihmiskunnan suurista ydinkysymyksistä. Eikä Olli myöskään siveellisessä suhteessa ollut tähän saakka pitänyt itseään heistä ollenkaan eroavana. Mikä piru heihin nyt oli äkkiä mennyt? Eivätkö he huomanneet, että he vaelsivat kohti varmaa perikatoaan?

Taikka tahtoivatko he uhallakin taistella niiden näkymättömien valtojen puolesta, jotka hyvän ja pahan tiedon puusta syönyt ihmishenki oli keksinyt peittääkseen omaa alastomuuttaan? Aatteiden ja ihanteiden puolesta nimittäin? Se oli Ollin mielestä tuiki käsittämätöntä.

Eikö joku aate tahi mielipide ollut vain osa ihmisestä? Eikö osa ollut aina pienempi kokonaisuutta? Oliko oikeus uhrata kokonaisuutta osan edestä, joka sitäpaitsi saattoi olla tänään toinen,

huomenna toinen? Sillä mikä oli sen muuttuvampaa kuin mielipide, mikä sen vaihtuvampaa kuin vakaumus? Sehän vieri kuin virta, tietysti vain niin kauan kuin ihminen itse henkisesti kasvoi ja kehittyi.

Paljon pysyvämpiä olivat jo tunteet ja intohimot. Niitä ei ihminen itse valikoinut: hän syntyi niihin. Niiden takia itsekkäätkin ihmiset todella sangen usein uhrasivat kokonaisuutensa.

Mutta aate! Mikä se oli? Kupla aalloilla, joiden alla pohjattomat syvyydet hämärsivät. Lintu lehtipuussa, jonka oksilla niin monet muut kauniit asiat kukoistivat. Pitikö koko puu uhrata vain tuon pienen linnun vuoksi? Oliko tuo kupla tärkeämpi kuin koko sen alla kohiseva valtameri?

Miestä, joka oli intohimojensa herra, pidettiin yleensä viisaana, järkevänä ja valistuneena. Eikö sitten ollut vielä paljon viisaampaa ja valistuneempaa olla myöskin herra ajatuksiensa, niin että nämä eivät päässeet muodostumaan turmiotatuottaviksi voimiksi yksilön elämässä? Ihminen ei Ollin mielestä koskaan eikä missään tapauksessa ollut oikeutettu itseään uhraamaan.

Hassut, hurmahenget, mielenvikaiset saattoivat sen tehdä, mutta ei kukaan oikein-ajatteleva kansalainen. Kuitenkin oli tässä hänen edessään eräitä sangen tervejärkisiä kansalaisia, jotka nähtävästi olivat sielunsa syvimmissä päättäneet uhrautua. Miten se oli selitettävissä?

Tämä kiusallinen kysymys oli Ollille jo ennenkin paljon salaista päänvaivaa tuottanut. Nyt astui se tavallista kiinteämpänä esiin hänen aivojensa kome-roista.

Mutta samalla valkeni hänelle myös vastaus siihen: he olivat naiveja!

Ihme, että hän ei ollut tuota ennen keksinyt. Tosin oli lehtori Kesäniemi aina ollut naivi hänen mielestään. Mutta he olivat naiveja kaikki, niin Pekka kuin Taavi ja kaikki muutkin, paitsi ei luonnollisesti tuo viirunaama, tuo Saarni, joka oli syntynyt hirsipuuta varten. Naivi taikka itsekäs, — mitään kolmatta mahdollisuutta ei nähtävästi ollut ihmiselle olemassa.

Tämä selitys tyydytti täydellisesti Ollia. Nyt vasta hän mielestään oikein ymmärsi toverinsa. Heidän tekojensa yksinkertaisena vaikuttimena oli nähtävästi tuo merkillinen itsepettäminen, joka välistä voi sumentaa viisaimmankin ihmisen silmät ikävää ja epämiellyttävää totuutta näkemästä. Ihminen uskoo aina helposti siihen, mitä toivoo, ja tässä oli toivo paremmista ajoista nähtävästi so-kaissut tavallista terävämmätkin ymmärrykset. Totuus on aina tyly ja julma, puhumattakaan suurista maailmantotuuksista, jotka ovat oikeita verikoiria. Siksi niin monet ihmiset mieluummin kauniin valheen kera vaeltavat.

Ollin otsa selkeni, hänen silmänsä kirkastuivat. Hän sai takaisin kaiken entisen varmuutensa, ylemmyytensä ja itseluottamuksensa. Nyt hän oli hei-

dän suhteensa valmis. He eivät sittenkään olleet ajatelleet yhtä voimakkaasti kuin hän, eivätkä yhtä syvälle olemuksen kuiluun kurkistaneet! He liikuivat pinnalla, hän syvyydessä. Hän oli sittenkin Olli Suurpää.

Kaikki sisällinen arkuus ja epäitsenäisyys oli samalla kuin pois puhallettu hänestä. Hän katsoi kelloaan.

— Anteeksi, sanoi hän. Mutta minun täytyy nyt todellakin lähteä.

— Minne?

— Sinfoniakonserttiin.

— Häh?

— Minä ehdin vielä kuulemaan viimeistä osastoa.

Toverit katsoivat toisiinsa hämmästyneinä.

— Mitä lempoa? Tässä on vielä paljon tärkeitä asioita jälellä.

— Anteeksi, Beethovenin sinfonia on tällä hetkellä minun tärkein asiani.

Olli oli noussut ja katsoi ympärilleen. Hänen silmänsä hymyilivät kultasankaisten nenäkakkulain ylitse harmaina, pistävinä ja ivallisina. Oli jotakin ärsyttävää ja ikäänkuin tahallista taistelunvaatimusta hänen olennossaan.

Kukaan ei kuitenkaan ottanut vastaan heitettyä hansikasta. Tällä kertaa oli Olli todellakin voittanut. Hänen oli onnistunut hämmästyttää itse Saarnikin, joka katsoi nolona eteensä keksimättä mitään pirullista sanottavaa.

Olli odotti pari silmänräpäystä. Sitten kumarsi hän kohteliaasti.

— Näkemiin saakka, hyvät herrat.

Hän meni.

Toverit nykäyttivät olkapäitään. Se oli nyt noita Ollin kummallisia pähänpistoja, joista ei ollut sen enempää välittämistä.

4.

Olli Suurpää ei suinkaan ollut mikään varsinainen musiikkimies. Hän oli siihen aivan liaksi järkeilevä, käsite-ihminen kiireestä kantapäähän.

Kuitenkin hän nautti musiikista. Se vaikutti häneen omituisella tavalla vapauttavasti. Musiikki irroitti ikäänkuin hänen hermonsa toisistaan, hänen ajatuksensa kiertyivät silloin pois tavalliselta kehältään ja hänen mielikuvituksensa häkkilinnut tekivät eräitä avuttomia, turvattomia lentoyrityksiä. Tietysti palasivat ne aina pian takaisin vaarattomilta ilmamatkoiltaan, mutta toivat kuitenkin tullessaan henkäyksen maailmoista, missä ei mitään ääriä ollut, vieläpä välistä hyppysellisen kosmillista pölyä pyrstöllään. Se oli Ollin mielestä yhtä hauskaa kuin eriskummallista nautintoa.

Hän oli myös kuullut joskus sanottavan, että musiikki jalosti ihmistä. Omasta puolestaan hän ei suinkaan olisi tahtonut mennä siitä asiasta niin aivan kivenkovaan takaukseen. Pikemmin olisi hän voinut väittää, että musiikki vaikutti häneen suunnilleen samoin kuin naiset ja alkoholi. Oli

sitäpaitsi helpompaa hinnaltaan ja verrattomasti viattomampaa seurauksiltaan. Hän piti siitä.

Hän ei yleensä tuntenut mitään syvempää sisällistä tarvetta tulla jalommaksi. Hän oli täysin tyytyväinen siihen siveelliseen ennätykseen, jonka hän jo oli saavuttanut. Kaikkein vähimmän hän katsoi kauneuden valtakunnan olevan luodun ihmisille uutta ja parempaa elämää opettamaan.

Musiikki oli sängen miellyttävää, jota ei saanut nauttia liian usein eikä liian suurissa annoksissa. Sillä silloin voi se vaikuttaa vahingollisesti realipoliittisen poikamiehen elämään.

Siksi kävi hän ainoastaan sinfoniakonserteissa.

Hänen musikaalinen makunsa oli hyvin rajoitettu. Säveltaide yksilön rajoja ratkovana, tähtitarhoja syleilevänä oli hänen henkinen hekkumansa, jonka takia hän mielellään haukkasi siitä silloin tällöin kohtuullisen viipaleen omien kiinteästi käsitteellisten ajatustensa lomaan. Mutta juuri samasta syystä hän ei ollenkaan voinut sietää ohjelmamusiikkia, ei mitään, joka kaipasi sanoja selitykseksi tai missä yleensä oli pakko kiinnittää ajatuksensa joihinkin ennakolta määrättyihin tahi määriteltävissä oleviin asioihin. Laulu oli hänen mielestään vain profaania rahvasta varten ja ooppera kotoisin sieltä, missä pippuri kasvaa.

Luonnollisesti oli Beethoven näin ollen hänen ihanteensa. Siinä oli vähimmän ainetta, enimmän

henkeä, vähemmän aikaa, enemmän iankaikkisuutta. Vähemmän yksilöllistä, luonteenomaista ja todellisuuden kirjavaa moninaisuutta, enemmän sitä yhtä, sitä samaa, sitä suurta, sitä tuntematonta, jota milloin jumalaksi, milloin maailmansieluksi, milloin elämän ja kuoleman kiertokuluksi sanottiin. Siinä oli musiikki hänen mielestään, mitä sen piti olla. Kaikki muu oli vielä jonkun verran tästä maailmasta.

Tämä maailma, se oli hänen maailmansa, varatuomari Olli Suurpään oma maailma, jossa hän asui ja askarteli, missä hänen virkansa, toimensa, toveripiirinsä ja vaatimattomat nautintonsa olivat ja jossa hän viihtyi pääasiassa niin erinomaisesti. Mutta tällä hänen maailmallaan oli yksi vihollinen, nimittäin juuri tuo toinen maailma, pimeyden ja perkeleen, kadotuksen ja kuoleman kotosija. Useimmille ihmisille ilmestyi se vain kuolemana. Mutta sitten seisoikin se tuossa ihan vieressä ja oli valmis ketä tahansa, usein mitä sopimattomimmalla hetkellä ja mitä huonoimmin valittujen asianhaarain vallitessa, takinkaulukseen tarttumaan.

Kuolema ei Ollin mielestä ollut mikään gentlemani.

Elämä sen sijaan oli jo paljon paremmin kasvatettu. Siinä oli jo jotakin, joka oli ymmärrettävissä ja siis jotakin järjellistä, hyvää ja oikeutettua. Mutta kuolema! Sitä ei voinut käsittää parhaalla tahdollaankaan. Ja koska sitä ei voinut käsittää,

se oli Ollin sanakirjan mukaan jotakin typerää, paha, huonoa ja miltei hylättävää.

Kuolemalla ei ollut eikä voinut olla mitään järjestäytynyttä tarkoitusta. Se oli epäloogillinen ajatushyppäys taikka hengetön kuva-arvoitus ilman selitystä. Siinä oli samalla eräs epämiellyttävä raa-kuuden, jopa sivistymättömyyden piirre, jota tosin ei kokonaan puuttunut elämäntäkään, mutta joka kaikissa tapauksissa siinä esiintyi varsin hyväntahtoisena ja hymyilevänä törkeytenä. Kuolema sitä vastoin oli bandiitti, rikoksentekijä, varas yöllä, ilman mitään personallista ylevyyttä taikka edes tavallista arvostelukykä.

Samalla oli siinä jotakin niin peijakkaan epäyksilöllistä, juopunutta, harhailevaa ja mielipuolista. Olli ei, piru vieköön, kun hän pahan pään päällensä otti, myöntänyt kuolemalle minkäänlaista oikeutta olemassaoloon.

Musiikkina se kuitenkin oli jo isosti siedettävämpää.

Musiikkia kuunnellessaan ajatteli Olli nimittäin aina kuolemaa. Ja juuri sävelten muodossa hän saattoi ajatella sitä jotakuinkin tyyneästi ja turvallisesti.

Kuolema kadotti siten edes hiukan jähmetyttävää kammoaan, tuli tutummaksi, ystävällisemmäksi ja ymmärrettävämmäksi. Sen kanssa voi jo hiukan leikkiäkin. Siihen saattoi kurkistaa niinkuin kaivon ja jälleen tarpeen tullessa vetää päänsä takaisin niinkuin kuoreensa kilpikonnan.

Kenties sanoi samalla joku outo aavistus Olli Suurpäälle, että hän kauneuden äärellisten muotojen kautta äärettömyyden ijäisiä jääkenttiä vallitessaan, itsekin astui ikäänkuin askeleen lähemmäksi kuolemattomuutta.

5.

Varatuomarin tulo konserttisaliin oli aina jo taide-teos sellaisenaan.

Hän astui sisälle suuresta paraatiovesta, eteni hitaasti ja juhlallisena kuin joulukirkko pitkin keskikäytävää, tervehti puoleen ja toiseen, ei hätiköinyt, ei kättä antanut, pysähtyi vain hetkeksi, veti otsanahkansa huomaavaisiin kurttuihin ja tuijotti rilliensä läpi merkitsevästi asianomaiseen tuttavaan. Saapui vihdoin paikalleen kateederin juurelle, istui, otti rillit nenältään, pyyhki ne huolellisesti ja loi sillä välin siristeleviä katseita ympärilleen, ikäänkuin kummeksien, mihin seuraan hän oikeastaan oli joutunutkaan. Tuon katseen alla tunsu tavallinen kuolevainen itsensä aina enemmän tahi vähemmän taskuvarkaaksi.

Nyt painoi hän tarmokkaalla liikkeellä rillit takaisin nenälleen. Kääntyi, tarkasti lehterin, tuijotti turvattomalle takaseinälle, antoi armollisen hyväksymisensä Edelfeltin seinämaalaukselle ja kumarsi tuskin huomattavasti päätään Aleksander I:sen rintakuvalle. Vielä pieni nautiskeleva hymy soittolavan läheisille tuoliriveille, jotka olivat kauniinpuoleisilla

naisilla kukitetut. Hän oli valmis astumaan sävelten maailmoihin.

Silloin, juuri silloin sattuu hänen silmänsä katse vastapäiseltä tuoliriviltä, tuosta aivan hänen edestään.

Se on kaunis.

Olli korjaa rillejään, pyyhkäisee kaljua päälakeaan ja tekee lähemmän tarkastuksen. Epäilemättä istuu siinä nainen, joka suoraan sanoen tölöttää häneen. Kuka se mahtaa olla?

Olli muistelee, muistelee, mutta ei keksi nimeä. Kuitenkin hän on joskus nähnyt tuon naisen. Mutta missä?

Hän ei kuolemakseenkaan muista sitä.

Ja nainen katsoo yhä häneen. Pitäisikö hänen kenties tervehtiä?

Hän tekee heikon yrityksen, mutta nainen ei ole sitä huomaavinaan. Katsoo vaan kiinteästi häneen. Tämähän on aivan hullunkurista.

Välihetki on loppunut. Sinfonia alkaa.

Nainen tuijottaa aina vaan häneen. Olli alkaa tuntea itsensä rauhattomaksi. Mahtaako hänen puvussaan olla jotakin epäjärjestyksessä?

Hän ottaa salaa pienen pyöreän peilin liivinsä taskusta ja tarkistaa nopeasti kauluksensa, kravattinsa ja rintapielensä. Kaikki on niinkuin ollakin pitää. Hän ei huomaa mitään merkillistä itsessään.

Kuitenkaan ei tuon naisen katse väisty hänestä hetkeksikään. Mikä on tarkoitus? Olli päättää olla asiaa enempiä ajattelematta. Hän on tullut

nauttimaan musiikista eikä paistamaan särkeä hullun ihmisen kanssa.

Hän kääntää päänsä pois päin ja jättäytyy sävel-aaltojen ajeltavaksi.

Kuitenkin tuntee hän yhä tuon katseen polttavan ohimoitaan. Hyvin kummallinen silmäpari todellakin. Oikeastaan mahtaa se olla tumma, mutta Olliin vaikuttaa se aivan keltaiselta. Noin katsoo vain yö-eläin. Tuon naisen sielu ei ole kotoisin päivän kultaisilta kunnahilta.

Ollin taiteellinen nautinto häiriytyy. Hän ei kuule mitään eikä voi kuvitella mitään. Lempoko tuon tuijottajan juuri nyt hänen eteensä lähetti? Mitä se mahtaa tahtoa hänestä?

Ei mitään, ei kerrassaan mitään. Olisi järjetöntä jotakin muuta otaksua.

Epäilemättä on tuo nainen hullu taikka hysteerinen.

Mutta missä on Olli ennen nähnyt hänet?

Jossakin he ovat ennen toisensa tavanneet, siitä on Olli aivan varma, vaikka hän ei mitenkään jaksa muistaa sitä. Hän pinnistää ajatuskykyään, hän vertaa mielessään kaikki mahdolliset naistuttavuutensa. Ei, hän ei voi muistaa sitä.

Mutta vaikka he olisivatkin tavanneet toisensa jossakin, ei se vielä Ollin ymmärryksen mukaan mitenkään saattanut olla riittävä syy tuollaiseen julki-jumalattomaan tuijotukseen. Tuo nainen oli nähtävästi hyvin sivistymätön.

Mutta katsoiko se todellakin yhä häneen?

Olli kääntää päänsä ja tulee siitä heti täysin vakuutetuksi. Nyt päättää hänkin tuijottaa.

Olisipa ikuinen ihme, ellei hän saisi tuota silmäparia lannistetuksi. Myöskin hänellä on silmät, piru vie! Sitäpaitsi hänellä on nenäkakkulat, joiden vaikutus aina ennen tämäntapaisissa tilaisuuksissa oli ollut valtaava turvattomaan vaimo-ihmiseen.

Hän kohotti päänsä ja linkosi kylmän, itsekylläisen katseen noihin kahteen keltaiseen aurinkoon. Se sulii niihin kuin kesäinen rae kuumaan maantiehiekkään. Ja rae seurasi raetta niinkuin sekunti sekuntia, ilman että hänen onnistui jäällä jähdyttää sitä, mikä tahtoi hänet tulena korventaa.

Samalla kasvoivat kasvamistaan sävel-aallot hänen ympärillään. Meret myrskysivät, näkymättömien maailmojen ukkoset jyrisivät, kaikki voittoa kuoleman yli, kaikki kiitosta elämän ihanuuden. Jumalainen kauneus tahtoi nähtävästi toden teolla itsensä ja valtakuntansa ilmoittaa. Yhä korkeammalle kohosi mestarin henki. Yhä voimakkaampina vyöryivät hänen ajatuksensa. Mitkään muodot eivät enää riittäneet hänelle. Hän särki kaikki ajalliset kahleet ja syöksyi ylenluonnollisen titaanin tavoin suoraan kohti iankaikkisuutta. Tulen tahtoi hän tuoda ihmisille, lait laatia sallimuksen päättä-pyörryttävään hulluuteen, paremmat kuin sen omat, kauniimmat, järjellisemmät, inhimillisemmät. Eikä ollut loppua ihmishengen hehkuvalla kasvamisella eikä äärtä sävelten äärettömällä, voitollisella riemukullalla kautta korkeuksien.

Mahdottomin tuntui tässä mahdolliselta, ihme itse tuiki luonnolliselta ja yksinkertaiselta.

Olli Suurpää oli kokonaan huumaantunut.

Hänen silmänsä upposivat tuohon outoon, kiiluvaan naissieluun, joka väreili häntä vastaan kuin kahden kaivon syvyydestä. Samalla sattuiivat hänen korvaansa soitinten pilviä-piirtävät uhma-äännet, täyttäen hänen sielunsa pyhällä pelvolla ja kauhistuksella. Oliko ihmisen lupa kohota noin korkealle? Ja saiko kukaan rankaisematta samota noin kauas kuolevaisten asuinsijoilta?

Olli Suurpää ei tuntenut itseään enää kyllin turvalliseksi tuolillaan. Tässähän voi tapahtua mitä tahansa, ajatteli hän. Hänen sydämensä löi levottomasti, niinkuin se oli lyönyt viime aikoina usein hänen valtiollisen toimintansa vuoksi. Pelkäsikö hän jälleen menettävänsä personallisuutensa? Soimasiko omatunto häntä siitä? Oliko hän jälleen poikennut liian kauas oman olemuksensa keskipisteestä?

Hän ei tällä kertaa voinut eritellä oikein selvästi sielunsa tiloja. Outo hämärä lankesi hänen sydämeensä. Hän näki edessään vain kaksi keltaista silmäterää, jotka suurenivat ja pienenivät, kapi-noivat ja antautuivat, rakastivat ja uhkasivat. Mitä ne mahtoivat uhata hänelle?

Soitto taukosi. Lumous oli lopussa.

Olli heräsi kuin unesta. Nyt näki hän aivan selvästi, ettei nainen ollut ollenkaan katsonut häneen. Tämä oli tuijottanut vain tyhjään ilmaan, pari milli-

metriä hänen ohitsensa, vaikka Olli oli luullut sen häntä tarkoittavan.

Luonnollisesti hänen ohitsensa. Kuinka hän oli voinut muuta kuvitellakaan?

Hän oli nähnyt näkyjä. Sateenkaari oli hänen silmänsä sumentanut.

Eteisessä hän tapasi koulutoverinsa, jonka kanssa he olivat päättäneet syödä yhteisen illallisen.

— Missä?

Olli ehdotteli Seurahuonetta.

Mutta maalaisserkku oli itsepäinen. Hän halusi intohimoisesti Ala-Kämppiin, johon monet nuoruusmuistot häntä yhdistivät, kuten hän sanoi.

— Olkoon menneeksi.

Ollin mieliteot eivät olleet yhtä jyrkät. Hän suostui.

Oikeastaan hän olisi tänä iltana mieluummin istahtanut jossakin muualla. Sillä hän pelkäsi hiukan tavata puoluetovereitaan, jotka hän äsken oli niin äkkipikaisesti jättänyt. Ne peijakkaat saattoivat myöhemmin samaan paikkaan laskeutua.

Hän käveli nyt jo kokonaan maan päällä. Hän oli jättänyt musiikin ihanteelliset ilmakerrokset ja oli jälleen sama järkevä Olli Suurpää, joksi hänet koko Helsinki tunsi ja jollaisena hän niin runsain määrin oli saavuttanut kansan ja yhteiskunnan yleisen luottamuksen.

Maalaistuttavan nimi oli Mikko. Hän oli lääketieteen tohtori arvoltaan ja asui eräässä lääninpääkaupungissa.

— On hyvä, että maailmassa on edes jotakin pysyväistä, tuumi Mikko tutkien mielihyvällä illallislistasta sopivaa ruoka-annosta itselleen. Jotakin, joka ei muutu, vaikka kaikki muu muuttuisikin.

— Mitä tarkoitat? kysyi Olli.

— Tarkoitan tällaista ravintolan ruokalistaa. Erittäinkin moisina mullerruksen ja sekamelskan aikoina, joissa nykyään elämme, on äärettömän turvallista tietää, ettei kaikki sentään ole ajan vaihtelujen alaista. Tällainen ruokalista on kuin kallio meressä. Se seisoo järkkymättä.

— Kuitenkin täytyy minun särkeä sekin viimeinen kaunis mielikuvasi luodun pysyväisyydestä.

— Älä hemmetissä! Kuinka niin?

— Käännäpä lehteä! Sekin on muuttunut esivallan mahtikäskystä.

— Kolme kotimaista kieltä...!

— Kuten näet, on suomenkieli vihdoinkin pääsyt oikeuksiinsa.

— Yhdessä venäjänkielen kanssa.

— Kiitos olkoon Bobrikovin.

Mikko oli vahva kansallismielinen ja kuului kotimaisen hallituksen uskollisimpiin kannattajiin. Käytännölliseen politiikkaan hän tosin ei koskaan ollut suoranaisesti ottanut osaa, yhtä vähän kuin hän hyväksyi sydämessään kaikkia hallituspuolueen toimenpiteitä. Mutta häneen oli jo entisiltä opintoajoiltaan juurtunut vakava viha kaikkia ruotsinmielisiä vastaan, erittäinkin sitä epäkansallisuutta, joka rehoitti akateemisen sivistyksen kukkuloilla. Routa-

vuodet eivät olleet siinä suhteessa vähintäkään hänen vakaumustaan murentaneet.

Eri puolueiden jäsenet eivät näinä aikoina mielellään puhuneet politiikasta. Täytyi välttää kaikkia tulenarkoja aineita, jos mieli ollenkaan jatkaa seurustelua. Hekin, vaikka olivat vanhoja koulutovereita, katsoivat parhaaksi katkaista siitä keskustelun. Ei oltu vuosikausiin tavattu toisiaan; ei voinut toinen tietää, kuinka vereslihalla toinen olisi siihen tahi tähän kysymykseen nähden.

He tekivät tilauksensa äänettäminä.

— No, Olli, lausui Mikko sitten ikäänkuin tappailen entistä tuttavallisuutta.

— Mitä niin? kysyi Olli kuivasti.

— Ilman vaan, että etkö sinä vieläkään ole huomannut Suomessa olevan muitakin kaupunkeja kuin Helsinki?

— En. Oletko sinä?

Mikko rupesi hiljaksen haukuskelemaan pääkaupunkia. Se oli nyt vain muodon vuoksi, selaista hyväntahtoista luskutusta. Oikeastaan oli hän äärettömän mielissään siitä, että hän jälleen oli päässyt pääkylään puikahtamaan, että hän jälleen istui suuressa, valaistussa salissa ja kuuli ympärillään huoletonta puheenporinaa. Ja kuin ohimennen välkähti hänen mieleensä oman nykyisen asunokaupunkinsa autiot kadut, kamala seurahuone, sen punamullattu bufettineiti ja harmaa tarjoilupöytä, jota vastaan pari hakkailevaa lääninhallituksen heraa näkyi tavallisesti nojallaan. Prrr! Se ei ollut

mikään mieltä ilahduttava kuvasarja. Oli paras olla sitä ajattelematta.

Olli katseli ikävystyneenä ympärilleen. Hän tunsu tuon luskutuksen, hän tiesi, että sen tarkoitus oli vain estää kirottuja helsinkiläisiä aivan päällepäin pääsemästä. Tuolla patsaan juuressa istui jo hänen tavallinen iltaseuransa. Niillä näytti olevan hyvin hauska siellä. Ne olivat jo päässeet kahviin ja likööriin. Myöskin Ollin olisi jo tehnyt mieli sinne. Mutta se oli ruma ajatus, jonka hän heti karkoitti mielestään. Hänen täytyi nyt uhrautua. Olihan ihmisellä joitakin velvollisuuksia vanhoja koulutoverejansa kohtaan.

Myöskin Mikko rupesi ympärillä istuvia tarkastelemaan.

— Ketä nuo ovat? hän kysyi osoittaen kahta lähellä-istujaa.

— Ne ovat filosofeja, vastasi Olli. Ne istuvat päät yhdessä, kuten näet, totisuus iankaikkinen kasvoillaan. Silloin tällöin räpähyttelevät he silmäluomiaan keskinäisen ymmärryksen merkiksi tavalla, joka on tarkoitettu todistamaan, että he tuntevat toisensa ja ovat valmiit tunnustamaan toisilleen sangen arvokkaan ja huomattavan aseman isänmaassa ja yhteiskunnassa. Muuten he eivät näe eivätkä kuule mitään. He ovat kokonaan omaan seuraansa syventyneet.

— Mitä he tekevät?

— He selvittelevät elämän suuria ongelmia. Yksi heistä on lakitieteen ylioppilas, joka harrastaa esteetiikkaa, toinen eläinlääkärikokelas, joka aikoo Dres-

deniin. Kumpikaan ei tee muuta kuin velkaa. He ovat meidän kaikkein ensimmäisiä ajattelijoitamme.

Mikko nauroi.

Hän oli ollut niin kauan poissa Helsingistä, että kapakkayleisö oli jo muuttunut. Viime vuosina oli-kin aineenvaihdos siinä suhteessa ollut tavallista nopeampaa.

— Entäs nuo? kysyi hän jälleen.

— Ne ovat nakertajia. Yksi heistä on opettaja ja kirjasto-amanuessi, toinen arvostelee taidetta aikakauslehdissä, kolmas politikoi ja neljäs luovii teatterikulissien välissä. Kullakin heistä on taattu toimeentulonsa: henkisesti he elävät siitä, mitä he nakertavat, ja aineellisesti siitä, mitä he nakerteluis-
taan muille purettavat.

— He ovat kuin sopulit siis?

— He syövät kaikki puhtaaksi. Kaikki, mitä heidän tiellensä sattuu, tiedettä, taidetta, kirjalli-
suutta, politiikkaa, yhteiskunta- ja perhe-elämää. Murentavat kaikki yhtä pieneksi kuin he itse ovat, hävittävät ajatuksia, tekevät tyhjäksi uusia alotteita, levittävät juoruja jokaisesta, joka ei kuulu heidän komplottiinsa, ja peukaloivat niiden tekoja, jotka jotakin toimivat, tahtovat ja saavat aikaan, omalla tahmealla tarmottomuudellaan. He ovat pessimis-
tejä, siksi että heidän ei tarvitsisi tehdä mitään, ateisteja, siksi että he pelkäävät jumalaa, sensua-
listeja, siksi että heillä ei ole henkeä, ja lihan evan-
keliumin julistajia, siksi että heillä ei ole luustoa. Ystäviä he ovat siksi, että he ovat rikostovereita.

He ovat sangen kirjavaa seuraa, mutta vaarallisempia kuin Faraon lihat lehmät, sillä ne söivät vain vertaisiaan, mutta nämä popsivat kaikkea, mitä maan ja taivaan välillä on, eivätkä kuitenkaan tule kyläisiksi. Mahdollisesti johtuu se siitä, että he jo ennaltaan ovat itsekyläisiä. Heitä on sinun vältettävä, ystäväni.

Mikko loi ihailevan katseen kumppaliinsa.

Hän oli lapsuudestaan saakka tottunut pitämään Ollia itseään etevämpänä. Eritoten hän oli aina tunnustanut tämän sujuvan sanavalmiuden. Noin ei Mikko omasta mielestään olisi koskaan osannut kiteyttää vaikutuksiaan.

Sekä yleensä elämäntaidossa että erittäinkin keveässä seurustelussa oli Olli aina ollut hänen mestarinsa. Usein hän oli sen vuoksi kadehtinut Ollia, vielä useammin vilpittömästi kunnioittanut ja katsonut ylös häneen. Varsinkin sen jälkeen kun hän oli muuttanut maaseudulle, oli Ollin seura aina kajastanut hänelle parhaana osana pääkaupungista, ikäänkuin sen henkisen elämän tuoksuna ja ekstraktina. Hän oli sentähden hyvin iloinen, että hänen nyt jo ensimmäisenä iltanaan oli onnistunut tavata Olli viinan vierellä. Täten pääsi hän mielestään tuossa tuokiossa keskelle Helsinkiä.

Aluksi oli Olli vaikuttanut häneen hiukan vieraalta. Nyt hän jälleen tunsii tuttavansa.

Juuri tuollaisena tahtoi Mikko nähdä hänet, hermostuneena, ivallisena, ihmisvihaavana, mutta hauskana ja pirteänä elämän-nautiskelijana, kieli myr-

kyllinen ja pää selkeä kuin kirkas talvipäivä. Se oli Olli, hänen kannaltaan.

Tuossa istui arvokas seura, jonka jäsenet Mikkokin tunsi nimeltään.

— Nuo ovat merkkimiehiä, sanoi Mikko.

— Niin, hymyili Olli. Se on meidän kansallinen yläkamarimme. Tiedemiehiä, jotka jatkavat suurten miesten työtä, juristeja, jotka jo ovat suuria miehiä, ja puoluepukareita, jotka pian aikovat tulla siksi. He ovat olleet erään kansallistaloudellisen yhdistyksen kokouksessa.

— Entäs nuo? kysyi Mikko.

Se sattui olemaan juuri Ollin tavallinen iltaseura.

— Ne ovat seuramiehiä, virkahti hän lyhyesti. Joku niistä huomasi hänet ja kohotti tervehtien lasiaan. Siellä olivat kielten kantimet jo irtautuneet, ilma oli täynnä tuoreimpia päivän kuulumia ja viimeisimpiä kompasanoja, kuten äänekkäät naurunremahdukset kyllin todistivat. Siellä olisi Ollinkin paras paikka ollut.

Tuntui tällä kertaa sängen vaikealta hänestä tapilla Mikon kanssa ystävyiden höllentyneitä siteitä. Sama kuin olisi vanhoja hämähäkinverkkoja yhteen solmiellut.

— Sinä tunnet heidät? kysyi Mikko.

— Kyllä. He muodostavat nykyään minun henkisen jälkiruokani niissä illallisissa, joihin siirrytään elämän komediasta.

— Hauskoja miehiä?

— Erinomaisia suunsoittajia.

Mutta nyt tuli sisälle sivistynyttä naisseuraa.
Kaikki päät kurottuivat katsomaan.

Olli säpsähti. Eikö se ollut sama nainen, joka äsken niin omituisesti oli hänen huomiotaan konserttialissa kiinnittänyt?

Hänellä oli mukanaan kaksi nuorempaa naista, jotka nähtävästi olivat hänen tyttäriään. Tuossa oli mieskin, luonnollisesti. Epäilemättä oli koko perhe äsken istunut yhdessä, vaikka Olli ei satunnaisen näköhäiriönsä aikana ollut ehtinyt muita erottaa.

Myöskään naisesta hän ei oikeastaan ollut havainnut muuta kuin silmät. Nyt saattoi hän jo ottaa tuon ilmiön koko joukon yleispätevämmän tarkastelun alaiseksi.

Kaunis hän ei ollut, jumala paratkoon. Ainaakaan ei sen mittapuun mukaan, joka naiselliseen ihanuuteen nähden oli käytännössä Helsingin esplanadilla. Mutta hän oli hyvin omituinen. Oli jotakin mielenvikaista taikka rikollista hänen päänsä muodostuksessa. Se oli Ollin ensimmäinen vaikutus, jonka hän sai jumala ties mistä, vaikka nainen ei ollenkaan riisunut päähinettä.

Tukka oli vaalea, kenties hiukan kellahtava, kulmakarvat kummallisesti vinot ja leukapielet ta-

vallista pitemmät, joten suu tuli ikäänkuin sysätyksi eteenpäin. Otsa oli matala, nenä kaareutuva sisään eikä ulospäin, muuten jotenkin sopuisuhtaisesti. Huulet kuin kulovalkean hipaisemat. Merkillisintä hänessä olivat kuitenkin silmät, jotka olivat suuret, kosteat ja aistilliset. Välistä voivat ne saada myöskin äärettömän surullisen ja säällittävän ilmeen, niinkuin pieni lapsi olisi niiden takana itkuun pillahtamaisillaan. Niiden oikeaa väriä ei Olli sitä vastoin vieläkään saanut täysin tarkistetuksi. Mutta ne mahtoivat olla mustat. Häneen ne kaikissa tapauksissa vaikuttivat keltaisilta.

Toinen tyttäristä oli puhkeava kaunotar, suu kuin verinen viiva, silmät päässä kuin kaksi räiskyvää katajapehkoa yöllistä metsänrantaa vasten. Toinen oli vielä lapsi ja kasvoiltaan kehittymätön.

Mies vaikutti vakavalta tiedemieheltä. Tummatukkainen, korkeaotsainen, leukapartainen, ijältään kenties jo käypä viidettäkymmentä. Kasvot olivat kalpeat ja hienopiirteiset, silmät lempeät ja syvät, silmäluomet raskaat ja väsyneet. Heti ensi hetkestä tunsu Olli tuota miestä rakastavansa.

Nyt huomasi myöskin Mikko tulijat.

— Kas perkele, hän sanoi vilkastuen.

— Mikä nyt?

— Ne ovat täällä.

— Ketkä?

— Nuo, etkö näe? Tohtori Ylä-Heikkilä perheineen.

— Tunnetko heidät?

— Mehän asumme samassa kaupungissa.

— Todellakin?

— Oikeastaan minun ainoa sivistynyt seura-
piirini siellä. Minun täytyy, anteeksi, nousta heitä
tervehtimään.

Myöskin Ylä-Heikkilät olivat jo nähneet Mikon.
Olli katsoi kulmiensa alta, miten he kaikki sydä-
mellisesti tervehtivät ja kättelivät tätä. Taisi olla
hyväkin tuttava perheessä. Varsinkin tyttäret pu-
huvivat iloisesti ja pajattivat.

Mikko palasi takaisin hyvillä mielin ja suu mes-
singillä.

— Sepä omituinen sattuma, hän sanoi. Me
olemme istuneet samassa konsertissa emmekä tie-
täneet tuon taivaallista toisistamme. Missä minun-
kin silmäni lienevät olleet?

Olli tiesi kyllä, missä hänen omat silmänsä oli-
vat soiton aikana olleet. Mutta hän ei katsonut
tarpeelliseksi mainita siitä mitään tässä yhteydessä.

Mikko sen sijaan ei lakannut ihmettelemästä
omituista sattumaansa.

— Kippis, hän sanoi ja joi pohjaan rommituu-
tinkinsa, jonka hän oli tilannut ruokaa odotelles-
saan. Tapaus on tuiki merkillinen. Minulle pöläh-
tää päähän yht'äkkiä: minä lähden Helsinkiin. Heille
samoin . . .

Nyt tulivat heidän ruoka-annoksensa.

He ottivat ryyppyä juhlan kunniaksi, tilasivatpa
vielä pullon punaviiniäkin toverillista mielialaa ylen-

tääkseen. Mutta Mikon ajatukset pyörivät nähtävästi yhä edelleen tohtori Ylä-Heikkilän perheessä.

— He pyysivät minua myöskin pöytänsä istumaan, hän sanoi.

— Miksi et mennyt? kysyi Olli kuivakiskoisesti.

— Sanoin istuvani täällä erään vanhan luokkatoverini kanssa. He kysyivät, kuka se oli. Minä mainitsin sinut nimeltäsi.

— Vai niin.

— Tohtori Ylä-Heikkilä muisti sinut vielä varsin hyvin yliopistoajoiltaan. Tulkaa molemmat, hän sanoi. Rouva kannatti innokkaasti ehdotusta.

— Todella?

— Hän näyttää kovin mieltäkiinnittävältä, sanoi rouva.

— Sangen ystävällistä.

— Eikö totta? Menemmekö?

— He ovat minulle tuiki tuntemattomia.

— Mitä se tekee! Olemmehan me kaksi vanhoja lapsuudentovereita.

Ja jälleen oli Ollilla syytä huokaista nykyaikaisen elämän suurta proosallisuutta. Kerran pitkästä kotvasta näkee hän naisen, jonka silmät tekevät häneen hetkellisen vaikutuksen. Kenties olisi ollut hauska ajatella häntä joskus yksinäisinä iltahetkinä, toivotella häntä tuttavakseen, kuvitella kukaties kuinka salaperäisiä seikkailuita. Niin tarjoutuu hänelle tilaisuus jo samana iltana esittäytyä tuntemattomalle ihanteelleen, istua hänen kanssaan keskellä kapakan hälinää, tutustua hänen mieheensä, juoda

kenties vielä veljenmaljat hänen kanssaan ja tulla sedäksi kahdelle suloiselle tyttärelle. Hirvittävää! Ei mitään runoutta, ei mitään romantiikkaa, ei mitään esteratsastusta. Kaikki yhtä harmaata, mukavaa ja luvallista. Missä ajoissa me elämmekään!

Hän suostui kuin uhrilammas.

— Voimmehan me juoda kahvit siellä, sanoi hän.

Mikko ilahtui kovasti. Ja syötyään he siirtyivät toiseen pöytään.

8.

Tohtori Ylä-Heikkilän silmäluomet olivat todellakin hyvin raskaat. Kun hän ne joskus kohotti, näytti Ollista kuin olisi pohjaton alakuloisuus aukaissut hänelle syvyytensä.

Mitä mahtaa tuo mies murehtia? ajatteli Olli.

Joskus hieroi tohtori Ylä-Heikkilä otsaansa ja koputteli hajamielisesti kulmaluitaan. Muuten istui hän kuin patsas paikallaan, pää käden varaan vaipuneena.

Tuo ei ole onnellinen mies, ajatteli Olli. Onko hän kenties katsonut liian syvälle elämään vai omaan sydämeensä?

Silloin tällöin otti tohtori Ylä-Heikkilä osaa myös keskusteluun. Hänen sanansa olivat hiljaiset, harakitut ja niinkuin naulan päähän naksahtavat. Useimmiten hän ei kuitenkaan viitsinyt sanoa mitään, vaikka näki selvästi, että hän ajatteli.

Hänen huulillaan leikki raukea hymyily, jonka tarkoitus oli olla hyväntahtoinen. Mutta Ollin harjaantunut silmä oivalsi helposti sarkastisen elämäntapaamisen viivat hänen suupielissään.

Tuo ei ole mikään tuhma mies, ajatteli Olli. Varmasti tulee hänestä kerran lääkintäneuvos.

Myöskin tohtoritar piti nyt silmänsä enimmäkseen uutimien takana. Hänenkin kasvoillaan oli omituinen, hervahtanut ilme, jota Olli ei osannut selittää.

Puhetta ylläpiti oikeastaan vain Mikko, vanhemman neiti Ylä-Heikkilän suosiollisella säestyksellä. Tuo tyttö olikin sangen harvinainen ilmiö ja kuin luotu tekemään hulluksi vielä monen moitteettoman poikamiehen.

Kaikki se, mikä vanhempien ulkonäössä oli verhoittua, uinuvaa, väsynyttä ja vähän sairaloista, oli hänessä selvää ja säkenöivää kuin sähköpatteri. Hänessä ei ollut mitään peitettyä, teeskenneltyä taikka terhenistä. Vasta kehittynyt vartalo oli kuin jousi vireessä. Ääni kilisi kuin hopeakello.

Toisen tyttären ääni sitävastoin oli vielä hiukan lapsellisen karhea, mutta sekin varma, ärsyttävä ja taistovalmis.

Olli teki hänelle pari kohteliasta kysymystä ja vaipui sitten samaan vaitioloon, joka jo näytti tohtorin ja tohtorittaren sydämet niin himmeiksi hämmärtäneen.

Äkkiä kääntyi tohtori Ylä-Heikkilä hänen puoleensa.

— Me olemme vanhoja tuttavias, hän sanoi.

— Kenties olemme kerran tavanneet toisemme nuorina ylioppilaina, hymyili Olli.

— Minä en tarkoittanut juuri sitä.

Mitä lempoa hän sitten mahtoi tarkoittaa? Olli katsoi kysyvästi häneen.

Sarkastiset viivat tohtorin suupielissä esiintyivät nyt entistä silmiinpistävämmiin.

— Mutta minä muistan teidät myöskin ylioppilaskokouksista, hän sanoi. Varsinkin nuo pari vaaka-suoraa ryppyä teidän otsassanne, jotka siinä vieläkin ovat.

Olli nauroi.

— Ne olivat jo silloin minun keskitetty elämänkatsomukseni, sanoi hän.

— Ne herättivät aina mielikuvan yksinäisestä ajattelijasta, joka aikoi harmaantua ijäisyyden ongelmassa.

Nyt suvaitsi hymyillä myöskin rouva tohtoritar.

— Minäkin muistan teidät, virkahti hän. Eräistä tanssiaisista Ylioppilastalolla. Te poljitte rikki minun laahukseni.

Siis siellä minä olen nähnyt tuon naisen, ajatteli Olli. Jälleen mikä elämän arkipäiväisyys! Ja minä kun jo olin valmis kuvittelemaan, että sen oli täytynyt tapahtua jossakin entisessä olotilassa ennen syntymistäni.

Mutta ääneen hän sanoi:

— Minä vakuutan, etten enää olisi yhtä taitamaton.

— Oletteko nyt aivan varma siitä?

— Kyllä. Minä kantaisin sitä siroasti ja kauriisti niinkuin hovipoika Heinen runossa.

Tohtoritar nyrpisti nenäänsä. Nähtävästi ei Ollin kohteliaisuus häntä miellyttänyt.

— Minä en muista Heinen runoja, hän sanoi.

— Mutta sinä muistat, puuttui tohtori Ylä-Heikkilä puheesen, että eräs nuori ylioppilas kenties parikymmentä vuotta sitten polki rikki sinun laahuksesi. Te näette, herra varatuomari: sitä ei nainen unohda koskaan.

— Eikä anna anteeksi, hymyili Olli.

— Ei tässä eikä tulevassa elämässä.

Herrat nauroivat. Tohtoritar tuijotti eteensä totisena ja surumielisenä.

— Se oli minun ensimmäinen oikea tanssipukuni, sanoi hän.

Hänen silmissään oli taas tuo kostea kiilto, ikäänkuin olisi niiden takana ollut pieni lapsi itkuun pillahtamaisillaan. Eikä Olli tiennyt, pitikö hänen ottaa asia toden vai leikin kannalta.

— Olkaa vakuutettu, hän sanoi, että minä vietin unettoman yön sen tapaturman jälkeen.

— Te! nauroi tohtoritar. Te menitte menojanne. Kotvan perästä näin minä teidät seisomassa hajamielisenä seinää vasten ja tarkastelemassa tanssiyleisöä hyvin halveksiva hymy huulillanne.

— Todellakin? jatkoi Olli samaan tyyliin. Sitten johtui se epäilemättä minun pitkästä vartalostani ja vielä pitemmästä kaulastani. Nämä avut, jotka luoja jo syntymässä on antanut minulle, ovat nimittäin jo alun pitäen kohottaneet minut siihen asemaan isänmaassa ja ihmiskunnassa, että olen voinut katsella suurinta osaa siitä niin sanoakseni ylhäältä alaspäin.

— Taikka toisin sanoen, tavallista korkeamman hevosen selästä halveksia maailmaa, pisti Mikko.

— Aivan kuin ystäväni tässä niin sattuvasti mielipiteensä määrittelee. Maailma kuitenkin käsitettynä silloin ainoastaan kaikessa ylimalkaisuudessaan.

Syntyi lyhyt vaihtelu. Tohtori Ylä-Heikkilä oli käynyt aivan totiseksi. Olli ei voinut olla syrjäkarein katsomatta häneen ja ihmettelemättä, että joku voi olla niin Saarnin näköinen eikä kuitenkaan vaikuttaa vastenmielisesti. Päinvastoin tunsikin hän kuin tasaisen, rauhallisen uuninlämmön virtailevan tuosta miehestä omaan sydämeensä.

Siinä oli mies, joka oli pannut pellit kiinni aikoinaan. Hänen miellyttävässä läheisyydessään voi todella viluinenkin vieras hetken lämmitellä.

Noihin toisiin hän ei enää sen suurempaa huomiota kiinnittänyt.

Mikko ja vanhempi neiti Ylä-Heikkilä, jonka nimi kuului olevan Sirkka, olivat nyt päässeet politiikkaan. Sirkka oli fanaattinen venäläisvihollinen. Hän ei ainoastaan tuntunut olevan passiivisen vastarinnan kannattaja, vaan vielä aktiivisenkin.

— Jos minä olisin mies, sanoikin hän, liittyisin minä varmasti jonkun vallankumouksellisen järjestön taisteluosastoon.

Tohtori Ylä-Heikkilä hymyili raukeasti.

— Onneksi sinä et ole mies. Mutta sellaisiin voivat myöskin naiset liittyä. Sinun ei sitä varten tarvitse hakea mitään erivapautusta sukupuolestasi.

— Te hyväksytte aktiivisen vastarinnan? kysyi Olli.

— Se on mielestäni vain luonnollinen jatko passiiviselle.

— Ja siitä on teidän mielipiteenne mikä?

— Että Suomen kansa ei vielä ole kypsynyt siihen. Katsokaa vain ympärillenne! Mutta koettaa sopii, kuten on koetettukin.

— Te ette ota osaa politiikkaan?

— En. Koko minun aikani menee lääkärinammattiini. Jos sitäpaitsi tahtoo vielä vähän seurata tiedettään... te ymmärrätte.

— Kyllä.

— Minun taisteluni on taistelua kuoleman kanssa. Siinä sodassa tahdoin minäkin kerran seisoa tai kaatua paikalleni.

Miksi hän puhui menneessä ajassa? Olli ei voinut sitä ymmärtää.

Tohtoritar Ylä-Heikkilä oli kohottanut silmäluomensa ja katsoi nyt suoraan Olliin. Hänen silmänsä olivat suuret ja huikaisevat niinkuin sisälliset revontulet olisivat äkkiä niiden taivaan sytyttäneet. Mutta hänen piirteensä olivat täysin tyynet ja levolliset.

— Siinä sodassa, lausui Olli keveästi, te varmaan olette suuri aktivisti.

— En tiedä. Elämä on niin vaikea elää.

Tämä yleinen mietelmä tuli aivan äkkiarvaamatta. Oliko se itsetunnustus? Pulpahtiko se vasten hänen tahtoaan? Olli katsoi tutkivasti toh-

tori Ylä-Heikkilään. Nuo sanat olivat kumahtaneet kuin haudasta. Tuolle miehelle mahtoi elämä todellakin olla hyvin vaikeata.

Mikko ja Sirkka koettivat jälleen solmita puheen katkennutta lankaa. Mutta mieliala jäi rasakaaksi, ainakin Ollin mielestä, joka vain odotti sopivaa hetkeä livistääkseen.

Hän oli sentähden sangen kiitollinen tohtoritarelle, kun tämä ennen pitkää ehdotti poislähtöä.

He maksoivat, nousivat ja lähtivät.

Eteisessä kohtasi Olli puoluetoverinsa, jotka juuri laskeutuivat yläkerrasta. Hän kesti tosin Saarnin pirullisen katseen, mutta tunsi kuitenkin ikäänkuin pahan omantunnon piston sydämessään. Hän päätti vasta olla isänmaalle uskollisempi.

Ulkona oli jäinen tuuli kehittynyt myrskyksi. Nurkat tohisivat, katonharjat humisivat. Taivas oli kuitenkin seijastunut jonkun verran. Viluinen puoli-kuu purjehti esiin Vaasanpankin korkean talon takaa, keskellä pilvenrepaleita, jotka vinhaa vauhtiaan riensivät kaupungin ylitse.

Tohtori Ylä-Heikkilä perheineen asui Fennian hotellissa. Mikko taas oli jo iltapäivällä sopinut yösiijasta Ollin salinsohvalla. Hänellä oli jotakin tärkeää puhumista Ollille, oli hän sanonut. Kävi päinsä parhaiten keskustella siitä hyväätekevän yön siipien alla.

Ystävykset saattoivat Ylä-Heikkilän perheen asuntopaikkaansa.

Mikko kulki edellä Sirkan kanssa. Sitten seurasi tohtori itse nuoremman tyttärensä keralla. Jälkijoukon muodostivat Olli ja tohtoritar, joka kuin sattumalta oli jättäytynyt hänen rinnalleen.

He kulkivat hetkisen äänettöminä.

— Minä näin teidät sinfoniakonsertissa, sanoi tohtoritar.

— Myöskin minä teidät, sanoi Olli.

— Minä tuijotin koko ajan teihin.

Olli säpsähti. Se ei siis sittenkään ollut mikään näköhäiriö. Mutta hän päätti tällä kertaa olla mielenmalttiaan kadottamatta.

— Te ajattelite varmaan rikkimennyttä laahustintanne, virkahti hän.

— Ei, minä ajattelin teitä.

— Ettehän te tunne minua.

— Kenties paremmin kuin te luulettekaan.

— Mahdollista kyllä. Minä olen yksinkertainen mies, jonka sisällisen koneiston näkee ensi silmäyksellä.

— Sitä en tahdo sanoa. Mutta minä tunsin teidän sisarenne.

— Missä?

— Täällä Helsingissä. Hän kävi jatkolla, minä musiikki-opistossa.

— Hän on nyt kuollut.

— Minä tiedän. Me olimme parhaat ystävät jonkun aikaa.

— Kuinka kauan?

— Niin kauan kuin minä olin teihin ihastunut.

— Onko se mahdollista?

Olli pysähtyi ja katsoi häneen humoristisesti.

— Onpa niinkin. Teidän sisarenne tiesi kyllä siitä.

— Tosiaan! Miksi minä en koskaan tavannut teitä hänen luonaan?

— Siksi että te ette koskaan käynyt häntä katsomassa.

Olli mietti. Tuo puhuu totta, päätteli hän. Hän oli todellakin ylioppilaana ollessaan aivan sydämettömästi laiminlyönyt sisartaan.

— Mutta hän kävi minua katsomassa, sanoi hän. Te olisitte voinut tulla joskus minun luokseni.

— Kyllä. Mutta minä pidin sitä sopimattomana. Miksi hän minulle keimailee? ajatteli Olli.

Mutta ääneen hän sanoi:

— Nyt te ette pitäisi enää?

— Kuka tietää. Minä kuulin jo silloin niin paljon pahaa teistä.

— Minä olenkin siitä saakka tullut monin verroin paremmaksi.

— Siinä tapauksessa minä ehkä voin tulla teidän luoksenne.

— Milloin?

— Milloin vaan haluatte.

— Kenties jo huomenna?

— Kenties jo huomenna.

— Mihin aikaan?

— Mieluummin silloin kun te olette kotona.

— Minä olen kotona koko iltapäivän.

— Minä tulen siis iltapäivällä.

— Te ette tiedä minun osotettani.

— Minä näen sen kyllä osotekalenterista.

Tuo nainen on joko hullu taikka rikkiviisas, ajatteli Olli. Luonnollisesti hän ei tule. Mutta jos hän tulee? Mitä sitten? Niin, ei mitään sen enem-

pää. Me juomme kupin kahvia yhdessä taikka tarjoan minä lasin viiniä hänelle. Mutta jos hän ei tule yksin? Silloin on hän suuri leikinlaskija.

Olli päätti heti ottaa selvän siitä.

— Te tulette tietysti miehenne kanssa? kysyi hän.

— Ettehän te ole minun miestäni kutsuneet.

— Mutta minä voin kutsua hänet.

— Se on kokonaan teidän vallassanne.

He olivat tulleet Fennian ovelle. Tohtoritar ojensi kätensä hänelle.

— Näkemiin, sanoi hän. Ja kiitos saattamisesta.

— Kiitos itsellenne.

Muutkin hyvästelivät.

— Meillä olisi paljon puhumista toistemme kanssa, lausui Ollille tohtori Ylä-Heikkilä. Mutta ikävä kyllä, täytyy meidän nyt erota.

— Niin, virkkoi Olli. Te puhuite äsken niin kauniisti taistelusta kuolemaa vastaan. Sekö on teidän mielestänne arvokkain sota ihmiselle?

— Se on sota ihmisyyden.

He erosivat lujalla kädenlyönnillä.

— Te olette ollut uskoton meille viime aikoina, kuului tohtoritar toruvan Mikkoa, käsi ovenrivassa. Missä teitä on pidetty viime aikoina? Ettehän ole käynyt meitä viikkomääriin katsomassa.

— Paljon työtä, hyvä rouva.

— Teidän täytyy oppia siis jälleen laiskottelemaan. Näkemiin saakka, hyvät herrat. Ja te, herra varatuomari, lupaatte varmaan käydä katsomassa meitä, jos satutte joskus sinnepäin maailmaa.

— Epäilemättä. Onhan se minun vanha koulu-
kaupunkini.

Olli voi huoleti luvata. Hän ei arvattavasti enää
elämässään tulisi sielläpäin pistäytymään.

— Miksi sinä et käy heitä katsomassa? kysyi Olli ystävältään, kun he jälleen kahdenkesken olivat lähteneet tuulta puskemaan.

— Sinä kuulit: työtä, työtä.

— Tuota voit sinä puhua tuhmemmille. Ei sen takia laiminlyödä perhettä, jossa on kaksi puhkeavaa kaunotarta. Tunnusta pois: sinulla on omat syysi siihen.

— Entäpä olisivatkin. Miksi minä en muuten sanoisi sitä sinulle? Pieni lemmentarina näet.

— Kerro!

— Hm. Minä en enää elä yksin, ystäväni.

— Kuinka? Oletko antanut salassa vihkiä itsesi?

— En juuri sitä.

— Mutta elät yhdessä jonkun naisen kanssa? Häpeisit vähän.

— Hän asuu seinän takana vanhan, raihnaisen isänsä kanssa, jonka minä lääketaidollani olen kuoleman kielistä pelastanut. Hänen nimensä on Alli. Hän on samalla minun orjani ja palvelijattareni.

Jos minä tarvitsen jotakin, minä vain koputan seinään ja hän tulee. Se on hyvin mukavaa.

— Epäilemättä. Minkälaiset silmät hänellä ovat?

— Siniset. Mutta sinä et voi aavistaa, minkälaiset siniset. Kun hän tulee, on kuin suuri päivänpaisteinen meri virtaisi huoneesen hänen keralaan.

— Todellakin? Etköhän sinä nyt liioittele?

— En. Jokainen hänen katseensa on kuin lämmin laine, joka läikähtää yli poloisten ihmislasten. Kaikki sinertyy niiden silmien edessä, seinät, katto, huonekalut ja ikkunaverhot. Minunkin viheliäinen odotussaloni on hänen läsnäollessaan kuin sininen sali kuninkaan kartanossa.

— Muistan lukeneeni jotakin sellaista romaaneista. Mutta minä en ole koskaan tiennyt, että moinen voisi todellisuudessa olla mahdollista.

— Maan ja taivaan välillä, hyvä ystävä, on paljon kaunista, jota sinä et ole koskaan tiennyt etkä uskonut olevan olemassa. Mutta siinä syy, miksi minä siellä syrjäkylässä olen viime aikoina elänyt parhaasta päästä kotonani.

He vaikenivat. Olli mietti kuulemiaan. Eipä niinkään hullusti, ajatteli hän. Mikko oli nähtävästi siellä maaseudulla osannut järjestää itselleen sangen siedettävät olosuhteet.

Ja aivan itsestään siirtyivät Ollin ajatukset hänen omaan rakastajattareensa, Liisa-nimiseen, joka asui jossakin hautuumaan puolella. Se ei ollut jumala paratkoon enää mikään Helena hempeältä nuo-

ruudeltaan, mutta ei myöskään liian vanha, ruma tai rahan-ahne. Liisa oli miellyttävä, vakaantunut ihminen ja aivan kuin luotu Ollin vaatimattoman lemmenkaipuun tyydyttäjäksi. Eritoten oli Olli oppinut ajanoloon pitämään arvossa hänen tasaista ja lempeää mielenlaatuaan, jolle kaikki oikuttelu oli vierasta ja kaikki vierastelu voitettua kehityskantaa jostakin alhaisemmasta olotilasta. Sillä myrskyiset kohtaukset, jännitetyt dynamiittipitoiset vaitiolot ja romantisen mustasukkaisuuden väkipuukko-välkähetyt olivat asioita, jotka Ollin terveen harkinnan mukaan todellisuudessa olivat sangen epämiellyttäviä, niin houkuttelevilta kuin ne mielikuvituksen kultapilvissä kangastivatkin.

Luonnollisesti ei Liisa ollut yksinomaan häntä varten. Mutta hänellä ei ollut vähintäkään haittaa tuntemattomista kilpailijoistaan, hän ei nähnyt heitä koskaan eikä niitä heidän keskinsä mainittu sanallakaan. Sitäpaitsi käytti hän aina taattuja varokeinoja eikä sallinut itselleen mitään ajallisia ikävyyksiä.

Hän ilmestyi Liisan luokse yhtä täsmällisesti kuin virastoon tahi korttipöytään, kellonlyömälleen ja varmana viikonpäivänä, jota ei ollut tarvis enää ennakolta määrätäkään. Ja hän poistui jälleen muutamman tunnin kuluttua yhtä ylevänä, varmana ja voitollisena, viikset pystyssä ja pää kenossa, sielu suurena ja sydän ehompana entistään. Varsinkin joskus kuutamoisina talvi-iltoina, kun hän laajassa pietarilaisessa turkissaan asteli takaisin kohti keski-

kaupunkia, oli hän näky jumalille. Silloin oli hänen hahmonsa juhlallinen kuin espanjalaisen hidalgon. Kaikki halpa oli hänen takanaan. Hänen ajatuksensa syleilivät silloin pelkkiä pyhiä ja katoamattomia asioita maailmankaikkeudessa.

Hän oli, kuten sanotaan, graviteettinen rakastaja.

— Kuinka vanha se sinun Allisi on? kysyi Olli miettivästi.

— Yhdeksäntoista vuotta.

Ero on ijällä, ajatteli Olli.

Joskus oli hänen mieleensä juolahtanut etsiä uusi, nuorempi ja kauniimpi ystävätär itselleen. Kuitenkin muisti hän omaksi kunniakseen, että hän aina heti oli voittanut kiusauksen ja karkoittanut luotaan vilpittömällä inholla mokomat ajatukset, pitäen syystä kyllä niitä vain perkeleen pauloina ja lihan houkuttuksina.

Liisa oli lempeä, tahdikas ja ystävällinen. Liisa tunsi hänen tapansa, tiesi hänen toivomuksensa ja tyydytti hänen yksinkertaiset aistilliset tarpeensa Ollin mielestä aivan moitteettomasti. Miksi hän olisi heittänyt turvallista rakkaus-elämäänsä epävarmojen kohtaloiden ajeltavaksi? Hän pysyi uskollisena Liisalleen.

Mikko oli äkkiä pysähtynyt.

— Kuules! Pitääkö tämän nyt loppua tähän?

— Minkä?

— Tämän illanvieton. Pitääkö meidän nyt mennä nukkumaan?

— Arvattavasti.

— Me emme pääse enää minnekään?

— Kapakat ovat jo kiinni, kuten näet.

— Olisi ollut hauska istua vielä yhdessä vähän.

Kun harvoin liikkuu Helsingissä näet...

— Voimmehan valvoa vielä hetken minun kotonani.

— Kuivin suin?

— Lasin burgunderia saatan sinulle aina tarjota.

Olli näytti kokonaan kylmältä ja tunteettomalta. Mikko ähkäsi hermostuneena.

— Sattui pahasti, ettemme saaneet istua kahden kesken siellä Kämpissä. Minun olisi tehnyt mieli purkaa sinulle hiukan sydäntäni.

— Mikään ei estä sinua sitä tekemästä minun asunnossani.

— Ei se ole samaa. Puolueettomalla alalla on oma viehätöksensä. Paha kurkiko tuon seuran nyt meidän tiellemme satuttikin!

— Kuules Mikko! Etköhän sinä nyt ole sangen kiittämätön?

— Kuinka niin? Minä näin, että sinulla ei ollut hauska siinä seurassa.

— Mutta sinulla sitä vastoin...?

— Menettelihän tuo. Mutta aiotko sinä nyt todellakin painautua kotiinpäin?

Mikko seisahtui katulyhdyn alle ja katsoi rukoi-levasti ystävänsä.

— Niin olisi hieno meininki. Entä itse?

— Minä olen kuullut, että teillä on täällä jonkinlainen klubi, ilmaisi Mikko nyt suoraan ajatuksensa.

— On kyllä. Klubi on.

— Jonne saa viedä vieraitakin?

— Saa viedä.

— No niin? Sinä voisit olla niin kiltti ja viedä minut sinne.

Ollia ei olisi oikeastaan tällä kertaa haluttanut. Hän oli väsynyt. Mutta hänen täytyi suostua lopultakin. Mikko pani koko personallisuutensa vaakalautaan.

He menivät klubiin.

He saivat klubissa yksityisen huoneen. Mikko tilasi heti sampanjaa.

Olli katsoi häneen kummastuen.

— Oletko perinyt? kysyi hän.

— En. Minä olen rakastunut.

— Minä tiedän. Sinä kerroit jo äsken siitä.

— Oh, se oli vaan minun maallinen rakkauteni!

— Sinulla on siis toinenkin?

— On. Taivaallinen.

— Olethan oikea Sardanapalus mieheksesi. Kuka se sitten on?

— Se on hän. Hän, jota saatoin äsken hotelliin.

— Neiti Ylä-Heikkilä?

— Sirkka on hänen nimensä.

— Mutta hänhän on lapsi vielä.

— Kaksikymmentä vuotta.

— Hän näyttää vasta seitsemäntoista vuotiaalta.

— Voi olla. Mutta hän on sielultaan sitä kehittyneempi.

— Tosiaankin! Sitä en minä huomannut.

Mikko hymyili tyytyväisenä.

— Seurassa näet hän on täydellinen pyryharakka. Mutta jospa kuulisit, kuinka syviä ja vakavia asioita me kahdenkesken juttelemme!

— Minä voin kuvitella sen.

— Silloin hän on yksinkertaisesti hurmaava.

— Minä en epäile sitä ollenkaan. Mutta sinähän voisit olla setä hänelle.

— Minä olenkin setä. Mutta se ei estä minua häntä platoonisesti rakastamasta.

— Se on toista. Maljasi sitten, vanha veikko! Minä pesen käteni.

He kilistivät ja tervehtivät toisiaan silmillään. Mikko oli nyt tullut hyvin totiseksi.

— Sinä voisit pestä myöskin sydämesi, sanoi hän. Sillä minä näen sinun ivallisista suupielistäsi, että sinä et vielä ole selvillä, mistä tässä on kysymys oikein. Tässä on kysymys rakkaudesta, kuuletko sinä, siitä oikeasta, pyhästä, suuresta ja ijaisestä rakkaudesta, josta runoilijat puhuvat ja jota on kuin onkin maailmassa, huolimatta teidän irvistävästä epäilyksestänne.

— Minä en epäile, kun näen sinut.

— Enkä minä, kun näen hänet. Minä uskon, uskon täydellisesti niinkuin ainoastaan heränneet ihmiset uskovat, uskon onneen, uskon elämään, uskon kaikkien hyvien ihmisten yhteyteen. Kuuletko sinä, mitä minä puhun?

— Minä kuulen.

— Se soinnahtaa tietysti sinun korvissasi vanhalta katkismukselta. Se onkin katkismusta, minun

katkismustani nimittäin, ei Martti Lutherin eikä sitä teidän poliittista kansalaiskatkismustanne, jolla te perustuslailliset nykyään kansaa turmelette.

— Anteeksi, mutta meidän toverillisen yhdessä-olomme kannalta luulen, että meidän on parasta olla puhumatta politiikasta.

— Kernaasti minun puolestani. Me puhumme siis vain rakkaudesta. Rakastaisit sinäkin, Olli, rakastaisit yhtä ainoaa ihmistä maailmassa, syvästi, eheästi ja sydämellisesti, niin sinä et voisi enää vihata ketään, et pahinta valtiollista vastustajaasi. Oh, rakkaus! Sinä et tiedä, mitä rakkaus on. Ihminen sulaa sen kautta ikäänkuin johonkin itseään suurempaan kokonaisuuteen.

— Mutta sinä rakastat kahta.

— Se juuri on minun tragiikkani. Minä olen kirjoittanut myöskin runon siitä. Tahdotko kuulla?

— Kuinka? Sinä olet vimman villitty mies. Oletko ruvennut kirjoittamaan runojakin?

— Siellä meidän kaupungissamme runoilevat kaikki säätyhenkilöt postimestarista ja pormestarista vähäpätöisimpään lääninhallituksen ylimääräiseen asti. Minä olen vain seurannut yleisen muodin mukana.

— Se mahtaa olla autuaitten asuinsija.

— Meillä on myöskin oikea, todellinen runoilija siellä, Ilmari Paatsalo nimittäin, joka on tunnettu jo kaukana toverikunnan ulkopuolellakin.

— Koulupoika?

— Ylioppilaskokelas. Ikävä kyllä, hän on intohimoisesti rakastunut rouva Ylä-Heikkilään.

— Huvitteleeko tämä ihastuttava tohtoritar siellä panemalla pyörälle raukkojen koulupoikien pääkomeroita?

— Minä en tiedä. Pääasia on, että hän on tehnyt Paatsalosta runoilijan. Suuren runoilijan. Minä olen vain mitätön kyläkirjuri hänen rinnallaan.

— Sinä olet siis todenteolla tehnyt synnin pyhää henkeä vastaan?

— Vain tämän yhden ainoan kerran. Mutta sallihan, että luen sen sinulle. Minä osaan sen kyllä muistostani.

Ja Mikko deklamoii liikutuksesta väräjävillä äänenpainoilla:

TOINEN — TOINEN.

Toinen kaikkensa minulle antoi,
toinen ei antanut mitään.

Ja sentään kaikkeni hänelle mä annoin,
joka ei antanut mitään.

Toista mä kiusasin kuolohon saakka,
toinen kiusasi mua.

Ja sentään lemmin mä kuolohon saakka
häntä, ken kiusasi mua.

Lietsovi toinen liekkiä julmaa,
toinen vaieten palaa.

Ja sentään seuraan mä liekkiä julmaa —
rakkaus vaieten palaa.

— Mutta sinähän olet runoilija! huusi Olli. Tule tänne, että saan syleillä sinua.

Mikko katsoi eteensä surumielisesti.

— Siinä ei ole loppusointuja, virkahti hän.

— Tjah, se on kyllä arveluttava asia. Mutta mitäs tehdä?

— Mina en löydä niitä. Sehän se juuri onkin ero oikeiden runoilijain ja meidän kyläkirjurien välillä.

— Paatsalolla on loppusoinnut?

— On aivan erinomaiset. Minä näytin hänelle kerran tämän tekeleeni. Hän hymyili säälivästi. Ei se ole mikään runo, hän sanoi.

— Mikä se sitten on?

— Katsos, sen se veitikka jätti juuri sanomatta. Mutta minä näin hänen naamastaan, että hän ei tahotonut loukata miestä vanhempaa.

— Tästä lähtein sinä voit vedota minun valistuneeseen arvosteluuni.

— Ja se kuuluu?

— Että muutamia tuhansia tuollaisia säkeitä vaan...

— Pahoin pelkään, että nämä jäävät minun viimeisikseni.

— Kuinka? Sinä peljästyvät minua. Miksi panna kynttiläänsä vakan alle?

Mikko tuijotti synkkänä sampanjalasiinsa. Sitteen siemaisi hän sen tyhjäksi ja rupesi hiljakseen haukuskelemaan Ollia.

— Sinä olet hieno mies, sanoi hän, hienompi kuin monet muut. Käytät kaljua päälakea ja kultasankaisia nenäkakkuloita. Puku moitteeton, parta parisilainen. Kuulut niihin, jotka antavat leiman Helsingille.

— Kiitän nöyrimmästi.

— Tarkoitan tuota tunnettua varatuomari-leimaa, joka on yhtä oleellinen Suomen pääkaupungille kuin upseerileima Pietarille, kamasaksa-leima Berliinille, kokotti- ja monokkelileima Parisille. Olet paljon lukenut, paljon matkustellut, kieliniekkä, kakkeniekkä. Suorittanut kunnialla akatemiaaliset oppiarvot. Vakavan yhteiskunnallisen aseman saavuttanut. Käytetty monessa tärkeässä luottamustoitossa. Mieluinen vieras jokaisessa seurapiirissä.

— Jatka, jatka! Kuuntelen tässä henkeä pidättämättä sinun lennokasta kuvaustasi.

— Miesten mies, naisten mies, taiteentuntija, ihmistuntija, itsetuntija ynnä asiantuntija useimmilla elämän eri aloilla. Mutta sinulla on yksi vika.

— Todellakin?

— Sinä pelkääät olla naurettava. Ja naurettavia ovat sinun mielestäsi kaikki ihmiset, jotka jossakin

suhteessa ovat toisellaisia kuin sinä itse. Siis enemmän tahi vähemmän kaikki ihmiset maailmassa. Itse sinä et sitävastoin koskaan ole omasta mielestäsi naurettava.

— Onko se vika?

— Sellaisenaan ei se arvattavasti mikään niin hengenvaarallinen virhe olisi, ei jo yleisyytensä tähän vuoksi, sillä niinhän useimmat ihmiset naurettavuussuhteensa muihin määrittelevät. Mutta sinussa on tämä, kuten sanottu, sangen luonnollinen ja ymmärrettävä ominaisuus tavallista pitemmälle kehittynyt. Se on joka hetki sinun tietoisuudessasi. Se muodostaa sinun sanasi ja mielipiteesi, määrää sinun tekosi ja toimintasi. Sinä et millään ehdolla tahdo olla elämän narri. Siksi sinä olet itsesi narri.

Viinassa totuus, ajatteli Olli.

Mutta hän ei tahtonut sanallakaan häiritä ystävänsä haltioitunutta esitystä.

— Muut ihmiset, jatkoi Mikko, ovat mielestäsi naurettavia siksi, että sinä oikeastaan katsot olevasi heitä kaikkia etevämpi. Ja heitä etevämpi katsot sinä olevasi siksi, että sinä et ole ollenkaan naurettava. Jo pelkkä ajatuskin, että muut mahdollisesti voisivat keksiä sinussa jotakin naurettavaa, taikka niinkuin se sinun kielelläsi kuuluu: naisia, saattaa sinun sydämesi kuolettavasta tuskasta kouristumaan.

— Mutta minä en toivottavasti osoita muille kuin sinulle tätä mieskohtaista heikkouttani?

— Et, sinä olet aivan liian viisas siihen. Muuten ei se sinun mielestäsi suinkaan ole heikkous, vaan päinvastoin suuri etevämyys. Se on koko sinun henkisen rakenteesi kulmakiviä. Sinä et kuitenkaan tahdo ylvästellä sillä, hyvin tietäen, että se olisi typerää ja juuri sen vuoksi omiaan teemmään sinut naurettavaksi.

— Herran henki on tullut sinun päällesi, hymyili Olli. Sinä puhut kuin Bileauin aasi kosteikossa.

— Älä keskeytä minua! Siksi sinä olet esiintymistavaltasi tyyni ja vaatimaton, puristat kädestä Pekkoja ja Paavoja, juot sinun-maljoja oikeaan ja vasempaan. Käyt sanalla sanoen läpi tämän matoisen maailman niinkuin valepukuinen prinssi taikka Tuhannen ja yhden yön kaliifi, samalla kuitenkin kaiken aikaa hymyillen salaperäisesti ja ikäänkuin vilkuttaen silmää itsellesi?

— Itselleni? Mikä se on?

— Se on tuo oikea kaliifi, joka kankeana ja synkkämielisenä istuu sydämesi salaisimmassa kome-rossa. Sinä tahdot olla ihminen ihmisten seassa, mutta myöskin jumala jumalten seassa, ilman että ne kaksi millään tavalla joutuvat ristiriitaan taikka häiritsevät sinun samalla kertaa inhimillistä ja yliinhimillistä olemassaoloasi.

— Tuo kaikki on totta kuin kaksikertaa kaksi on neljä.

— Mutta entä jos se kerran olisikin viisi? Silloin romahtaisi koko sinun henkinen rakennukseksi raunioiksi.

— Silloin olisi se totta vain siihen saakka. Mutta mitä on tuolla sinun sielullisella läpileikkauksellasi, jonka totuutta ihmettelen, tekemistä äskeisen rakkaudentunnustuksesi kanssa?

— Enemmän kuin luuletkaan. Rakkaus on intohimo. Mutta sinä olet jo hamasta varhaisesta nuoruudestasi ollut huomaavinas, että intohimot, tahi niinkuin ihmiset niitä usein nimittävät, paheet ovat aivan erikoisesti omiaan tekemään viisaimmankin miehen naurettavaksi.

— Siksi minä palvelen hyvettä, näetkös. Sillä paheet liittyvät todellakin asianomaisen isäntänsä liian läheisesti muihin ihmisiin.

Mikko nauroi.

— Saattaa piillä pieni totuus sinun puheessasi.

— Minä olen itse kokenut sen. Jos minä nuorena ylioppilaana joskus oikein join, pelasin, tappeilin, söin kielletyn puun hedelmästä taikka vietin yleensä veltoa ja epäsäännöllistä elämää, heti tunsin minä lähimmäisenrakkauden ja inhimillisen yhteenkuuluvaisuus-tunteen virtaavan suloisena, lämmittäväänä viininä kautta kaikkien solujeni. Mutta jos minä kävin luennoilla, istuin kotona, opiskelin ahkerasti ja olin hyvä esimerkki kaikille tovereilleni . . . tiedätkö, mitä silloin tapahtui? Minä tunsin itseni heti hyvin epätoverilliseksi. Ja jos minä jatkoin sitä jonkun aikaa, tulin minä niin ilkeäksi ja itsekkääksi, että hirvitti sieluani, rupesin ajattelemaan omaa etuani, suunnittelemaan tulevaisuuttani y. m. s. halpamaista. Mistä se johtui?

— Siitä, että sinä tarvitset pahaa omaatuntoa pysyäksesi ihmisenä.

— Nyt minulla on sangen hyvä omatunto.

— Siksi ovatkin sinun sanasi kylmät ja kyy-nilliset.

He kilistivät keskenään ja vaikenivat. Mikko joi aina lasinsa pohjaan. Olli vain hiukan kostutti huuliaan.

Kumpikin tunsi nyt hetkeksi puhuneensa pis-teen.

Vaitiolon aikana he salassa tarkastelivat toisiaan. Mikko oli Ollin mielestä lihonut, Olli Mikon mie-lestä laihtunut. Hänen nenänvartensa oli ohennut ja silmien ympärille ilmestynyt pienten, hiuksen-hienojen vakojen sädekehä. Sitäpaitsi hän näytti kovin kalpealta.

Mahtoiko mies olla sairas? Mikko ajatteli huolestuksella ystävänsä yleistä terveydentilaa.

Olli taas mietti, miten he kaksi puhuivat oikeas-taan kuin eri taivaankappaleilta.

Joskus entisinä aikoina he olivat ymmärtäneet toisensa täydellisesti. Olivat voineet yhdessä esi-tellä samoja huomioita ja tehdä niistä sielutieteellisiä johtopäätöksiä. Nyt oli Mikon olentoon tullut jotakin muuta, joka oli outoa Ollille, jotakin naivia, onnel-lista ja epäitsekästä. Hän myönsi elämän. Hän eli nähtävästi autuaassa sopusoinnussa elämän ikuisten valtojen kanssa, jotka Ollin mielestä olivat yksin-omaan pahat, julmat ja peljättävät.

Mahdollisesti oli maaseutu vaikuttanut epäedullisesti Mikkoon.

Taikka on se sittenkin rakkautta, ajatteli Olli.

Ja ikäänkuin yhteisestä sopimuksesta ja tarpeesta lähestyä toisiaan rupesivat he äkkiä puhumaan entisistä koulupoika-ajoistaan. Siellä oli jotakin, jota eivät vuodet eivätkä eri elämäkokemukset olleet murentaneet.

Tuhannet muistot yhdistivät heitä. He siirtyivät takaisin muinaiisiin aikoihin ja monet kauniit kuvat vaelsivat heidän kostuvien silmiensä ohitse.

Oikeastaan ne olivat vain Mikon silmät, jotka kostuivat. Mutta myöskin Olli tunsu mielensä kummallisen keveäksi, vienoksi ja päivänpaisteiseksi Jumalat olivat antaneet hänelle helpon hetken. Menneisyyden kultainen taikasauva oli häntä koskettanut

He olivat kotoisin samasta pitäjästä Länsi-Suomessa. Ollin isä oli ollut varakas maanviljelijä, Mikon taas velkaantunut nimismies. Yhdessä heidät oli pantu kouluun, rinnakkain he olivat kaikki luokat istuneet, Olli ensimmäisenä ja Mikko toisena. Molempia heitä oli pidetty hyvin lahjakkaina.

Samana päivänä he olivat päässeet yliopistoon.

Jo koulussa olivat näyttäytyneet selvästi heidän erilaiset taipumuksensa. Olli sai aina parhaat arvosanat historiassa ja kielissä, Mikko taas matematiikassa ja luonnontieteissä. Samoin tulivat jo varhain esille heidän luonteittensa eroavaisuudet.

Olli herätti sekä toveriensa että opettajiensa kunnioituksen terävällä kielellään, nopealla käsityskyvylään ja muistillaan, joka oli suorastaan kuulumaton koko oppilaitoksessa. Mikosta taas pitivät opettajat hänen ahkeruutensa ja huolellisuutensa, toverit taas hänen herttaisen sydämensä ja leveän leikinlaskunsa tähden. Hänellä ei ollut yhtä hyvää pää kuin Ollilla, mutta hän korvasi sen muilla erinomaisilla ominaisuuksillaan.

Olli oli ihailtu, peljätty ja kunnioitettu, Mikko yksinomaan pidetty ja rakastettu.

He asuivat samassa koulupoika-kortteerissa, jossa taloutta hoiti nimismiehen vanha palvelijatar Anna-Kaisa. Se muodostui pian koko luokan yhteiseksi kokouspaikaksi. Olli ja Mikko olivat heidän tunnustetut johtajansa.

Toverikunnassa toimitti Olli aina vakavaa sanomalehteä, jolla oli tuo traagillinen nimi Kullervo. Mikko taas oli pilalehden itseoikeutettu julkaisija. Kumpikin he katsoivat väärällä uralla olevansa.

Olli piti itseään suurena humoristina, vaikka hän itse asiassa ei voinut olla muuta kuin hiukan ivalinen. Mikko taas oli mielestään syvästi ristiriitainen luonne, joka jo ennakolta oli määrätty murtumaan ja menemään perikatoon. Ainoastaan toverien yksimielinen äänestys voi pakottaa heidät toimimaan näin täydellisesti vasten omaa pyhintä vakaumustaan.

Kahdeksannella luokalla he kumpikin rakastuivat. Siihen saakka he olivat intohimoisesti halveksineet naisia, varsinkin kaikkia nuoria tyttöjä, jotka eivät olleet vähintään viittäkolmatta täyttäneet.

Heidän yhteisen valittunsa nimi oli ollut Linda. Hän oli ollut kaunis kuin karamellikuva punaisine huulineen ja mustine kulmakarvoineen.

— Mutta hänen käynnissään oli jotakin aistilista, sanoi Olli.

— Aivan varmaan asui hänen äänessään selvä lihallisuus, myönsi Mikkokin.

— Luuletko, että hän oli kevytmielinen?

— Se on hyvinkin uskottavaa. Muuten ei Yrjö ikinä olisi häntä meiltä valloittanut.

Yrjö oli ollut heidän yhteinen kilpailijansa. Mutta sen he olivat saaneet vasta myöhemmin tietää. Siihen saakka he olivat olleet mustasukkaisia toisilleen ja äkäisiä kuin ampiaiset.

— Minä näin teidät kerran yhdessä syrjäkadulla, sanoi Olli.

— Ja minä teidät kirkkopuistossa, sanoi Mikko. Se oli synkin hetki minun elämässäni.

— Me vihasimme intensiivisesti toisiamme.

— Emmekä viikkokauteen puhuneet mitään.

— Vaanimme.

— Ja vakoilimme.

— Sinä hehkuit halusta vahingoittaa minua.

— Keskitetty ilkeys uhosi sinun silmäteristäsi.

— Kaikki ihmiskunnan huonoimmat vietit näyttivät ottaneen asuntonsa meidän sydämiimme.

— Minä olisin mielelläni ampunut sinut.

— Siksi kuljit sinä synkkänä kuin murhanenkeli.

— Ja sinä kelmeänä kuin velisurmaaja. Onneksi saimme me kuulla aivan sattumalta, ettei Linda rakastanut meitä kumpaakaan.

Hän oli rakastanut Yrjöä. Yrjö oli heiltä ryöstänyt hänet. Mutta ihme kyllä, he eivät olleet siitä Yrjöä vihanneet. He olivat halveksineet nimittäin jo silloin Lindaa sanomattomasti. Ja vannoneet toisilleen ijäisen ystävyuden.

— Minä olen pitänyt sen tähän saakka, väitti Mikko.

— Myöskin minä, väitti Olli.

He vaikenivat hetkeksi ja katsoivat toisiinsa hymyillen kaihomielisesti.

— Kuitenkin oli Linda hyvin kaunis, huokasi Mikko.

— Ilman ei Yrjö arvattavasti olisi hänestä huolinutkaan.

— Hän oli naisten mies.

— Hän oli mielevä mies, vaikka ei juuri etevä koulunpenkillä.

— Huonopäisenä häntä pidettiin. Mutta hyvä voimistelija.

— Rinta kuin ryöväriellä. Aina iloinen ja avoimielinen.

— Eheä luonne. Ei koskaan ylenantanut ystävää hädässä eikä ilmoittanut syyllistä opettajalle.

— Otti usein omaksi syykseenkin.

— Istui kerran karsserissa koko luokan edestä.

Yrjö oli sitten mennyt kadettikouluun. Hänestä oli tullut upseeri ja hän oli viettänyt vuosia Venäjällä. Sitten hän oli perinyt rikkaan enonsa, joka oli vanha kenraali, ja ottanut eron sotapalveluksesta. Nyt asui hän Suurpään kartanossa Turun lähistöllä.

— Minun vanhalla sukutilallani, sanoi Olli.

— Niinhän sinä olet aina väittänyt sitä, nauroi Mikko.

— Se on totta. Minä polveudun vanhasta Suurpään aatelissuvusta!

— Ikävä kyllä, kuoli se jo vuosisatoja sitten sukupuuttoon.

Se oli Ollin omituinen päähänpisto. Hän oli aina katsonut olevansa tuon keskiaikaisen aatelisuvun viimeinen jälkeläinen. Samoin oli hänen järkähtämätön vakaumuksessa, että tuo kartano oikeastaan kuului hänelle ja että se oli ammoisina aikoina ollut hänen isiensä omaisuus.

— Minä en voi todistaa sitä millään lakipykälillä, tunnusti hän avomielisesti. Mutta minä tiedän sen itse, tunnen luissani, kuten sanotaan. Se tieto iski minuun ensi hetkessä, kun kerran koulupoikana eräällä jalkamatkalla lähestyin taloa.

— Minä olin sinun mukanas, huomautti Mikko.

— Se on totta. Sitten muistat sinä myös, että ojensin mäen päällä käteni ja sanoin: „Tuossa on minun kotitaloni.“

— Luulin, että laskit leikkiä.

— Se oli totista totuutta. Minä en ole mistään asiasta elämässäni ollut niin vakuutettu.

-- Kenties vieläkin olet?

Kuin omasta elämästäni. Minä en voi epäillä sitä. Se on selvää minulle. Minä olen syntynyt se totuus sielussani.

— Paha vaan, että se kuolee sinun kerallasi.

— Minulla ei todellakaan ole mitään keinoja tehdä sitä yleispäteväksi. Jos puhuisin siitä, suljettaisiin minut hulluinhuoneeseen. Mutta sinä tiedät, miksi minä kannan nimeä Suurpää.

— Sinä otit sen koulupoikana.

— Minä otin sen sillä oikeudella, jolla kukin ottaa omansa, mistä hän sen sitten löytäneekin. Eihän minun nimeni enää sen jälkeen kuin olin nähnyt korkean kotisijani voinut olla hetkeäkään Olli Hägglund!

— Sinulle naurettiin silloin vahvasti, vaikka vaan harvat tiesivät sinun kummallisesta mielikuvastasi.

Olli väitti edelleen, ettei se suinkaan ollut mikään mielikuva. Hän oli tuntenut jokaisen ikittämien ja lehtokujan siellä, samoin jokaisen kolkan ja komeron vanhassa rakennuksessa, joka oli autiona.

Kummallisesti oli kohtalo satuttanut. Nyt elivät Yrjö ja Linda siellä.

Linda oli tyttökoulun käytyään mennyt karjakkokouluun. Hän oli meijerinhoitajattarena ja karjanhoidon neuvojana kiertänyt Länsi-Suomen suuria kartanoita ja jäänyt vihdoin Yrjön enon taloon. Eno oli kuollut, Yrjö ottanut isännän ohjat käsiinsä, Linda keimaillut hänelle vuoden kaksi ja saanut vihdoin vanhan rakkaudenliekin leimahtamaan hänen sydämessään. Hän oli päässyt Suurpään kartanon emännäksi.

Ystävykset muistelivat vielä hetken häntä. Sitten sanoi Olli iloisesti:

— Sen pituinen se. Samaan aikaan kuin hän petti meidät koulunpenkillä, me joimme itsemme ensi kerran juovuksiin.

— Se oli surullinen tarina, sanoi Mikko.

Hutikka oli tehnyt heihin tuiki erilaisen vaikutuksen. Mikko oli käynyt äänekkääksi, istunut käsi kaulalla, avannut sydämensä ja itkenyt. Olli oli otsa rypyssä koettanut säilyttää arvokkaisuuttaan. Molemmat olivat joutuneet asiasta rehtorinkansliaan ja saaneet alennetun käytöksen päästötodistukseensa.

Muuten he olivat tulleet ylioppilaksi suurella kunnialla. Mikko oli laskenut kaikki laskut, Olli taas ottanut korkeimman arvosanan latinassa ja ainekirjoituksessa.

Yliopistossa he kumpikin olivat kirjoittautuneet filosofiseen tiedekuntaan, Olli sen historialliskielitieteellisen, Mikko fyysillismatemaattisen osaston jäseneksi. Uransa olivat he jo usein valkeina kevätöinä koulukaupunkinsa puistossa suureksi suunnitelleet.

— Minä aioin historioitsijaksi, sanoi Olli.

— Ja minä luonnontutkijaksi, sanoi Mikko.

He olivat sitä usein yhdessä haaveilleet. Mikko oli väräjäväällä äänellä ilmoittanut sisimmän halunsa vetävän Etelä-Amerikan synkkiin aarniometsiin, tutkimaan eräitä tuiki harvinaisia hyönteislajeja, joiden pelkät latinalaiset nimet jo kangastivat houkuttelevilta ja salaperäisiltä. Olli taas oli joskus heikkona hetkenä tunnustanut, että hänen pyhin päämääränsä oli kerran istahtaa vanhan Niniven ja Babylonin raunioille sekä kaivaa esiin vuosituhansien sorasta menneitä valtakuntia ja kulttuurikausia. Pian oli karu kohtalo kuitenkin pakottanut heidät aikalailta tinkimään toiveistaan.

Ollista oli tullut totinen lakimies, Mikosta taas keskinkertainen lääkäri pikkukaupunkiin.

Ylioppilaina olivat ajan aatteet heidät jo sisäliseltä vakaumukseltaan toisistaan erottaneet. Olli oli omaksunut nykyaikaisen, vapaamielisen ja kosmopoliittisuuteen viittaavan maailmankatsomuksen, joka oli jyrkässä ristiriidassa suomalaisuuden liikkeen silloisten tunnusmerkkien kanssa. Mikko taas oli pysynyt vanhoille johtajille uskollisena. Niin olivat he routavuosien kohdatessa aivan kuin itsettään liukuneet kumpikin eri leirikuntaansa: Mikko myöntäväisyyspuolueeseen, Olli passiivisen vastarinnan kannattajiin. Ainoastaan heidän vanha ystävyytensä ja kenties myöskin se tärkeä seikka, että he asuivat eri paikkakunnilla, saattoi heidät vielä keskellä ajan myrskyjä näin viinan vierellä toveriliseen kanssapuheeseen yhdistää.

Muuten oli puolueiden väli kuin puukolla leikattu. Pidettiin suorastaan kuolemansyntyinä seurustella valtiollisten vastustajiensa kera.

Mikko tilasi lisää sampanjaa. Olli opponeerasi. Kello oli jo paljon ja hänen olisi tehnyt mielensä jo levolle. Pieninkin ylimääräinen valvominen oli sitäpaitsi vastaan hänen säännöllisiä elämäntapojaan.

Mutta Mikko oli taipumaton.

— Minä tahdon nyt kerrankin puhua sinun kanssasi, sanoi hän. Puhua pitkien vuosien perästä.

— Minä olen väsynyt, selitti Olli. Minä en jaksakaan laverrella enää.

— Sinun ei tarvitsekaan sitä. Minä puhun. Sinä voit muodostaa kuulijakunnan.

Hän ajoi tahtonsa lävitse. Ollin täytyi uhrautua. Hän oli todellakin liian väsynyt voidakseen enää tarpeellisella voimalla puolustaa personallista vaalivapauttaan.

Mikko tuijotti hetkisen eteensä syvämielisen näköisenä.

— Kuinka vanha sinä olet? kysyi hän sitten äkkiarvaamatta.

— Kolmekymmentä kahdeksan. Mutta mieleltäni minä olen vähintään itseni iso-isä.

— Siinäpä se. Sinä et ole onnellinen. Ja miksi sinä et ole onnellinen? Siksi että sinä olet umpimielinen mies etkä anna taivaantuulien puhalttaa kautta sydämesi. Minä puolestani avaan itseni aina selkoselälleen.

— Minä olen mies, joka pidän kiinni yksilöllisyydestäni enkä sitä kaikkiin ilmansnuntiin siroitele.

— Sinä elät elämän ulkopuolella, intti Mikko itsepäisesti. Mahdollisesti myöskin elämän yläpuolella. Mutta sinä et elä mukana elämässä, et siinä elämässä, jossa ihmiset iloitsevat, surevat, kärsivät ja kamppailevat. Se kaikki on sinulle jotakin epäoleellista.

Olli hymyili itsekseen. Hän tiesi hyvin, mitä kohden Mikko tähtäili. Hänen pitäisi tietysti myös-

kin rakastua! Tulla hulluksi, juosta jonkun keskenkasvuisen tyttöletukan perässä, itkeä, ulvoa, nauraa ja joutua naurettavaksi. Rakastuneilla oli merkittävä halu tehdä kaikki muutkin yhtä onnellisiksi kuin he itse olivat.

— Elämä on epäkaunista, sanoi hän.

— Sano mieluummin, että se on liian karkeasyistä sinulle. Sinä olet heikko mies etkä uskalla elää sitä.

— Elän omaa elämääni, sanoi Olli.

— Siinäpä se. Sinä et elä kenenkään muun elävän olennon elämää. Sinusta ei lähde mitään lankoja muihin ihmisiin.

— Eikö? sanoi Olli ja nauroi kulmakarvoillaan. Luulin kuitenkin, että esim. me kaksi . . .

— Me olemme vanhat toverit eikä siitä sen enempää. Minä puhun nyt sinun suhteestasi muihin ihmisiin.

— Kuinka? Eikö se ole mielestäsi tyydyttävä?

— Ei.

— Mitä puuttuu?

— Sinä et pidä kenestäkään.

— Päinvastoin . . .

— Siksi et saata myöskään ihmetellä, etteivät muutkaan oikein toden teolla pidä sinusta.

— Tosiaan? Minä en vaikuta siis edullisesti? Luulin kuitenkin, että jumala on antanut minulle jotenkin siistin naamataulun.

— Aivan ilman omaa ansiotasi. Mutta minä en tarkoittanut nyt sitä. Tarkoitin, että sinulla on paljon vihollisia eikä yhtään ainoaa oikeaa ystävää.

— Paitsi sinä.

— Minä puhun nyt yleispätevästi ja kokonaan itseni ulkopuolelta. Se oli samallaista jo koulu-poikana. Sinun olentosi ei herättänyt rakkautta ja luottamusta.

— Vihatkoon, kunhan pelkäävät! nauroi Olli.

— Näetkös itse? Sinun olisi pitänyt syntyä hirmuhallitsijaksi. Jos sinä olisit Venäjän sisäasiain ministeri, antaisit sinä silmää räpäyttämättä ampua kokonaisia kyläkuntia. Onneksi sinä et ole ministeri. Mutta suoraan sanoen pelkäisin minä sitä hetkeä, jolloin sinusta tulisi esim. kuvernööri meidän kaupunkiimme.

Olli nauroi vielä, mutta väkinäisesti.

— Tuo on sopimatonta pilaa, sanoi hän. Toivon, että voit joillakin vähemmän karkeilla väreillä maalata minun luonnekuvani.

Mikko mietti hetkisen. Sitten rupesi hän äkkiä puhumaan Ollista nuorena ylioppilaana.

— Sinun koko olennessasi, sanoi hän, oli jo silloin jotakin pingoitettua juhallista ja mittaeltua. Sinun äänesi oli hillitty ja surunvoittoinen niinkuin miehen, jossa on murtunut jotakin, tahi sen, jota jumalat ovat erikoisella kostollaan kunnioittaneet. Puhuessasi sinä panit painoa jokaiselle sanalle ja käytit paatosta, joka oli johdonmukaisesti väärä, mutta joka siitä huolimatta oli omiaan meissä kai-

kissa taikauskoista pelkoa ja kunnioitusta herättämään. Varsinkin jos sinä joskus tarpeen tullen, elämäsi suurina sunnuntaihetkinä, otit rillit nenältäsi ja seivästit turvattomaan lähimmäiseesi kaksi elotonta, väritöntä ja hiukan huolestunutta silmäterää, teki se keneen tahaansa oudon ja tärisyttävän vaikutuksen. Huomasi silloin syrjäinenkin, että siinä oli mies, joka ei ollut olemassa vain huvin vuoksi, vaan jonka elämä kului velvollisuuksiensa raskaassa, mutta raudanlujassa täyttämisessä.

Olli katsoi kelloaan. Mikko alkoi puhua hänen mielestään liian hyvin, miltei nerokkaasti. Sekin oli eräs luonteen eroavaisuus heidän välillään. Hän oli usein sitä entisinä aikoina ihmetellyt. Mitä myöhempi iltahetki oli ja mitä useammin lasit olivat täyttyneet, sitä älykkäämmäksi ja lennokkaammaksi kävi Mikko, mutta Olli sen sijaan sitä tyhjemmäksi ja typerämmäksi. Lopulta istui hän tavallisesti aivan äänetönnä.

Mikko oli hätäntynyt, nähdessään Ollin katsovan kelloaan. Hän tiesi, että ainoa keino saada Olli vielä hetkinen viipymään, oli puhua vain hänestä itsestään. Se aine tarjosi hänelle aina monipuolisimman mielenkiinnon. Hän piti sentähden itsepintaisesti kiinni alottamastaan luonnekuvasta.

Eikä ollut aikaakaan, kun jo Ollikin innostui. Itse-iva oli aina ollut hänen henkinen himoruokansa. Jos Mikon tarkoitus oli tehdä hänet naurettavaksi omissa silmissään, erehtyi hän suuresti, sillä sen taidon osasi hän itse kyllä paljoa paremmin!

Hän maistoi lasistaan ja loihe lausumaan:

— Mutta muistatko, mitkä olivat minun elämäni suuret sunnuntaihetket, ne nimittäin, jolloin tapani oli käyttää tuota järeätä tykistöä? Se tapahtui aina, kun tarvitsin jonkun uuden nimen vekseleihini taikka velkakirjoihini, ja minä tarvitsin niitä sängen usein. Uudistuksista minä en niin paljoa vaivaa nähnyt. Ne suoritin minä ikäänkuin ohimennen enkä ottanut edes rillejä pois nenältäni. Loin vaan lyhyen, totisen silmäyksen niiden ylitse, joka merkitsi, että asianomaisella ystävällä oli kunnia vielä eteenkinpäin pysyä minun liiketuttavuudessa.

Mikko nauroi kohti kurkkuaan. Hänen pieni viekkautensa oli onnistunut.

Olli jatkoi hyvillä mielin:

— Joskus, vaikka hyvin harvoin, voin minä alentua myöskin vipaamaan. Mutta sen täytyi silloin olla kaikkein läheisimpiä henkisiä kalpaveljiäni eikä koskaan ilman korkeita ja ihanteellisia harrastuksia. Enkä minä koskaan vipannut vähempää kuin satamarkkaa, mieluummin useampia, jotka minä aina määröpäivänä toimitin takaisin oikealle omistajalleen, tosin pieni säälin-ilme suupielessäni, joka oli tarkoitettu ikäänkuin tulkitsemaan minun sydämellisintä osanottoani toisen taloudelliseen ahdinkoon nähden. Koko tapaus jätti asianomaiseen lainan-antajaan aina luullakseni sen vaikutuksen kuin olisin minä jostakin tietymättömästä syystä tahtonut aivan erityisellä tavalla kunnioittaa

häntä taikka osoittaa hänelle suurinta mieskohtaista luottamustani.

Mikko oli nyt noussut ylös lasi kädessään. Hän tahtoi nyt pitää puheen Ollille, tuolle vanhalle, rakkaalle, herttaiselle Ollille, jolla oli niin terävä pää ja joka ei säästänyt itseäänkään syövyttävältä, ilka-moivalta ivaltaan. Hän tahtoi puhua heidän entiseen leikilliseen toveritapaansa, lausua kerrankin tunnustuksensa tuolle miehelle, joka oli ollut hänen nuoruutensa ilo ja elämänsä päivänpaiste.

— Kummallinen vaikutus sinulla on aina ollut minuun, sanoi hän jo hiukan sammalkielin. Sinä olet aina ollut kuin vaaksan verran pitempi minua, varmempi, herrahtavampi, helsinkiläisempi. Minä taas olen aina pysynyt tällaisena talonpoikais-ylioppilaana. Se on sitäkin merkillisempää, kun sinä oikeastaan olet juuri talonpoikais-ylioppilas, minä taas nimismiehen poika. Mutta se on arvattavasti johtunut siitä, että sinä olet aina osannut pitää itsesi salaperäisenä kuin seitsemällä sinetillä lukittu kirja, jota vain joskus raotetaan eikä koskaan aivan auki. Jokainen, joka tulee sinun tuttavuutesi, saa kohta sen käsityksen, että sinun elämälläsi on joku suurempi ja pyhempi tarkoitus kuin tavallisten synnin-orjien, että koko tämä ajallinen maailma turhine, vaikka ei silti vähemmän viehättävine, ilmiöineen on sinulle vain jotakin tilapäistä ja ohimenevää, että sinä vaellat täällä murheen laaksossa vain inkognito ja että personallisuutesi painopiste ynnä koko henkisen olemuksesi oikea kotosija on jolla-

kin tähän saakka tuntemattomalla taivaankappaleella, jonne me muut poloiset vain parhaina hetkinämme voimme ampua aavistuksemme pyhimmät sulkanuolet. Sinä ympäröit itsesi sanalla sanoen sellaisella äyllisen ylemmyyden ja sielullisen aateluuden ohennetulla ilmakehällä, että siinä Suomen suurimmatkin kuuluisuudet, tiedemiehet, taiteilijat, puoluepäälliköt tuntevat itsensä avuttomiksi, sanomalehtimiehistä ja tavallisista suunsoittajista puhumattakaan, jotka sinä vaiennat yhdellä ainoalla silmäluomen ylimyksellisellä kohotuksella. Jo nuorena ylioppilaana sinä tahdoit seurustella vain tunnettujen miesten kanssa. Minä olin jo silloin sinun ainoa vähäpätöinen tuttavuutesi. Joskus myöhemmin saattoi tapahtua, että seuraamme eksyi joku nimetön keltanokka tahi vaatimaton kunnan kansalainen provinssista. Istuivat hetken, aukoivat kitasiaan kuin kala kuivalla maalla ja karkkosivat pois vilpittömällä kauhulla, puolikuolleina ja henkiihierissä. He eivät koskaan sen koommin uhkarohkeata yritystään uudistaneet.

Mikko oli nero tällaisina hetkinään. Hän puhui vielä paljon ja loisteliaasti. Hän olisi puhunut kukaties vielä kuinka kauan, ellei ovi olisi samalla avautunut ja heidän huoneesensa syöksähtänyt joukko taiteilijoita.

He olivat istuneet viereisessä huoneessa, kuulleet ääniä seinän takaa ja niiden vapaiden tapojen nojalla, jotka klubissa vallitsivat, tulleet katsomaan ketä siellä oli.

Olli oli heidän kaikkien vanha tuttavansa. He esittelivät itsensä pikaisesti Mikolle ja pyysivät herroja hyväntahtoisesti heidän vaatimattomaan seura-
piiriinsä liittymään.

Olli esteli ja koki tehdä salaisia merkkiä Mikollekin. Mutta tämä oli kokonaan hurmautunut niin monesta uudesta ja mainehikkaasta tuttavuudesta.

— Tietysti, hän sanoi, tietysti. Me tulemme. Heidät vietiin riemusaatossa viereiseen huoneeseen.

15.

Mikko oli täydellisesti mielialaan antautunut. Hän oli parhaalla tuulellaan, nakkeli ympärilleen leveitä maaseutusukkeluuksia ja veteli rasvaisia reki-lauluja.

Hänessä oli mehua, hänessä oli maaperää. Taitelijat pitivät hänestä. Parissa minuutissa oli Mikosta tullut koko seuran keskipiste.

Olli istui äänettömänä syrjässä ja teki huomioitaan.

Eivät olleet mitättömiä miehiä, jotka hänen ympärillään nyt niin äänekkäästi iloitsivat. Jos tämän huoneen katto olisi äkkiä romahtanut alas ja haudannut alleen kaikki läsnäolijat, olisi syntynyt syvä hiljaisuus useammalla kuin yhdellä kansallisen taitteen saralla. Se olisi ollut maansuru, jonka vertaa ei vielä olisi nähty, onnettomuus, jota vielä vuosisadat olisivat valittaneet. Kauhun huuto olisi käynyt läpi kansan ja yhteiskunnan.

Eikä ihmiskuntakaan olisi iloinnut siitä. Eräillä heistä oli jo europalainen maine; toiset olivat jo hyvällä alulla siihen pääsemässä.

Mutta nyt he lepäsivät. Nyt he olivat ainoastaan ihmisiä. Iloisia, onnellisia, elämänhaluisia, päähänpistoisia kuin pienet lapset, valmiita jokaiseen leikinlaskuun ja kiitollisia jokaisesta hurjimastakin hullutuksesta.

Mikko kuului nyt puhuvan heille platoonisesta rakkaudestaan. Kuitenkin ilman nimiä luonnollisesti.

— Ja hän? Rakastaako hän sinua?

He olivat kaikki heti tulleet veljiksi Mikon kanssa ja kuuntelivat nyt hänen jaarituksiaan suurimmalla tarkkaavaisuudella.

— Hm, arveli Mikko, sitä minä en tiedä vielä varmaan. Mutta minä en luule sitä.

— Sinä et siis vielä ole kihloissa?

— En.

— Kenties et ole kosinutkaan?

— En. Suoraan sanoen, ei se ajatus ole vielä koskaan päähäni juolahtanut. Minä rakastan häntä ja sillä hyvä. Mitä se häntä liikuttaa? Se on minun yksityinen asiani.

Taiteilijat olivat ihastuksissaan.

— Mikko on tulevaisuuden tyyppi, sanoivat he. Hän on vuosituhannen edellä ajastaan. Hän ei ajattele avioliittoa, sormuksia, vihkimyksiä eikä ristiäisiä. Rakkaus on vain tunne, vain mielikuva, hänen oman sydämensä hienoin kukkatuoksu hänelle, josta hän on kiitollinen jumalille. Hän on täysin tietoinen siitä, että rakastaa on jotakin toista kuin tulla rakastetuksi. Hänen maljansa!

Mikon malja juotiin suurella melulla ja pauhinnalla. Taiteilijat oikein syleilivät Mikkoa. Sitten he tahtoivat kuulla lisää hänen platoonisesta rakkaudesta.

— Tyttö ei siis ei tiedä ollenkaan, että rakastat häntä?

— Epäilemättä tietää hän siitä. Minä olen sanonut sen hänelle niinkuin kaikille ihmisille, jotka vain ovat tahtoneet kuulla sitä. Miksi minä pitäisin sitä salaisuutenani? Minä tahtoisin päinvastoin huutaa sen joka ilmansuuntaan.

— Ja mitä hän on sanonut silloin?

— Hän on nauranut. Niinkuin kaikki muutkin sitäpaitsi. Isä on nauranut, äiti on nauranut . . .

— Myöskin perhe tietää siis asiasta?

— Luonnollisesti. Ovathan hänen vanhempansa minun hyviä ystäviäni. Kuinka minä kätkisin heiltä jotakin tämänkaltaista? Me keskustelemme usein siitä.

— He hyväksyvät rakkautesi?

— He saavat luvan. Mitä he muuta voisivatkaan tehdä? Eiväthän he voi minua sen vuoksi pellolle ajaa. Tietäväthän he, että minä vain sitä enemmän olen heidän ystävänsä.

— Epäilemättä.

— Onko se minun syyntä sitäpaitsi? Olenko minä itse päättänyt rakastaa heidän tyttärtään? Onko minulla yleensä ollut vaalinvaltaa ollenkaan? Ei. Minä rakastan häntä ja siinä kaikki. Onhan se ihmeellistä. Onhan se luonnon-ihme sellaisenaan.

Onhan rakkaus niin suuri mysteerio, että me ihmiset seisomme sanattomina sen edessä. Ja meidän pitäisi vielä tuomita ja arvostella sitä! Se yksinkertaisesti ei riipu meidän moitteestamme tahi hyväksymisestämme.

— Mutta he nauravat sinulle?

— Mitä se tekee! Luonnollisesti he nauravat minulle. Onhan se itse asiassa hyvin naurettavaa. Mutta älkää luulko, että minä sen vuoksi olen olenkaan tuhmempi entistäni. Päinvastoin näen minä kaikki entistä tarkemmin ja selkeämmin.

— Myös asian naurettavan puolen?

— Epäilemättä. Mutta minä en välitä siitä. Se on pikkuseikka, jonka minä näpähytän pois peukalollani ja keskisormellani. Minä en pelkää näet olla naurettava. Se juuri on ero esim. minun ja Ollin välillä. Siksi minä olenkin häntä onnellisempi.

Taiteilijat iskivät silmää Ollille ja kilistivät jälleen Mikon kanssa. Mikko oli paras mies maailmassa heidän mielestään.

Olli oli säpsähtänyt, kun kuuli nimeään mainittavan. Miksi ei hänen annettu olla rauhassa? Hänellä ei ollut vähintäkään halua joutua tässä seurassa Mikon peljättävän avomielisyyden esineeksi.

Kuitenkin oli hän juuri tuota ominaisuutta aina kadehtinut Mikossa. Kuinka voi avata itsensä noin selkoselälleen ventovieraille ihmisille? Epäilemättä taiteilijat juuri sen vuoksi pitivät hänestä. He tunsivat hänessä saman verenkäynnin. He oivalsivat hänessä etäisen hengenheimolaisen.

Juuri samoinhan he itsekin tekivät.

Jospa Ollikin olisi edes kerran voinut noin täydestä sydämestään antautua! Noin kokonaan unohdtaa kaikki, olla hetken lapsi, antaa tunteiden puhua ja vaistojen tulvia yli äyräittensä! Mutta ei, hän ei voinut sitä. Se lahja oli evätty häneltä. Hän oli tuomittu ikuiseen umpikuoreensa.

Hän oli kyllä joskus juomapöydässä koettanut sitä. Mutta hän oli heti kuullut korvassaan, kuinka väärältä hänen äänensä silloin sorahti ja kuinka epärehelliseltä hänen keinotekoinen haltioitumisensa. Viini oli hänelle vain viiniä, ei älyn silmänräpäyksellistä salamoimista, sampanja sampanjaa, ei odottamattomien mielikuvien yltäkylläisyyttä. Hänen ei yksinkertaisesti ollut lupa puhua niin. Se oli vasten hänen sisällistä olemustaan. Hän ei saanut juopua, ei makeasta viinasta, vielä vähemmän hengestä ja totuudesta. Hän oli toista verta. Hän oli Olli Suurpää.

Siksi oli hänen osansa tavallisesti istua mykkänä tällaisessa seurassa. Toiset juttelivat halusta hänen kanssaan, niin kauan kuin olivat selviä nimittäin, kuuntelivatpa vielä kunnioittavalla tarkkaavaisuudella hänen teräviä, täsmällisiä lausuntojaan. Mutta sikäli kuin mieliala nousi, jäi Olli yhä enemmän yksin. Jos joskus vielä käännnyttiinkin hänen puoleensa, tapahtui se vaan ymmärtävänä kuulijana, jolla sitäpaitsi oli se kadehdittava ominaisuus, että hän ei itse puhunut mitään. Eikä kukaan kysynyt hänen omia mielipiteitään.

Muuten ei kysymys enää ollutkaan mielipiteistä, vaan mielikuvista, mielijohteista, hetkellisistä vaikutuksista ja satunnaisista aistimuksista. Se oli sangen outo maailma Ollille. Hän tunsi itsensä siinä kömpelöksi kuin rautapukuinen sukeltaja meren pohjalla. Noille toisille se sitävastoin oli aivan luonnollinen. He liikkuvat siinä keveästi kuin kalat vedessä.

Kuitenkin viihtyi Olli aina jonkun aikaa sangen hyvin tällaisessa seurassa. Se oli suoranainen lepo hänen alituisesti jäytävälle erittelyjärjelleen. Oli sittenkin suloista maata hetki meren pohjalla, vaikka ei voinutkaan liikkua siellä. Täällä oli kaikki niin toisellaista kuin tuolla ylhäällä ihmisten parissa. Täällä vallitsi syvä hiljaisuus.

Kummat korallit kasvoivat täällä ja kimmelsivät salaperäiset merentähdet.

Auringon säteet sattuivat tänne vain ijäisen hämärän seitteinä, jotka kiersivät kauniisti vihertäviä seiniä ja kaarikattoisia kristallisaleja. Täällä tulivat ihmiset toimeen omalla valollaan.

Mikään laine ei tänne läikähtänyt, mikään ääni ei tänne merenpinta-maailmasta tunkeutunut. Taikka jos läikähti, taikka jos tunkeutuikin, tuli se vain etäisenä tauluna tahi vienosti värähtävänä iltakäikuna aallon kanteleesta.

Mutta myöskin veenkoirat voivat täällä vengotella, astua esiin peljättävät merihirviöt, joita maailma ei ollut nähnyt, ja näyttää murhaavia hampaitaan keskeltä yön ijäisiä ruusuja, jotka kasvoivat luokse-

pääsemättömillä kallionkielekkeillä. Ja riuttojen lomassa saattoivat merikäärmeet kähistä, joiden pituus olisi itse mätäkuun huikentelevan haltiattaren kivettyneeksi hämmästykseksi vaientanut.

Täällä oli meren alkumailma, josta runous ja taide tulivat ja josta ihmishengen helein kulttuuri oli ammoisista ajoista saakka ammentanut.

Mikko oli yht'äkkiä ruvennut puhumaan poliitikasta. Se oli oikeastaan sangen vieras aine tälle seurapiirille.

Taikka oikeastaan vain tavallaan vieras. He olivat kaikki kyllä seuranneet intohimoisesti isänmaansa kohtaloita. Mutta he suurensivat kaikki suhteet, näkivät jokaisen asian alta, mitä eivät muut nähneet siinä, ja puhuivat lauseparsilla, jotka eivät olleet lainatut sanomalehdistöstä tahi puoluekokouksien päätöksistä. Epäilemättä he eivät olisi kelvanneet valtiopäiville. Mutta Olli puolestaan tunnusti mielellään, ettei hän missään muussa seurassa saanut kuulla niin lennokkaita poliittisia totuuksia.

Yksi heistä, suurin kaikista, oli tähän saakka istunut aivan äänetönnä. Nyt hän äkkiä vilkastui. Hänen silmänsä saivat kaukokatseisen ilmeen ja hänen äänensä rupesi myrähtelemään niinkuin etäinen ukkonen taivaanrannalla.

— Punainen tähti on tullut likelle maata, sanoi hän. Ihmiset näkevät verta.

Syntyi syvä hiljaisuus. Hän puhui harvoin, mutta hartaasti. Kaikki tahtoivat kuulla häntä.

— Jokainen päivä tuo uusia tietoja Itä-Aasian tappotanterilta. Mandshuria huppeloi hurmeessaan. Maa on muuttunut haudoiksi ja meri, ikivanha valtameri, tarujen julma jumaluus, on avannut kitansa nielläkseen ihmiskunnan ihanimmat ajatukset rauhasta, joka olisi kunniaksi jumalalle korkeudessa, ja kansojen veljeydestä, jonka takana seisoi hallitusten hyvä tahto.

Hän hengähti ja katsoi voitollisesti ympärilleen. Kaikki olivat nousseet ylös. Tämä oli harvinainen juhlahetki, sillä hän oli puhuja jumalan armosta ja hänellä oli sekä sana että ajatus vallassaan.

— Kaikkialle kautta sivistyneen maailman, jatkoi hän, vierivät viestit sinisten sähkökipinäin kiihittäminä kertoen tuhansien ja taas tuhansien ihmisten mielipuolisesta teurastamisesta, nykyaikaisen sota-aseiden tarkoituksenmukaisesta täydellisyydestä, venäläisen rekryytin urhoollisuudesta ja japanilaisen pää-esikunnan mallikelpoisesta murhaamis-matematiikasta. Ja kaikkialla ympäri tämän taivaan-kappaleen, joka samaan aikaan silmittömällä vauhdillaan kiertää rataansa yli autioiden, äänettömien syvyyksien, New-Yorkin pörssissä ja Parisin bulevardikahviloissa, Berlinin upseeriklubeissa ja Lontoon suurissa kauppahuoneissa, ahmivat elävät, tuntevat ja ajattelevat ihmiset noita tietoja, ei säällillä, ei kalpealla kauhistuksella, vaan samalla oman turvallisuuden tuntonsa varmentamalla mielenkiinnolla, jolla he lukevat sanomia hävittävästä luonnon-ihmeistä, maanjäristyksistä ja tulivuorenpurkauksista.

Tässä on nähkääs jotakin kaikille. Tämä tarjoaa jokaiselle jonkun tyydytyksen. Tutkimista sotatieteilijöille, sensatsioni-uutisia sanomalehtimiehille, jännitystä ulkomaisten lähetystöjen jäsenille, keskustelun aihetta valtiollisten kannujen valajille, tuskan ja veren hekkumallista hajuvettä turmeltu-neille hienohelmoille. Alkuperäinen ihmispeto, ainoastaan muutaman tuhatvuoden viljelyksen kytkemä ja taltuttama, kalistaa kahleitaan. Kuinka naurettavan heikoilta, kuinka surkean mitättömiltä tuntuvatkaan silloin ne siteet, joilla tieteen, taiteen, uskonnon, lainsäädännön ja vapaan ajatuksen harvat suuret henget ovat vuosisatojen vierieissä turhaan koettaneet hillitä sen hurjaa kesyttömyyttä!

Ainoastaan sieltä täältä, pimeistä maista ja barbarisesta aikakaudesta, kohoaa jonkun yksinäisen ja jo kaukana vastaisuuden kauniimmassa ja onnellisemmassa olotilassa elävän ihmis-ystävän katse kohti korkeuksia, nousee täynnä murhetta maailman menosta ja sanatonta kärsimystä elämän rumuudesta. Eikä avaruus vastaa hänelle eikä taivaan vahvuus lakkaa kimmeltäviä kuvasarjojaan kuljettamasta.

Ja tuossa onnettomassa, äärettömässä valtakunnassa, möhkäleessä Veikselin varsilta saakka Tyyneen mereen, Odessasta asti Arkangeliin, käy kumea, maanalainen jyrinä niinkuin ennen suurten tapauksien alkamista. Mutta sen päällä painaa tukahduttava hiljaisuus, sen rajojen sisällä lepää yö niin synkkä ja sydämetön kuin olisi pyhä aurinko

itse kääntänyt kasvonsa siitä pois ja uusi jää-aika uhkaisi sen kautta vyöryä Europaan.

Siellä seisovat tyhjinä kaikki yliopistot, mutta vankilat ovat täydet ja poliisikamarit muuttuneet kaupunkien kulttuurikeskuksiksi. Siellä piestään ihmisiä ja rääkätään koululapsia kaduilla, mutta konnat palkitaan ja piiskurit koristetaan aina korkeammilla arvoilla, viroilla ja ritarimerkeillä. Siellä kidutetaan kansoja ja näännytetään nälkään miljoonia, samalla kuin esivalta varastaa ja Kristuksen kirkot kiitävät kullasta ja maallisesta komeudesta.

Siellä vangitaan niitä, jotka ovat maan suola, ja vainotaan niitä, jotka ovat maailman valkeus. Siellä on vapaa sana tehty mykäksi ja vapaa ajatus karkoitettu Siperian etäisimmille, asumattomimmille kulmakunnille. Siellä on valtiomahti vaihdettu kasakaksi, pantu se hurjan hevosen selkään ja laskettu laukkaamaan pitkin inhimillisen viljelyksen kulmaisista vainioita. Ja kasakan jälestä tulevat santarmit ja santarmikätyrit, nuuskijat ja kotitarkastajat, salamurhaajat ja mustat miehet, hiipivät, kuuntelevat, kurkistelevat, tissuttavat ja tassuttavat, tallaavat maahan jokaisen tuleentuvan tähkäpään, jonka kasakan kavio vielä on jättänyt, ja vetävät sitkeät, harmaat hämähäkkilankansa yli koko tuon maassa makaavan voimattoman jättiläisen, jolla vain sydän sykkii, jolla vain pää valvoo ja jonka päästä niin suuret ja surulliset silmät tuijottavat Europaan. Siellä ei ole mitään oikeutta, ei mitään vapautta, ei ihmis-

arvoa eikä kansalaisen loukkaamattomuutta enää. Siellä on vain orjuus ja mielivalta.

Mutta vain sen kansan jaloimmat ja valistuneimmat yksilöt tuntevat selkeästi, mitä tapahtuu. Tuntevat ja tulevat marttyyreiksi.

Ja tässä pienessä valtiossa Laatokan ja Pohjanlahden välillä, jonka sanotaan olevan tuohon peljättävään, muodottomaan möhkäleesen erottamattomasti yhdistetyn, vallitsee sama synkkä ja epätoivoinen vaihtelu. Tuo summaton pimeys sen vieressä heittää varjonsa tännekin, se lankeaa jokaiseen kaupunkiin ja kylään, jokaiseen kotiin, kouluun ja virastoon, maamiehen pirttiin ja liikemiehen pulpetille, tutkijan työpöydälle, kirjailijan ja taiteilijan kammioon. Ja kaikkialle se putoaa raskaana kuin lyijy, painaa ikkunat sisälle ja ilmoittaa olevansa oven takana.

Tämä on kummallista aikaa. Joka taholla huojuvat isiltäperityn yhteiskuntarakennuksen perustukset ja kattoparrut. Ihmiset tuntevat itsensä äkkiä temmatuiksi rauhallisista majoistaan ja asetetuiksi asumaan paljaan taivaan alle, mutta ei jumalan taivaan, vaan sen, jonka enkeleinä istuvat Plehve, Pobedonostsev ja Bobrikov.

Kuu ja tähdet kiertävät sen kannella, mutta eivät jumalan tähdet ja kuu, vaan ne, jotka saavat valonsa ho-visuosion vaihtelevista säteistä. Se on keinotekoinen taivas keinotekoisine kappaleineen, jotka eivät ole ihmetöitä maailmanhengen kädestä, vaan välikappaleita kädessä heikon kuolevaisen. Hän, joka sen taivaan on

tehnyt ja sen korkeuden kansojen ylitse kohottanut, on unohtanut yhden tärkeän asian: sen alla ei ole ilmaa. Sen alla ei voi hengittää kukaan, jolle elämä on rakas ja joka on tottunut vaatimaan eläältä muutakin kuin ruokaa, juomaa ja suvun ensimmäisten eläimellisten viettien täyttämistä. Se on yksityisen mielivallan taivas mielivaltaisine säädöksineen ja määräyksineen, jotka eivät tähtää kansojen kehittämistä kohti korkeampia kulttuurimuotoja, vaan niiden kansallisen erikoisuuden hävittämistä. Meille Suomen suuriruhtinaskunnan kolmelle miljoonalle asukkaalle merkitsee hallituksen tahto palajamista takaisin valosta pimeyteen, vapaudesta orjuuteen, oikeudesta vääryyteen, sivistyksestä raakuuteen, julmuuteen ja typeryyteen.

Eivät tarkoita hallituksen käskykirjeet kansalaisten onnea, joka on omien mahdollisuuksiensa kaikinpuolinen viljeleminen ja vapaa käyttäminen, vaan näiden mahdollisuuksien täydellistä tukahduttamista. Ei ole armollisen esivallan päämääränä enää ihmiskunnan kunnia, joka on kuulua kaikin kielin kaikkien kansojen itsenäisestä työstä ja edistyksestä, vaan sen päämäärä on tehdä tyhjäksi kaikki se, mitä lukemattomien sukupolvien sarjat hamasta harmaasta muinaisuudesta ovat Suomen maassa saaneet aikaan uupumattomalla työllä ja mitä epäsuotuisimpien olosuhteiden vallitessa.

Oikea ei ole täällä enää oikeata eikä väärä väärää. Maan parhaat miehet ovat ajatut maanpakoon. Kaikki vastarinta tuntuu jo turhalta ja yhä

useimmat äänet kansan omasta keskuudesta kehoittavat malttiin, nöyryyteen ja alistumiseen. Me elämme sumuisessa, myrkyllisessä ajassa, jossa päivä näyttää ijäksi menneen ja elämä, kultainen elämä, arvonsa kadottaneen. Orjuus ei ole enää vain ovella: se on hiipimässä kansan sydämeen.

Ja siellä kohtaavat toisen orjuuden jäljet sitä: kultuuri-orjuuden. —

Puhuja kehitteli nyt yhtä pontevasti tämän toisen orjuuden syntyjä syviä. Ne eivät olleet suinkaan mitään uusia asioita tälle kuulijakunnalle, mutta tapa, jolla hän puhui, oli uusi ja sytyttävä. Sanat sattuivat kuin kivenhakkaajan väkivasara kallioon.

Myöskin Olli kuunteli henkeä pidättämättä suorullista tarinaa suo-maan heimosta, jonka lopullinen turmio näytti nyt päätetyn pilvien käräjissä.

Puheen jälkeen seurasi yleinen innostus. Kaikki puhuivat yht'aikaa. Olli katsoi salassa kelloaan ja huomasi, että se oli jo $\frac{1}{2}$ 3. Nyt oli hänen lo-pullisesti lähdettävä.

Hän näki turhaksi ilmoittaa enää aikomustaan Mikolle. Tämä seisoι nimittäin nyt tuolilla ja piti puhetta maallisesta rakkaudestaan. Sikäli kuin Olli tämäntapaisia tilaisuuksia ymmärsi, ei hänen ystä-vänsä tulisi kotiin ennen aamun koittamista.

— Tulen valossa näyttää hänen tukkansa aivan kultaiselta, kuuli hän Mikon korkealentoisesti selit-tävän. Silloin peitän minä siihen pääni mielelläni.

Hän puhui nähtävästi Allistaan. Kukaan ei enää kuullut häntä. Hetken kultainen kupla kim-melsi vaahtoavien lasien yllä. Ilma räiskyi ihmis-neroa. Hengen miljonäärit heittelivät ympärilleen pääomia, jotka olisivat riittäneet monen köyhän mie-hen elinkautiseksi sielunravinnoksi.

Olli hiipi pois hiljaa ja huomaamatta.

Hän oli köyhä mies ja hän tunsι köyhyytensä. Hänellä ei ollut varaa tuhlata. Hänellä ei ollut mitään muille annettavaa.

Helputuksen huokaus pääsi hänen rinnastaan, kun hän jälleen käänsi avaimen oman ovensa lukkoon. Nyt voi hän jälleen olla oma itsensä, nyt ei hänen enää tarvinnut leikkiä rikasta miestä. Mitä olikaan hänellä ollut tuossa seurassa tekemistä? Eikö hän istunut sielläkin kuin Judas Mestarin opetuslasten seassa? Muut kaikki olivat vapaita, luonnollisia, onnellisia. Hän yksin istui synkkänä ja kylmänä huomioiden tekijänä, vaikka väkinäinen hymy leikittelikin hänen huulillaan. Muut antoivat, hän otti. Missä oli hänen muinainen ylpeytensä? Oliko hän joutunut jo niin alas, että hän tyytyi elämään muruilla, jotka muiden pöydältä putosivat?

Hän sytytti tulen lamppuun ja loi väsyneen katseen ympärilleen. Raskas mieliala täytti hänet. Tämä oli siis se oma pieni nurkka, jonka hän oli valloittanut itselleen maailman markkinoilta.

Hänen huoneustonsa oli Kruunuhaan puolessa. Siihen kuului salonki, ruokasali, keittiö ja makuukamari, joka viime mainittu oli samalla hänen työhuoneensa, vaikka hän ei koskaan tehnyt työtä siinä. Kirjoituspöydän alla — jonka ääressä hän ei koskaan kirjoittanut — urahteli hänen vanha hyväntahtoinen villakoiransa Matti. Keittiössä — jonka ovea hän ei koskaan avannut — hoiti huoneenhallitusta hänen uskollinen palkkapiikansa Eeva. Joskus järjesti hän kotonaan kortti-illan. Muuten ei mikään häirinnyt täällä hänen päiviensä tyyntä menoa eikä hänen öittensä rauhallisesti kuorsaavaa onnellisuutta.

Ollin ajatukset kääntyivät taas tavallista latuaan itse-ivallisiksi. Ja kun hän oli istunut keinutuoliinsa, sytyttänyt paperossin ja ottanut näön vuoksi kirjan yöpöydältään, ensimmäisen, joka käteen sattui, piti hän itselleen yön hiljaisuudessa seuraavan myrkyllisen yksinpuhelun.

— Minä olen aitohelsinkiläinen. Vaikka maalta kotoisin, tunnen minä itseni täysin koteutuneeksi pääkaupunkiin. Helsinki ei ole minulle mikään tilapäinen tyyssija tahi yhden yön katto pään päällä, ei mikään läpikulkupaikka, tori, hotelli tahi majatalo. Minä todellakin asun siinä. Ja minä rakastan Helsinkiä, tätä kirkasta ja heleää kaupunkia rannalla sinisen Suomenlahden, jossa niin monet nuoret voimat pursuvat ja käyvät kiivainta taisteluun maassa vallitsevat mielipiteet ja ajatukset.

Itse minä en taistele enää. Minä olen tyyneen tullut. Minun personallisuuteni on suunnilleen valmis, minun maailmankatsomukseni kiinteä ja järkähtämätön. Ainakin minä itse mielelläni kuvittelen niin. Mielestäni ei minulle enää sisällisesti voi tapahtua mitään. Minä olen voittanut elämän taistelussa.

Nyt nautin minä voittoni hedelmistä. —

Hän viskasi pois paperossinpätkän ja hymyili katkerasti itseksensä. Samalla tunsu hän Matin kostean kuonon kättänsä vasten.

Matti oli herännyt hänen tulostaan, oikonut koi-piaan uneliaasti ja lopuksi noussut nopeasti ylös, arvellen ehkä, että oli jo aamu, koska hänen isän-

tänsä istui jo valveilla täysissä pukimissaan. Olli si-
litteli hiljaa hänen päätänsä ja jatkoi ajatusjuok-
suaan.

— Minä olen koettanut järjestää tämän ajallisen
elämäni niin viisaalle ja järkiperaiselle kannalle kuin
mahdollista. Aamupäivä virastossa, iltapäivä ko-
tona loikoen tahi lueksien. Välillä puolentunnin
kävely ennen päivällistä Pohjois-Esplanaadilla, päässä
nuhteeton silkkihattu, isiltäperityn yhteiskuntajärjes-
tyksen salkku kainalossa. Illalla teatteri, konsertti,
kokous tahi korttipöytä, joista jokaisesta hyvillä
aikomuksilla tasoitettu tie kapakkaan. Kotiin kello
1 yöllä, vuoteesen kello 2— $\frac{1}{2}$ 3, riippuen siitä,
mikä kirja milloinkin sattuu yöpöydälläni sijaitse-
maan. Joskus lyhyt käynti klubissa hyvien ystä-
vien houkutuksesta. Mutta se onkin ainoa poik-
keus, minkä sallin itselleni muuten täsmällisissä elä-
mäntavoissani.

Työtä on sen verran, että tuppi heiluu, vatsaa
niin paljon, että ruoka maistuu. Perhehuolet eivät
paina minua, aineellinen hätä ei ahdistakaan minua.
Murtuneet toiveet, joita minullakin tietysti on ollut
ja joista joku tynkä kenties on jäänyt johonkin sy-
dämeni syvimpään komeroon, eivät tuota unettomia
öitä minulle. Mitkään ylivoimaiset pyyteet tahi
tyydyttämättömät mieliteot eivät kannusta kesyä
tahtoani. Minä olen herra itseni ja intohimojeni.
Gentlemanin kiireestä kantapäähän.

Minulla on oma suutarini, räätälini, parturini ja
kylvettäjäni. Samoin varma vakinainen kirjakaup-

pani, viinipuotini ja sikarimyymäläni. Minä olen kaikille niille ehdottomasti uskollinen ja ne taas puolestaan pitävät hellää ja epäitsestä huolta minun henkiruumiillisesta hyvinvoinnistani. Minä olen kuin mallikelpoisesti järjestetty porvarillinen yhteiskunta pienoiskoossa, kallistuen huomattavasti kohti humanista ja oikeudenmukaista virkavaltaisuutta.

Minun elämäni on kuin peili, jota minä pidän isänmaani kasvojen edessä. Siinä heijastuvat kaikki ne hyvät ja huonot puolet, jotka mennyt kansallisen herätyksen vuosisata jätti uudelle perinnöksi.

Minä olen tulos Ruotsin laista ja Suomen talonpojasta, germanisesta kulttuurista ja suomalais-ugrilaisesta raaka-aineesta, nousukkaan häikäilemättömyydestä ja ylimyksellisen yläluokan itsekäisyydestä. Kenties myöskin tulos kansallisesta innostuksesta ja koroillaan-elävästä epäkansallisesta tyytyväisyydestä. Vanha ja uusi lyövät minun sydämessäni kättä toisilleen. Minä olen läpileikkaus aikani suomalaisesta sivistyksestä.

Minä näyn teatterien ensi-illoissa, joissa minulla on oma pysyväinen paikkani permannon ensimmäisellä tuolirivillä. Minä näyn sinfoniakonserteissa Yliopiston juhlasalissa, jossa minulla on numeroitu sijani vasemmalla kateederista. Minä näyn kapakoissa, joita minä tosin jonkun verran vuorottelen, mutta teen senkin tuiki säännöllisesti, valiten aina mikäli mahdollista samat pöytäni ja pöytäseurueeni. Minun elämäni käy kuin kello. Maa on minuun ja minä maahan sangen tyytyväinen. —

Hän katsoi, mikä kirja oli sattunut hänelle käteen. Se oli Anatole France. Hän avasi sen umpimähkää ja oli hetken lukevinaan. Mutta sitten sulki hän sen väsyneenä ja heitti takaisin yöpöydälle.

Matti oli painanut päänsä hänen polvelleen ja katsoi häneen viisaasti, uskollisesti, kenties hiukan surumielisesti. Olli otti hänen päänsä käsiensä väliin ja tunsi syvän keskinäisen ymmärryksen sähkövirtaavan heidän välillään.

— Ikävä kyllä, sanoi hän mielessään, minä en ole Anatole France, yhtä vähän kuin sinä olet Riquet. Muuten me voisimme vaihtaa monta viisasta ja opettavaista ajatusta. Mutta sittenkin voisi olla hyvä, että me joskus avaisimme sydämemme. Minä luulen, että meillä voisi olla paljon huvia ja hyötyä siitä. Sillä me olemme molemmat yhtä yksinäiset.

Sinä tiedät esim. että minulla on rakastajatar, jonka nimi on Liisa.* Liisalla on kissa, jonka nimi on Mirkki. Minä en yleensä pidä kissoista ja tämä merkillinen mielipiteiden eroavaisuus Liisan ja minun välillä antaa aiheita meille joka kerta pitkään ja perusteelliseen keskusteluun. Liisan mielestä on kissa yksinkertaisesti luomakunnan kruunu. Minun mielestäni se taas on aivan sietämätön elikko, vapaalla jalalla kävelevä peto, joka ei oikeastaan kesyty koskaan, vaan pysyy aina yhtä viekkaana, salavihaisena ja peljättävänä. Sitäpaitsi ovat kissat luonteettomia. Niiden joukosta ei parhaalla tah-

dollaankaan voi erottaa mitään määrättyjä ja tarkka-
piirteisiä persoonallisuuksia.

Toista ovat sittenkin mielestäni koirat. Sinä
esim. olet yksilö erikseen. Sinä olet yksinkertai-
sesti minun ylpeyteni, aivan kuin minä itse olen
ylpeys kansan ja yhteiskunnan. —

Olli odotti, mitä Matti virkkaisi tähän hänelle
harvinaiseen tunnustukseen. Ja Matin silmät pu-
huivat todellakin. Ne kertoivat syvästä liikutuk-
sesta ja täydellisestä sielujen sopusoinnusta, joka
Ollin kielelle käännettynä pukeutui seuraavaan kau-
nopusuhteeseen esitykseen:

— Minä olen vain uskollinen kuva isän-
nästäni. Minä seuran sinua aina aamuisin vi-
rastoon, teen sitten pienen kierroksen kaupun-
gilla ja palajan kotiini tyynenä ja täsmälli-
senä, yhtään harha-askelta astumatta. Kaikki ke-
vytmielisyys on jo luonnostaan vierasta ja vasten-
mielistä minulle. Mutta sinun vaikutuksesi minuun
on ollut yksinomaan hyvä ja siveellisesti kas-
vattava.

Myöskin minä olen täysi herrasmies. Myös-
kin minä tiedän käyttäytyä ja hillitä intohimoni.
Minun rakkauteni ei tosin ole aivan yhtä puhdas
ja ihanteellinen kuin sinun, mutta minunkin elämän-
nautintoni liihoittelee keskittse ajan turmeluksen kor-
kealla kuin linnunrata halki taivaan, täynnä pieniä,
miellyttäviä tähtösiä. Minäkin pysyn erilläni pyy-
teen myrskyistä ja raakojen, alkuperäisten luonnon-
viettien lokaisista onkaloista.

Leipäkysymykseni minä olen ratkaissut liittymällä lujasti sinuun, samoin kuin sinä liittymällä porvarilliseen yhteiskuntaan. Sisällisen onneni taas minä olen turvannut mielen valistuneella tasapainolla. Minä en sympatiseeraa enkä antipatiseeraa liiaksi ja kartan vaistomaisesti kaikkea ruoansulatusta häiritsevää radikalismia.

Mieskohtaisuus on mielestäni yksipuolinen ja turmiota-tuottava ominaisuus. Fanatismia minä en hyväksy ollenkaan. Jo pikavihaisuus, jota näen ympärilläni niin monen lyhytjärkisen piskin omaksi ajalliseksi onnettomuudekseen harjoittavan, vaikuttaa minuun suorastaan naivilta ja naurettavalta. Miksi ei mieluummin syödä, juoda, nukkua, hoidella terveyttä ja kehitellä sieluaan vaihtelevilla ja sisältörikkailta keskusteluilla kaupungin ylevimpien koirien kanssa, joiden seurassa minä puolestani astun joka päivä Pohjois-Esplanaadin päästä päähän yhtä juhlallisena kuin konsanaan minun isäntäni salkku kainalossa.

Maailmankatsomustani minä en ehkä ole tullut määritelleeksi yhtä tarkoin kuin sinä esimerkiksi, mutta jo minun ulkonaisesta olennostani pitäisi näkyä, että se on tehty samoista tarvepuista. Minunkin mielestäni on yhteiskunta mallikelpoisesti järjestetty, ainakin noin ylimalkaan, suurissa pääpiirteissään. Pienempiä puutteita ja epäkohtia tosin on olemassa, mutta ne ovat epäilemättä isällisen hallituksen ja ymmärtäväisen lainsäädännön avulla helposti autettavissa. Pääasia on, ettei pidetä tur-

haa kiirettä eikä varsinkaan sallita mitään liian jyrkkiä ja hätiköityjä mullerruksia yhteiskunta-elämän säännöllisessä verenkierrossa. Minä olen tasaisen kehityksen ystävä, kuten sanotaan. Kaikki anarkismi, esim. ruokajärjestykseen nähden, on mielestäni arveluttavaa. Mitä taas kaikkeen vallankumoukselliseen tulee, niin minä en löydä sanoja merkittäkseni sen inhuutta ja epäisänmaallisuutta. Siksi vihaan minä intohimoisesti kissoja, jotka kaikki ilman poikkeusta vaikuttavat minuun vankilasta karanneilta venäläisiltä sosiali-revolutsionääreiltä. Niitä ei mielestäni ole mikään synti tappaa, kiduttaa tahi ahdistaa, vaikka minä itse jo oman arvonikaan tähden en viitsi tehokkaammin olla siinä toimessa osallisena. Mutta minun myötätunteeni ovat tässä asiassa kokonaan sen laillisen esivallan puolella, jota näen niin monen vertaiseni Helsingin esplanadilla edustavan. Niin kauan kuin virkakunnat toimivat, lain koura tekee työnsä säännöllisesti ja kansa on keisarille ynnä isänmaalle järkähtämättömästi uskollinen, ei mielestäni rauhallisella kansalaisella ole vähintäkään järjellistä syytä kapinalliseen huolenpitoon kansan ja yhteiskunan kohtalosta.

Muuten käy minunkin elämäni kuin kello. Minäkin olen maahan ja maa minuun täysin tyytyväinen.

— Niin se oli ennen, huokasi Olli. Mutta sitten tulivat synkät routavuodet. Kaikki on nyt äkkiä muuttunut toiseksi. Sinä olet jäänyt surkeasti

jällelle ajastasi, niinkuin minäkin ehkä. Mennään maata, Matti parka, mennään maata! Me emme sovi näihin oloihin. Me olemme tyynen rannan sorsia. Me emme ole syntyneet myrskyssä soutamaan.

Hän rupesi riisuutumaan hiljalleen. Ja riisuutuessaan hän ajatteli, miten nopeasti ajan pyörä oli ympäri käännähtänyt.

Routavuodet herättivät minussa erään uuden poliittisen tunteen, mietti Olli. Se oli viha.

Viha rauhanhäiritsijöitä vastaan.

Minulta ei ollut siihen saakka puuttunut mitään. Minun oli ollut niin erinomaisen hyvä elää maailmassa. Nyt minulta puuttui tarpeellinen lepo. Aika oli äkkiä tullut hulluksi ja lähtenyt kiitämään kuin villikissa ympäri ämpäriä.

Sanottiin tosin, että kuljettiin taaksepäin ja että se oli venäläinen taantumus, joka istui ohjaksissa. Mutta mielestäni kävi se matka — ja käy vieläkin — kuin pitkin koleista, pimentyvää korpitietä, yli kivien ja kantojen, hurja hevonen edessä ja hyvä piiska pahan kyytipojan kädessä. Ei ole mikään ilo silloin edes esivallan kaikkein kuuliaisimmalle palvelijalle istua vankkureissa, joissa istuimet sitäpaitsi ovat sijoitetut takaperin ja joiden tekijältä vieterit tuntuvat tykkänään unohtuneen. Sisälmykset siinä menevät ylösalaisin, tukka pystyssä siinä istuu aseeton maamies ja odottaa kauhistuksella hetkeä, jolloin hevonen puuhun puskee, välttämätön turmio tulee ja koko rumilas syöksyy suoraan helvettiin.

Sanomalehdet alkoivat sisältää joka aamu pelkkiä huolestuttavia uutisia. Kansliassa alkoivat virkatoiverini kertoa kuiskaten ja salaperäisellä äänellä toinen toistaan tärisyttävämpiä oikeudenrikoksia. Ja kun minä tavalliselle puolipäivä-kävelylleni Pohjois-Esplanaadille laskeuduin, sattui sielläkin korvaani ainoastaan ikäviä ja epämiellyttäviä asioita. Mieliala oli raskas, ilma saastainen ja myrkyllinen. Se teki ihmiset tylyiksi, karsaiksi ja epäystävällisiksi. Minä kärsin suuresti siitä, sillä minä olen oikeastaan toverillinen ja seuraa rakastava mies enkä pelkää mitään niin pahasti kuin yksinäisyyttä

Muistan senkin päivän, kun lakkautettiin minun sanomalehteni. Silloin suutuin minä aivan tavattomasti. Eikö se ollut minun sanomalehteni, jonka minä olin tilannut ja maksanut omilla rahoillani? Eikö minulla ollut kieltämätön, tinkimätön oikeus saada se säännöllisesti joka aamu kirjelaatikkooni? Ellen minä saanut sitä sekunnilleen, silloin kun minun oli saatava se, yhdessä aamukahvin kanssa nimittäin, soitin heti vihaisesti lehden toimistoon. Ja nyt ilmoittaa lehti lyhyesti, että syistä, jotka eivät ole toimituksen eikä kirjapainon, se yksinkertaisesti lakkaa ilmestymästä.

Se oli vääryyttä. Se oli veristä vääryyttä. Sitäkin sietämättömämpää, kun ei siitä ollut raastuvan-oikeuteen, ei hovi-oikeuteen, eikä edes keisarilliseen senaattiin vetoamista. Eikö siis enää edes yksityinen omistus-oikeus ollut pyhä ja loukkaamaton? Ei ollut, vastasi ajan henki. Se mul-

lersi monta entistä käsityskantaa minun sielussani. Minä tunsin olevani kuin orpo piru männyn latvassa. Jos ei lailla enää ollut mitään voimaa ja merkitystä, niin mitä merkitystä oli sitten enää minullakaan? Turhaan olin minä siinä tapauksessa ottanut lakitieteellisen tutkintoni.

Minä olin sanomalehteni lakkauttamisesta suorastaan siveellisesti järkytetty.

Muut esivallan tähän-astiset väärinkäytökset saatoin minä vielä vastahakoisesti sulattaa, sillä niistä ei ollut mikään välittömästi koskenut minuun. Mutta tässä astui väärä esivalta suoranaisesti keskelle minun omia pyhitettyjä elämäntapojani. Minun sanomalehteni! Olihan se vuosien vierieissä muodostunut ikäänkuin osaksi minun omasta henkisestä olemuksestani. Minä tunsin sen jokaisen sanankäänteeseen ja lauseparren, sen harvat ranskalaiset sitaatit ja savolaiset sukkeluudet. Sen tapa ajatella ja puhua oli minun omani. Sen viholliset olivat minunkin vihollisiani, sen ystävät minunkin ystäviäni. Uutinen oli mielestäni oikea uutinen, vasta kun oma lehteni oli antanut sille julkisen vahvistuksen, virkanimitys vasta täysin pätevä, kun se oli saanut sädekehänsä äänenkannattajani ensimmäisessä ja arvokkaimmassa osastossa. Enhän minä voinut vaihtaa enää sanomalehteä! Sehän olisi ollut sama kuin jos minua olisi käsketty vaihtamaan oma sisällinen ihmiseni.

Mutta pakko tekee joskus mahdottomankin mahdolliseksi: minä vaihdoin sisällisen ihmiseni.

Minun sanomalehteni oli ollut suomenmielinen, perustuslaillinen, vapaamielinen ja kansanvaltainen. Mitään toista samansuuntaista aamulehteä ei Suomen pääkaupunki kustantanut itselleen. Minä koetin sentähden elää jonkun aikaa kokonaan ilman sanomalehteä. Mutta se oli kuin olisi elänyt säkissä: virastossa olivat toverit aina aamulla minua viisaampia. Minun täytyi tilata joku lehti ja minä tilasin juuri vastapuolueen äänenkannattajan, nähdäkseni kerrankin, mitä se kirjoitti, ja voidakseni oikein sydämeni pohjasta hekkumoida sen halpamaisuudella, huonoudella ja typeryydellä.

Aluksi inhoittikin minua kovasti ottaa edes peukaloni ja etusormeni väliin tuota mokomaa, josta olin niin paljon paha kuullut ja jonka tiesin ajavan isänmaalle niin tuiki turmiollisia päämääriä. Siksi luin siitä vain senaatin viralliset uutiset y. m. s. välttämättömät asiat, joita minä yksinkertaisesti en voinut jättää lukematta. Mutta jo jonkun päivän perästä rupesin minä uutta lehteä käsissäni hiukan levittelemään. Sanomalehtihän tuo tuntui olevan tämäkin, ulkomaan-osasto oli tässäkin, löysi tästäkin seikkaperäiset selonteot kuningasten kohtaustuksista ja majesteettien maljapuheista, ministeristöjen skandaaleista ja prinssien ynnä prinsessojen rakkausseikkailuista, jotka minulle ynnä minun kanssani enimmälle osalle Suomen suuriruhtinaskunnan asujamistoa edustivat ulkomaiden henkistä elämää. Siinä suhteessa olivat kaikkien puolueiden

sanomalehdet toistensa vertaisia. Paha vaan, että tämä lehti ei ollut oppositiosissa.

Vähitellen ja päivä päivältä siirryin kuitenkin myös jo pääkirjoituksiin, kronikoihin ja kotimaan osastoon. Monesti viskasin lehden suuttuneena kädestäni. Kuinka niillä oli otsaa sellaista kirjoittaa? Ja kuinka voi Suomen kansalla olla vatsaa sellaista sulattaa? Mutta pian otin sen jälleen kiltisti armoihini, luin viikon, luin toisen eikä kulu- nut aikaakaan, kun jo rupesin sisimmässäni tun- nustamaan, että se tavallaan ja monella tärkeällä rajoituksella tietystikin saattoi sittenkin eräisiin yk- sitysisseikkoihin nähden olla oikeassa.

Luonnollisesti ei vielä itse pääasiaan nähden, sillä olinhan minä jyrkkä perustuslaillinen. Olihan vastustettava keinoilla millä tahansa venäläistä virka- valtaa: mikään ei mielestäni ollut luonnollisempaa. Mutta kun oikein asiaa aprikoin, niin keinoistahan tässä vain taisikin olla kysymys. Koko puolueiden välinen erimielisyys taisikin koskea vain taktiikkaa. Olivathan ne nuokin toiset oikeastaan vastustavi- naan, vaikka omilla keinoillaan, jotka epäilemättä eivät olleet yhteiselle suurelle asialle otollisia. Mutta täytyihän sitä sentään kunnioittaa jokaista rehellistä vakaumusta ja täytyihän tehdä edes se oikeus valtiollisille vastustajilleen, että myönsi hei- dänkin hyvää tarkoittavan ja istuvan keisarillisessa senaatissa kukaties kuinka jaloista ja epäitsekkäistä vaikuttimista. Ehkäpä he vielä aivan arvokkaastikin

historian tuomio-istuimen edessä selkänahkansa säilyttäisivät.

Ja epäilyksen tunkeutui yhä syvemmälle minun sydämeeni. Minä en enää ollut varma mistään, mutta katsoin siten kohonneeni vain korkeammalle ihmisyyden asteelle. Minulle alkoi olla kaikki yhden-tekevää, mutta pidin sitä vain todistuksena avartuneesta ajatusmaailmastani. Enkä minä voinut kyllin surkutella niitä poloisia, jotka kulkivat vain yhden totuuden kyttyessä oivaltamatta, että sen vastakohtakin oli totuus. Näin rakensin minä kirkkoni keskelle kylää ja pidin siellä omaa poliittista jumalanpalvelustani.

Täytyihän sitä olla tasapuolinen, täytyihän sitä ymmärtää jokaisen mielipiteen verrannollista oikeutusta. Myöskin venäläiset suomi-syöjät saattoivat monessa suhteessa olla oikeassa. Lähtiväthän nekin kansallisesta innostuksesta ja oman isänmaansa kunniaahan nekin ajattelivat. Eikähän ollut taattu, miten Suomen omat natsionalistiset valtiomiehet olisivat venäläisiä kohdelleet, jos Suomessa olisi ollut toistasataa miljoonaa asukasta ja Venäjällä vain kolme. Kansojen omantunnon avaruus riippuu useinkin vain niiden pinta-alan laajuudesta ja valtakuntien oikeuskäsitys vain niiden luotosta ulkomaisilla rahamarkkinoilla. Kun on heikko, täytyy puhua heikkojen oikeudesta. Jos olisi voimakas, puhuisi ehkä voiman oikeudesta. Kullakin kansalla samoin kuin yksilölläkin tässä maailmassa taitaa olla oikeutta elämään vain sen verran kuin

hän jaksaa ottaa ja puolustaa sitä. Suomen kansalla nähtävästi on hyvin vähän oikeutta elämään. Eikähän ole missään kirjoitetussa eikä kirjoittamattomassa laissa määrätty, että sen välttämättä tarvitsee elää enempää. Eihän mikään kansa elä iankaikkisesti. Kansat syntyvät, elävät ja kuolevat, ja Kenties on Suomen kansa jo aikansa elänytkin. Kenties on sen kuoleman kello jo lyönyt eikä mikään mahti maailmassa voi enää huomenna sitä henkiin virotella. Eikö se jo nytkin elä keinotekoisesti? Eikö täällä jo nytkin tuoksu myskille? Varmaan tekee kuolema jossakin tuloaan.

Tietysti ovat venäläiset vielä tällä hetkellä Suomen valtiollisia vastustajia ja sellaisina vihattavia. Mutta muuten he ovat aivan erinomaista väkeä, onpa minulla heidän joukossaan monta herttaista yksityis-ystävääkin. Minä taidan venäjänkieltä, olen opiskellut sitä nuorena ylioppilaana sitä varten jonkun vuoden stipendiaattina Moskovassa. Minulla oli siellä sängen hupaista ja muistelen niitä aikoja usein ja mielelläni. Täytyy vain ymmärtää valtakunnan edut ja antaa hiukan arvoa myöskin korkeammalle panslavistiselle politiikalle, joka vaatii rajamaiden lähemmin liittämistä Pyhän Venäjän suureen ja lämpimään sydämeen. Kenties eivät panslavistitkaan sillä niin aivan paha tarkoita, yhtä vähän kuin juutalaisvainoillaan, jotka kyllä itsessään saattavat olla inhoittavia ja ehdottomasti

hylättäviä, mutta periaatteellisesti ehkä hyvinkin oikeutetun isänmaallisen entusiasmin aiheuttamia.

Tätä tietä kohosin minä yhä korkeammalle ihmisyyden ja valistuneen suvaitsevaisuuden asteelle. Eikä minulla enää tuntunut olevan mitään erikoista sitäkään vastaan, että Suomi todellakin olisi jonkun verran sulanut tuohon suurempaan isänmaahan, kunhan se vaan olisi tapahtunut siististi, rauhallisesti ja laillisia muotoja noudattaen. Mutta tämä äkillinen ja päällekkäypä tapa ärsytti minua. Minun venäläisillä veljilläni ei nähtävästi ollut vähintäkään käsitystä suomalaisesta kansansielusta, yhtä vähän kuin länsimaisesta oikeudenkäytöstä ja järjestetyn yhteiskunta-elämän ensimmäisistä aakkosista. Ja joskus havaitsin minä jo sydämessäni suuren halun opettaa niitä heille.

Kuitenkin pysyin minä — ja olen tähän päivään saakka pysynyt — vielä perustuslaillisena. Minä otin osaa julkiseen mielenosotukseen lakkautetun sanomalehden päätoimittajan ikkunan alla ja olin mukana myöskin niillä päivällisillä, jotka saman toimittajan kunniaksi kaupungin suurimmassa salissa pidettiin. Tuskin saatoin minä estää silmiäni vetymästä kuullessani niin monta kaunista ja isänmaallista puhetta. Hyräilinpä itsekin Maamme-laulua yleisen innostuneen mielialan lainehtiessa.

Juuri tuollaiset suuret tilaisuudet, joissa on paljon kansaa koolla, kaikki samaa ylevää tarkoitusta varten, ovat jo varhaisesta nuoruudestani saakka olleet minun henkisiä mässäyshetkiäni. Ne

herättävät minussa eloon kaiken sen sydämenlämmön ja inhimillisen yhteenkuuluvaisuus-tunteen, joka muuten vetää sikeätä untaan sieluni kimmeltävissä jääkammioissa. Siksi en koskaan puutustaan kansallisesta kunnianosotuksesta Runebergin patsaalla, yhtä vähän kuin suurten merkkimiesten päivällisiltä tai hautajaisista.

Minä otan esille silloin nuo tunteet oikeastaan jo kotoa lähtiessäni, niinkuin otan hännystakin nauhasta ja valkoisen kaulaliinan piirongin laatikosta. Ja varsinkin kun astun suureen, valaistuun saliin, näen pitkät, notkuvat pöydät ja pöydillä moniväriset lasit, samoin huikaisevat sähkökruunut ja lukuisan, aaltoilevan juhlakansan, jota sama tunne yhdistää, joka on täällä saman aatteen tai saman henkilön tähden, — silloin täyttyy rintani harvinaisesta autuudesta, silloin unohdan minä kaikki ikävät asiat ja vedän sieraimiini ainoastaan kauneutta, totuutta, oikeutta ja muita ihmiskunnan pyhimpiä ihanteita, mikäli niihin nimittäin ei sekoitu pieni miellyttävä sivukäry keittiön salatuista aarnihaudoista. Itse kärsimys tuntuu minusta silloin suloiselta, itse suru vain suolalta elämän herne-rokassa.

Näillä aistimuksilla on syvät juurensa koko minun sisällisessä olemuksessani. Minä olen aina ollut vain kollektiivisten tunteiden mies. Minun oma tunne-elämäni on köyhä ja surkastunut. Minä tarvitsen tuollaisia juhlatilaisuuksia, ellei mieli minun kokonaan jähmettyä omaan pikku-itsekkääsen

yksilöllisyyteni, jonka piiri ei ulotu kauemmaksi ahtaan minuuteni miellyttäviä ja epämiellyttäviä olotiloja. Minussa asuu tarve edes muiden kautta tuntea kuuluvani johonkin itseäni suurempaan yhteyteen.

Olli ei saanut unta sinä yönä. Hänen sydämensä tykytti epäsäännöllisesti. Välistä se sahasi, välistä se höyläsi, — ruumis-arkkua, ajatteli Olli. Toisinaan tuntui se jo naulaavan kiinni sitä. Se piti jos jonkinlaista pikku naperrusta.

Taas toisin vuoroin oli kuin tuo väsymätön puuseppä siellä sisällä olisi pysähtynyt työstään ja katsellut hetkisen mielihyvällä kättensä aloja. Silloin tuntui Ollista sangen tuskalliselta. Oli sittenkin parempi olla, kun se taas ryhtyi viheltäen veistämään.

Iloinen mies, ajatteli Olli. Tekisi mieli tarjota ryyppy sinulle.

Se olikin koko noita miehekseen. Nyt se viilasi, nyt se takoi. Puuseppä-verstas oli äkkiä muuttunut konepajaksi. Nyt se soitti viulua. Nyt se taas kalkutteli kuin kovaa graniittia.

Käsistään tekevä mies, ajatteli Olli. Panee perhana vielä minulle hautapatsaankin.

Mies siellä sisällä oli äkkiä käynyt hyvin totiseksi. Vekkuli-puuseppä oli kadonnut jäljettömiin ja sen sijaan tullut tekopyhä kolportööri. Se saar-

nasi. Sanat putoelivat niinkuin jäätyneet hietaharkot ruumiskirstulle. Nyt se messusi. Nyt otti nenäliinan taskustaan ja nyyhki ääneensä niinkuin olisi surrut upporikasta setää tahi väkäleukaa anoppiaan.

Minut viedään oikein koululla hautaan, ajatteli Olli. Eikös lempo ajeeraa vielä armainta ystäväni!

Hänen oli mahdoton nukkua. Mies makasi, vaate valvoi. Jos hän joskus hetkeksi koiran-uneen uinahtikin, kimposi hän taas kohta istualleen, niinkuin sähkö-iskun saanut ja katsoi kahdella säikähtyneellä silmällä yön pimeyteen. Hän oli luullut kuolevansa. Eikö viluinen vieras jo seisonutkin tuossa hänen jalkapohjissaan?

Minun hermostoni on silmin-nähtävästi pilalla, ajatteli Olli. Minun täytyy jo huomisena päivänä puhua asiasta lääkäriäni kanssa.

Hän nousi ylös, sytytti lampun ja katsoi kelloaan. Se näkyi olevan viisi. Ei tästä kuitenkaan enää mitään kunnan nukkumista tulisi. Paras jos hän ottaisi kylvyn ja koettaisi valvoa aamuun saakka. Sitten se kyllä menisi. Hän voisi lähteä hiukan aikaisemmin virastosta ja nukahtaa ilta-päivällä.

Hän painoi sähkönappulaa. Kotvan perästä ilmestyi Eeva säikähtyneenä ja unenpöpperöisenä huoneesen.

— Soittiko herra?

— Kyllä. Minä olen hiukan sairas enkä saa unta. Tahtoisiko Eeva olla hyvä ja tehdä tulen kylpyhuoneesen?

— Varatuomari näyttääkin niin raihmaiselta.

Kylpy virkisti häntä, mutta karkoitti unen vielä kauemmaksi. Hän istahti kirjoituspöytänsä ääreen. Jospa hän koettaisi tehdä hiukan työtä! Mutta mitä? Hän kirjoitti joskus sanomalehtiin ja oli eilisenäkin päivänä lähettänyt erään artikkelin uuteen perustuslailliseen äänenkannattajaan.

Mutta hän ei ollut tottunut kotona kirjoittamaan. Hän teki kaikki sellaisetkin työt virastossa. Siellä tunsu hän olevansa oikeassa mielialassa, juuri sellaisessa, jota julkiseen esiintymiseen tarvittiin.

Mitä jos hän kirjoittaisi jotakin yksityistä? Kirjeenkö? Hän ei ollut kirjevaihdossa kenenkään ihmisen kanssa. Muistiinpanoja? Hänellä ei ollut mitään merkillistä muistettavaa. Päiväkirjaa? Hän oli usein tuuminut sitä.

Mitä jos hän todellakin rupeisi pitämään päiväkirjaa? Voisi joskus vastaisuudessa olla hyvin hauska selailla sitä. Luonnollisesti se olisi naivia ja lapsellista. Mutta eihän kenenkään tarvitsisi tietää sitä. Ja itsensä edessä hän kyllä voisi puolustautua tästä pienestä, viattomasta heikkoudesta.

Hän kastoiki kynän mustetolppoon ja kirjoitti kauniilla, täsmällisellä käsialalla:

„Ajat ovat sellaiset, että oikeastaan jokaisen jälkimaailmastaan vähänkin välittävän kansalaisen tulisi pitää päiväkirjaa. Mutta enhän minä välitä jälkimaailmasta.

Nykyisyys on minulle kaikki kaikessa, hetki kullan kallis, kuten sanotaan.

Tällä minä en suinkaan vielä ole myöntänyt, että sekään olisi minulle niin aivan kallis.

Itsestäni minä vielä sentään välitän jonkun veran. Ja siksi minun tekisi mieleni merkitä muistiin ne erilaiset vaikutelmat ja sieluntilat, joita nykyiset valtiolliset tapahtumat minussa synnyttävät. Mutta arvattavasti siitä ei, parhaista ponnistuksistani huolimatta, tulisi mitään oikeata päiväkirjaa, sillä eihän minulla ole kykyä eikä rohkeutta valokuvaamaan sisällistä itseäni. Minun tekisi mieli tyylytellä, yhdistellä ja erotella asioita, kenties vielä vähän kauristellakin. Siitä tulisi romaani.

Ja sehän olisi jotakin hirvittävää. Sillä enhän minä ole mikään kirjailija.

Minä olen tyyni, talttunut virkamies. Minun päälakeni olisi kokonaan kalju, ellen minä peittäisi sitä eräällä taitehikkaalla kampaustavalla, joka on parturini salaisuus. Minä olen jo aikoja sitten jättänyt jäähyväiseni elämäni ruusunpunaisille unelmille.

Oikeastaan ei minulla ole koskaan niitä liiaksi ollutkaan.

Paras sentähden, että tyydyn vain tilapäisiin ja

hajanaisiin muistiinpanoihin. Kirjoitan, mitä mieleeni juolahtaa.

Ne ihmiset, jotka voivat tarkoin määritellä itsensä, ovat hyvin onnellisia. Jospa minäkin voisin sitä! Se onkin ainoa onni, jota enää luokseni toivottelen.

Mutta se mahtaa olla liian suuri onni. Sillä se ei tule milloinkaan.

Kuitenkin on se mielestäni ainoa onni, joka ansaitsee toivomista ja etsimistä. Minä olen etsinyt sitä lapsuudestani saakka ja tulen nähtävästi etsimään, siksi kuin pimeys peittää minut. Tietysti aina yhtä turhaan.

Usein pelkään minä etsiväni unikuva, jonka olen jossakin nähnyt, mutta unohtanut jollekin toiselle taivaankappaleelle. Sillä tämä ei ole minun oikea asuinsijani.

Minä en kuulu tänne. Minä en ole koskaan kuulunut tänne. Nyt te tiedätte sen. Kuka tietää? Ei kukaan muu koko avarassa maailmassa kuin minä itse, Olli Suurpää, joka istun ja kirjoitan tätä myöhään yöllä taikka pikemmin varhain aamulla unta turhaan odotellessani.

Epäilemättä on se suuri onni. Sillä voida määritellä itsensä on jo lohkaista itsensä irti äärettömyydestä, joka on paha ja peljättävä sisälliseltä olemukseltaan.

Minä en voi uskoa itseäni kenellekään, jo siitä yksinkertaisesta syystä, että minä en tahdo. Tuskin voin minä uskoa itseäni paperillekaan. Mutta

siinä on nähtävästi sentään joku huvitus, sillä minusta tuntuu kuin kirjoittamalla ajatukseni voisin paremmin koota ja vallita niitä.

Pelkään, että edessäni on uusi sisällinen murroskausi. Tahi kenties minä olen jo keskellä sitä.

Sellainen on tietysti aina huolestuttavaa. Mutta erittäinkin on siinä murheen aihetta minulle, joka jo luulin saapuneeni satamaan, laiva täynnä kalliita kiviä ja myrhamia.

Minä olin jo toimittanut taloni, kuten sanotaan.

Minä en luullut enää, että mikään mahti maailmassa voisi minua sielullisesti järkähyttää. Minun luonteeni pääpiirteet olivat jo selvät, minun tapani ja tottumukseni kiteytyneet. Sitäpaitsi minulla oli eräänlainen maailmankatsomus.

Merkillinen asia muuten tuo maailmankatsomus. Toisilla ihmisillä se on, toisilla sitä ei ole. Silminnähtävästi se ei ole mikään leikin asia.

Kaikki katsovat tietysti maailmaa joltakin kummalta. Mutta on aivan kuin toiset katsoisivat sitä silmillä, toiset reijillä. Edelliset ovat näkevinään siinä jotakin ajattelemisen arvoista. Jälkimmäiset eivät näe mitään sellaista. Kumpaisillekin käy yhtä hullusti.

Edelliset miettivät ja miettivät päänsä puhki, ja kun he ovat kylläksi miettineet, lyövät he sen pahki seinään, ja tekevät siitä sen sangen loogilisen huomion, että siinä on seinä. Jälkimmäiset juoksevat päin mäntyä aivan suorastaan, miettimättä mitään, kun he ovat juosseet yhden ker-

ran, juoksevat he toisen ja kolmannen kerran, aina uuteen mäntyyn, eivätkä huomaa edes kuollessaan, että ihminen hyvin luultavasti jo alunpitäen on syntynyt päin männikköön.

Edellisillä on maailmankatsomus, jälkimmäisillä ei. Minä tietysti tunsin kuuluvani noihin edellisiin.

Minulla oli mielestäni jo varsin vakaantunut maailmankatsomus. Se ei ollut mikään kirkko, jumala paratkoon, eipä edes kellotapuli, joita suuret ajattelijat aivoillaan rakentelevat ja joista he sangen ystävällisesti soittavat sielukelloja toisilleen. Minun maailmankatsomukseni ei ollut niin huimaavan korkea.

Se ei ollut edes niin kohtuullisen korkea kuin joskus varhaisessa nuoruudessani olin sitä kuvitellut. Mutta se oli mielestäni sitä syvempi ja tainakampi.

Minussa oli mielestäni enää hyvin vähän humpuukia. Ja humpuukilla tarkoitan minä tässä tapauksessa sitä itsensä ja muiden ylimalkaista pettämistä, joka sivumennen sanoen taitaakin olla ensimmäinen ehto kaikelle inhimilliselle yhteis-elämälle. Minä taas luulin pettäneeni vain muita enkä itseäni.

Ihmisillä ei ole voimaa katsoa totuutta silmiin. Siksi katselevat he mieluummin vain — todellisuutta.

Minulla oli mielestäni joskus ollut tuo voima, vaikka minä en ollut enää pitkään aikaan käyttänyt sitä. Ja siksi minulla oli maailmankatsomus.

Se oli, kuten sanottu, sangen syvä ja rehellinen maailmankatsomus, jolla sitäpaitsi oli se hyvä puoli, että se sopi kuin valettu minulle. Se ei millään tavalla vanginnut minun personallista liikuntavapauttani.

Sillä se oli dualistinen niinkuin ihminen itse ja kaksijakoinen kuin halaistu viikunanhedelmä.

On hyvä syödä elämän viikunoita, kun voi niiden lehdillä vielä verhota häpeänsä.

Me tulimme hyvin toimeen toistemme kanssa, minä ja minun maailmankatsomukseni nimittäin. Minä viihdyin sen seurassa, olin tyytyväinen ja jaksoin elää s. o. kantaa oman elämäni. Ja mitä muuta voi kurja luontokappale vaatia niin keino-tekoiselta ja epämääräiseltä asialta kuin maailmankatsomus?

Minä en ainakaan vaatinut mitään sen enempää. Sillä elämän kuorma ei koskaan ole ollut keveä minulle.

Minun päiväni menivät rauhallista menoaan, liittyen viikoiksi, vuosiksi ja kuukausiksi. Jokainen niistä toi aina jotakin uutta tullessaan. Mutta mikään ei tuonut enää sellaista uutta, joka olisi syvemmältä sieluni lähteitä läikähyttänyt. Enkä minä sitä enää katsonut mahdolliseksikaan.

Minä olin mielestäni katsonut jo kerta kaikkiaan niin syvälle oman olemukseni kaivoon, ettei sieltä enää pitänyt nousta mitään minulle hämmästyttävää. Myöskin muista ihmisistä minä luin niinkuin kir-

jasta. Minä tunsin elämän ja kirjat minä mielestäni olin vasta lukenutkin.

Ajan aatteet olivat minulle selvät kuin viisi sormeani. Minulla oli oma kantani niiden jokaisen suhteen ja minä annoin niille kaikille suhteellisen oikeutuksen. Minä olin mielestäni jo selittänyt myöskin ijäisyyden ongelmat, ainakin mikäli ne minua koskivat, ja maailmankaikkeus oli kuin sileä pöytä minun edessäni. Riippui kokonaan minusta itsestäni, asettaisinko minä sille sämpylöitä tahi kaltiaisia.

Luonnollisesti minä en vielä ollut valmis. Mutta milloin ihminen on valmis? Ei koskaan eläessään ja harvoin kuollessaan.

Nyt täytyy minun tunnustaa, että mieleni on jollakin tavalla joutunut pois tavallisesta tasapainostaan. Onko se tuon naisen vuoksi, jota odotan iltapäivällä? Sehän olisi sairaaloista. Kuitenkin on hän herättänyt minussa eloon sarjan sie-lunliikkeitä, jotka eivät ole vähemmän outoja minulle kuin viimeaikaisten valtiollisten tapahtumien herättämät. Mutta minä en tahdo nyt puhua niistä. Minun täytyy ensin tutkia ne tarkkaan ja lajitella kukin omaan osastoonsa.

Mieluummin tahtoisin minä puhua vielä siitä maailmankatsomuksesta, joka oli minulla. Se oli, kuten sanotaan, terve maailmankatsomus. Sen juuret tunkivat syvälle maan uumeniin eikä sen katto kohonnut omaa päätäni korkeammaksi.

Ei kukaan järjellinen ihminen olisi voinut väit-

tää edes piloillaan, että se oli mikään tuulentupa tai pilvilinna. Pikemmin se oli tavallinen virkamiespuustelli maalla, veistetty vankoista hongista, aiottu ihmisten asuinsijaksi. Minä saatoin liikkua siinä missä hyvänsä ja kuitenkin aina olla kotona. Tehdä työtä elämän pitkät arkipäivät ja uneksia sen suuret sunnuntait.

Olivat näet minullakin muinoin harvat onnenhetkeni, jolloin himmeä hartaus soitti kanneltaan sydämeni kylmässä ja sinertävässä talvihämärässä. Ne olivat minun miellyttäviä lepopäiviäni. Minä kokosin silloin niin paljon kauniita mielikuvia kuin katsoin tarvitsevani pitkän viikon varalle.

Monellakin muotoa voivat kauniit mielikuvat olla ihmiselle hyödyllisiä. Niitä voi käyttää esim. niinkuin pieksuja, jos sattuvat syksysateet ja talojen takapihat rupeavat liian lokaisina lainehtimaan.

Minun taloni ei ollut kalliolle rakennettu, mutta ei myöskään pelkälle juoksuhiekalle. Olipahan pysytetty vain sille pyhälle soraläjälle, joka oli jäänyt nuoruuden hohtavasta romantiikasta ja ensi lemmen lumotuista maurilaisista marmoripalatsista.

Arkena minä olin täysverinen realisti. Mutta pyhäpäivin saatoin minä vielä muistaa, miltä tuntui olla Pyhä Yrjänä, jolle jokainen lohikäärme kangasti kauniiden prinsessojen etuvartiana.

Minä pelkään, että lohikäärmeet ovat yksinkertaisesti lohikäärmeitä.

Ja koska minä en ollut nähnyt mitään kaunista kuninkaantytärtä muuta kuin unissani, olin minä jo

valmis vannomaan, ettei sellaisia ylipäänsä olekaan olemassa muualla kuin miehen omassa mielikuvituksessa.

Siellä on näet kaikki mahdollista. Sillä siellä asuu jumala.

Siellä on jokainen ihminen kaikkivaltias. Onko hän samalla kaikkiihyvä ja kaikkiviisas, sen jätän minä mielikuvituksen teologien s. o. estetiikan professorien tutkittavaksi.

Yksi ajatus vaivaa minua. Kun se nyt yön hiljaisuudessa tulee minun ylitseni, käyvät minulla kylmät väreet pitkin selkäpiitä.

Mitähän jos mielikuvat toteutuvat? Se on minun suuri, musertava kysymykseni.

Ei, ei, se olisi liian peljättävää. Kuka ei kuolisi silloin heti kuin karpänen pakkasessa? Sillä kuka ei ole nähnyt liian rumia ja liian kauniita mielikuvia?

Minä en ole nähnyt monta, mutta ne sitä selvempään.

Ne eivät saa toteutua. Minä kiistan ja kiellän sen. Sillä totuuden pitää olla eri ja todellisuus eri. Eihän elämä saa olla samaa kuin unelma.

Mikä siivo siitä tulisi, jos ne kaksi yhtyisivät?

Se olisi maailmanloppu. Ainakin loppu minun maailmani. Sillä onhan se kokonaan perustettu juuri tuolle järjelliselle kahtiajaolle. Ja onhan sama kahtiajako ainoa mahdollinen tapa elää tämän ilman alla.

Ja mikä yhteys se olisi, jos ei olisi eroa todella eikä todellisella? Minä oikein suutun, kun ajatte-

len sitä. Eihän jumala voi olla sama kuin perkele. Eihän myöntäminen voi olla samaa kuin kieltäminen. Mutta jos niin on, loppuu kaikki logiikka. Silloin seisotaan perikadon partaalla, jota ei voi seurata muu kuin syöksyminen syvyyteen.

Mielestäni pitäisi jumalan pysyä erillään perkeleestä.

Mielestäni pitäisi jumalan pysyä mahdollisimman kaukana perkeleestä. Sillä se on tuiki välttämätöntä meidän isiltäperitylle maailmanjärjestyksellemme eikä vähemmän välttämätöntä minun omalle henkiruumiilliselle hyvinvoinnilleni.

Mutta kuitenkin! Entä jos ne kaksi yhtyisivät? Entä jos ne olisivatkin yhtä, olisivat olleet sitä hamasta iankaikkisuudesta, eikä olisikaan olemassa kaunista eikä rumaa, ei totta eikä valhetta, ei yleensä vastakohtia ollenkaan, vaan ainoastaan eri puolia samasta asiasta? Silloinhan ei kukaan tietäisi enää oikeata kättä vasemmasta erottaa. Silloinhan kuolisivat surusta kaikki jumalat ja perkeleet ja jäisi jällelle vain suuri tuntematon taiteilija, jonka mielikuvat joka hetki toteutuvat.

Jos niin on, mennään sitten maata, Olli Suurpää! Sinun aikasi on auttamattomasti ohitse. Sillä sinun aikasi on ollut juuri sen kaksinaisen moraalin, politiikan, estetiikan, filosofian ja metafysiikan, jota itse edustat omassa sydämessäsi. Jos kerran päivä koittaa, mitä on sen valossa kummituksilla tekemistä?

Tulevat toiset ihmiset, toiset ihanteet hallitsevat

maailmaa. Mene maata, Olli Suurpää, mene maata! Sinun ainoa oikeutesi elämään on juuri ollut, että olet ollut liitossa sekä jumalan että perkeleen kanssa.

Mutta jos ne kaksi tekevät liiton keskenään? Silloin perii sinut hukka, Olli Suurpää! Silloin kostavat he kumpikin sinulle, sillä sinä olet tehnyt liian paljon syntiä vastaan heitä molempia.

Minä luulin jo, että vain kaikki minun rumimmat mielikuvani toteutuvat. Tämä aika yksin oli murtaa minut.

Mutta jos myöskin minun kauneimmat mielikuvani astuvat esiin ilmi elävinä ja tulevat vaatimaan tilille minua, silloin on minun viimeinen hetkeni lyönyt. Sillä mitä voin minä vastata heille?

Tuo nainen on minun kaunein mielikuvani.“

Hän nukahti pari tuntia.

Jo varhain aamulla kilisi hänen pöytäpuhelimensa. Hänen ystävänsä ja puoluetoverinsa Pekka Kolehmainen tahtoi tavata häntä.

— Nyt heti? kysyi Olli hiukan kiusaantuneena. Hän olisi mielellään loikonut vielä hetken kaksi.

— Nyt heti.

— Missä?

— Minun kotonani. Voitko tulla?

— Tietysti. Mutta mikä on hätänä?

— Lähemmin suullisesti. Minun on pakko vedota tällä kertaa suoraan sinun ystävytytesi. Tuletko?

— Olen siellä silmänräpäyksessä.

Pekan ääni oli matala ja kova. Noin puhui mies, jolla oli jotakin erikoista sanottavaa. Nähtävästi oli taas jotakin tärisyttävää tapahtunut jälkeen eilis-illan. Kenties oli Pekka saanut jonkun arvaamattoman jobinpostin maaseudulta.

Sanomalehti, jonka Olli kahvia juodessaan sivumennen vilkaisi, ei sisältänyt mitään erikoista. Mutta tärkeimmät uutiset kulkivatkin nykyään kautta

ilman. Siellä ei ollut mitään sensuuria. Siellä kohisi ja myrskysi. Sanomalehdet sitävastoin lirisivät hiljaa kuin kuivaneet metsäpurot.

Olli puki sutiputi päälleen. Jo parinkymmenen minuutin perästä hän oli Pekan asunnossa.

Tämä otti hänet vastaan eteisen kynnyksellä.

— Täällä on ollut kotitarkastus, hän sanoi ensi sanakseen.

— Häh?

— Niin. Kolmen päivän kuluttua on minun lähettävä.

Olli katsoi häneen kivettyneenä. Pekka oli aivan tyyni. Hänen piirteensä olivat vain tavalista tiiviimmät ja hänen huulensa entistä ohuemat. Mutta pienet, harmaat silmät tuikkivat tuuheiden kulmakarvojen alta pistävinä kuin kaksi puukonterää. Hän näytti vaaralliselta mieheltä nyt.

Tuon näköinen mies, ajatteli Olli, on niinkuin kokonainen sotajoukko varustuksissaan. Lyöty taa-päin kenties, mutta ei muserrettu.

— Me emme mene sinne, sanoi Pekka, kun Olli eteisestä yritti hänen tavalliseen työkammioonsa. Siellä on kaikki mullin mallin. Me voimme istua esim. keittiössä. Sen jättivät he kuitenkin pahemmin penkomatta.

— He eivät käyneet siellä?

— He yrittivät, mutta poliisiupseeri, joka muutenkin oli hyvin häpeissään, ymmärsi ylenkatseellisen huomautukseni. He siirtyivät muihin huoneisiin

Oli kovin hiljaista Pekan asunnossa. Olli katsoi kysyvästi ympärilleen.

— Minä olen lähettänyt perheeni ja piikani pois, selitti Pekka. He ovat sukulaisten luona. Tämä ei ole enää heidän kotinsa. Sitäpaitsi tahdoin minä olla hetken yksinäni.

Onni on helppo jakaa, ajatteli Olli. Paljon vaikeampi onnettomuus.

— He olivat kaiketi hyvin säikähtyneet? sanoi hän sitten.

— Lapset tietysti vähän, ei vaimo. Hän samoin kuin minäkin oli jo ammuin ollut siihen valmistunut.

— Löysivätkö he jotakin?

— Eivät mitään tärkeitä. Tietysti minä olin jo ensimmäisten kotitarkastusten jälkeen ryhtynyt siinä suhteessa tarpeellisiin toimenpiteisiin. Ainoastaan joku määrä yksityisiä perhekirjeitä...

— Kaikki kelpasi heille?

— Kaikki paperit, mitä he vaan tapasivat, suljettiin sinetillä ja vietiin pois, poliisikamariinko vai santarmihallitukseen, en tiedä.

— Ei mitään kiellettyä kirjallisuutta?

— Ainoastaan joku lentolehti. Se ei merkitse mitään, mutta tietysti ei mikään enää vaikuttanut itse asiaan. Minun maanpakoni oli jo ennakoita määrätty. Kolmen päivän perästä on minun lähdettävä.

Olli aikoi sanoa jotakin, mutta ei voinut. Kaikki sanat olivat äkkiä käyneet hänen mielestään kovin kuluneiksi ja arkipäiväisiksi.

Seurasi hetken vaitiolo. He istuivat keittiössä, johon talven sarastuva päivä heitti harmaata valoaan. Pekka oli tarjonnut paperossin. He tupruttelivat lyhyitä tupakkasavuja ja vilkaisivat aina välillä toisiinsa nopeasti ja terävästi.

— Se on sittenkin inhoittavaa, pääsi Pekalta vihdoin ajatustensa lomassa.

— Mikä?

— Tuollainen kotitarkastus. Vaikka minä olin valmistunut kaikkeen, vaikka minä tiesin kaikki, kuinka se tapahtuisi, niin sittenkin! Minä en soisi sitä pahimmalle vihamiehelleni.

Eikä Olli vieläkään keksinyt mitään sanottavaa. Hänen huonosti nukuttu yönsä painoi kuin lyijy takaraivossa. Tämä äkkiarvaamaton tapaus oli hänet kokonaan typerryttänyt.

Pekka jatkoi:

— Maanpaosta minä en puhu mitään. Siinä on ainakin jotakin suurpiirteistä, se on onnettomuus, se on elämänsuru, joka ei alenna ihmistä eikä myöskään sitä esivaltaa, joka käyttää sitä rangaistuskeinonaan. Valtiolle vaarallinen kansalainen? Sitä voivat parhaatkin olla.

— Ovat olleetkin aina muinaisesta Hellaasta saakka, huomautti Olli.

— Mutta kotitarkastus! Se on raakaa, se on rumaa, saastaista ja pikkumaista. Se jättää jälkeensä jotakin häpeällistä, jonka voi tuntea jo nenällään. Minusta on kuin ei täällä enää koskaan saisi kyllin tuuletetuksi.

Pekka meni ja avasi ikkunan viereisessä huoneessa. Talvinen ilma huurusi autioon huoneustoon.

— Kuitenkin on kotitarkastus tuttu järjestyskeino kaikkialla sivistyneissäkin yhteiskunnissa, virkahti Olli.

Pekka pysähtyi hänen eteensä. Hänen harmaat silmäteränsä tuikkivat teräksisinä ja onnettomuutta uhkaavina.

— Siksi ei maan päällä ole vielä mitään sivistyneitä yhteiskuntia, sanoi hän äänellä, joka tunki Ollin luihin ja ytimiin. On vain siellä täällä joku sivistynyt ihminen kuin saari meressä. Ne ovat raakalais-yhteiskuntia. Ne eivät ole luodut sivistyneitä ihmisiä varten. Vai ovatko? Ajattele vain tullitarkastusta!

Olli ajatteli. Pekka saattoi kyllä tavallaan olla oikeassa. Oli vain outoa kuulla tällaista anarkistista oppia häneltä, joka tavallisissa oloissa oli niin järkevä, karu ja harvasanainen. Nähtävästi oli hän sydänjuuriinsa saakka loukkaantunut. Hän tunnusti nyt sisimmän uskontonsa.

— Pitäisi olla oikeastaan vain kaksi yhteiskuntaa, jatkoi Pekka, toinen ihmisiä, toinen eläimiä varten, niinkuin meillä kohta on oleva vain kaksi puoluetta, toinen rehellisten ihmisten, toinen ilmi-antajien. Mutta rehelliset, sivistyneet ja hienot ihmiset eivät vielä ole muodostaneet mitään valtioita tai yhteiskuntia. Ne ovat eläinten ja sängen saastaiten eläinten tekemiä. Meitä ihmisiä on vielä liian vähän. Me emme mahdu tämän maan pin-

nalle. Täällä on noita toisia liian paljon. He saastuttavat ilman meiltä. Me olemme syntyneet liian varhain maailmaan.

Olli katsoi ihmetellen ystäväänsä. Mikä tarmo tuossa miehessä, mikä äkillinen voima ja lento! Kuinka vastoinkäyminen oli hänet karkaissut, kohottanut ja aateloanut! Pii oli sattunut teräkseen, napakaira kallioon. Se iski sinistä tulta. Kipinät kirposivat hänen aivoistaan ajan pimeyteen.

Ja Ollin mielestä oli äkkiä kuin olisi katto kohonnut, seinät siirtyneet. Eikö se ollut ihana, mahtava ihmis-ajatus itse, joka puhui tuon miehen suun kautta, vastaisuuden suurvalta, joka vaati tilaa ympärilleen? Mitä merkitsivät sen edessä miljoonat painetit ja poliisimiekat? Ne karisivat tien oheen kuin kellastuneet lehdet myrskyn puhaltaessa.

— Mihin me menemme? virkahti Pekka katkerasti. Maa on heidän, ja heidän taivaansa on yhtä raaka ja typerä kuin heidän yhteiskuntansa. Me olemme maanpakolaisia kaikkialla. Täytyy tehdä uusi maa ja uusi taivas, ennen kuin meistä tulee lainkuuliaisia kansalaisia.

Hän oli nyt syytynyt. Hän roihusi ilmi valkeana. Eikä Olli voinut kylläkseen kummastella, mitenkä tuon miehen ajatuspiiri oli voinut yhdessä yössä niin avartua. Mitä merkitsi tässä enää Suomen vähäpätöinen autonomiakysymys, mitä helmikuun manifesti tahi passiivinen vastarinta! Kysymys oli ihmiskunnasta, kysymys oli sen nykyisestä kehityskaudesta ja sitä vastaavasta valtiojärjestelmästä.

Suomen pieni kysymys oli vain ohimenevä murto-osa siitä. Hänen edessään ei seisonut kurja, yksityinen maanpakolainen, jonka venäläinen virkavalta oli lumisen isänmaansa rajojen taakse karkoittanut, vaan aatelis-ihminen, tulevaisuuden tyyppi, ihmiskunnan valoisa unelma omasta onnellisesta kasvamisestaan kohti korkeuksia. Eikä tässä ollut kysymys vuosista ja vuosikymmenistä, vaan vuosituhansista ja aurinkovuosista, jotka kaikki olivat niinkuin hetki Hengen kaikkivaltiaan jumalan edessä.

Hänen karmi selkäpiitään. Hän muisti, mitä hän oli viime yönä aikansa kuluksi pannut paperille. Mitä jos mielikuvat toteutuvat? Tuossa seisoi jälleen yksi ilmielävänä hänen edessään.

Mutta sitä kesti vain hetkisen. Heti sen perästä kävi kaikki hänelle taas niin surkean pieneksi ja tragikoomilliseksi. Eivätkö he istuneet — keittiössä? Tämä oli todellakin sopiva ympäristö siipeen ammutun ihmis-ajatuksen voimattomalle pyristemiselle!

Eivätkö he istuneet kahden kammottavassa talossa, joka juuri oli häväisty yöllisellä kotitarkastuksella? Tämä oli todellakin sopiva paikka luoda uusia taivaita ja maailmoita!

Ja kuka oli puhuja itse? Ihmiskunnan sankariko, suuri tiedemieskö, murtava taiteilijako tahi ennen tuntemattomien totuuksien ajattelijako? Ei, aivan tavallinen ja yksinkertainen mies, Pekka Kolehmainen nimeltään, jonka Olli hyvin tunsi ja joka ei missään suhteessa ollut häntä etevämpi, vaikka

hän nyt oli niin äkkiarvaamatta saanut maanpakolaisen marttyyrikruunun otsalleen. Pekka, hänen vanha ystävänsä ja puoluetoverinsa Pekka, siinä vain patojen ja kattiloiden keskellä puski maan mahtavia vastaan viheriäistä sappeaan.

Toisakseen välkähti hänen mieleensä ajatus, että se kenties sittenkin oli oikea paikka ja oikea ympäristö, että kenties sittenkin tässä humahtivat korkeamat voimat ja että tuolla miehellä kenties sittenkin oli oikeus puhua juuri noin. Eikö ihmisyyys ollut läsnä siellä, missä sen edestä kiivaimmin taisteltiin? Kenties tuo tavallinen mies tässä silmänräpöksessä kuitenkin oli uuden ja paremman ihmiskunnan apostoli?

Mutta hän karkoitti sen ajatuksen heti naurettavana mielestään. Ei ollut sankareita, ei ollut aatteen apostoleita. Oli vain joko naiveja tahi itsekkäitä ihmisiä.

Pekka veti syvään ilmaa sieramiinsa.

— Täällä on kalmanhajua, hän sanoi äkisti.

— Minusta täällä on kylmä, sanoi Olli väristen ja hieroi kämmeniään.

Pekka meni ja sulki ikkunan viereisessä huoneessa. Hän palasi takaisin pieni pullo kädessään, jonka hän oli löytänyt eräästä avatusta piironginlaatikosta.

— Se on hajuvettä, hän sanoi ja pirskutti Ollin päälle sitä. Mielestäni me tarvitsemme hiukan rai-kastusta hermoillemme.

Myöskin Ollin täytyi hymähtää Pekan hullunkuriselle keksinnölle. Sitten tulivat he molemmat jälleen hyvin totisiksi.

— Eivät kuitenkaan särkeneet mitään? virkahti Olli.

— Eivät. Nämä olivat tavallista siistimpiä tarkastajia.

Pitkä vaitiolo.

— Anteeksi, sanoi Pekka ja heräsi ajatuksistaan. Minä en ole kutsunut sinua tänne saamaan hajuvettä taikka kuulemaan tunnepurkauksiani nykyaikaisesta yhteiskuntajärjestyksestä. Minun tarkoitukseni sinun suhteesi oli paljon käytännöllisempi. Tahdoin neuvotella kanssasi eräistä omista ja puolueemme asioista.

Pekka jätti hänen huolekseen paljon, myöskin raha-asioita. Olli suostui tietysti kaikkeen mielellään. Hän, joka muuten ei suinkaan ollut uhrautuvainen luonteeltaan, tunsu tällä hetkellä syvän sisällisen tarpeen tehdä palveluksia ystävälleen. Hän ikäänkuin itsekin kasvoi siten omasta mielestään. Hänkin tuli täten ikäänkuin jostakin suuresta onnettomuudesta osalliseksi.

Juoksevat seikat olivat nyt heidän välillään suoritettut. Pekka laski kätensä hänen olalleen ja katsoi suoraan silmäterään.

— Tehtäväni puolueessa, sanoi hän, jää nyt kokonaan sinulle.

— Minulleko? kysyi Olli hämmästyneenä.

— Niin. Minä en tiedä ketään sinua sopivampaa.

— Kaikki ovat sopivimmat.

— Sinä tunnet heidät kaikki. Heillä on jokaisella työtä korviin saakka. Sinä yksin olet päässyt vähällä, jumala ties kuinka. Nyt on sinun todenteolla aisoihin astuttava.

— Minun? joka juuri olen päättänyt irtautua politiikasta!

Tämä tunnustus pääsi Ollilta aivan odottamatta. Hän itsekin säikähti sitä. Hän oli tosin viime aikoina usein ajatellut sitä, mutta hän ei suinkaan olisi tahtonut tässä silmänräpäyksessä Pekalle mieli-pidettään niin jyrkästi määritellä.

Pekka katsoi häneen vakavasti ja surumieli-sesti.

— Ei nyt. Nyt ei saa kukaan siitä irtautua. Kenties sitten, myöhemmin. Nyt vaatii vastarinta kaikki käytettävät voimat puolueessa.

— Sinä uskot siis vielä siihen? kysyi Olli.

Tämä ei ollut enää vaistomaisesti lennähtänyt lause. Hänkin oli nyt kerran päättänyt olla aivan rehellinen.

— Mihin?

— Passiivisen vastarinnan onnistumiseen?

— Suoraan sanoen: en.

— En minäkään.

He katsoivat tiukasti toisiinsa niinkuin kaksi miestä, joiden totuuden hetki on tullut. Sitten kääntyi Pekka kävelemään.

— Mutta se ei suinkaan millään tavoin vapauta meitä velvollisuuksistamme, lisäsi hän hetken pe-

rästä. Eikä meidän ole tarvis tätä tietoa muille levittää.

— Eikö?

Olli ei voinut estää hienoa hymyä huuliltaan.

Pekka katsoi häneen tuuheiden kulmakarvojensa alta.

— Minä tunnen tuon, hän sanoi matalalla äänellä. Epätoivon henki on meidän vaarallisin vihollisemme. Toivotonta taistelua kestävätkin vain harvat. Minä luulin sinua siihen kyllin voimakkaaksi.

Olli tunsu kuin etäisen kannelkielen helähtävän povessaan. Hän oli äkkiä käynyt kuolemankalpeaksi.

— Minä en jaksa enää, sanoi hän hiljaa. Minä olen lopussa.

— Ennen kuin olet alottanutkaan?

Pekan sanat tulivat kuin tykinluodit. Olli tunsu kaikkien muuriensa maahan raukenevan.

Hänen täytyi nyt sanoa totuus, koko totuus. Tuolle miehelle hän ei voisi enää kuitenkaan valehdella. Hänen täytyi nyt kertoa kaikki, mitä hän oli miettinyt ja hautonut, ja miten epäily oli yhä syvemmälle hänen sydänjuuriinsa tunkeutunut. Täytyi puhua suunsa puhtaaksi, ilmoittaa, miten hän oli muuttunut vähitellen ja miten hän jo nyt olisi oikeastaan ollut kypsä hallituspuolueen riveihin astumaan. Oli pakko olla aivan rehellinen. Hän yksinkertaisesti ei viitsinyt valehdella enää.

Hän tahtoi puhua totta, mutta hän ei voinut. Hän oli valehdellut jo liian kauan. Hänen kielensä

ei kääntynyt enää totuuden karvasta sanaa ilmaise-
maan.

Vain hänen suupielensä värähtivät kummallisesti.

Samalla tunsu hän jotakin kosteata kohoavan
silmäkulmaansa. Hänen täytyi kääntyä syrjin Pek-
kaan, ottaa rillit nenältään ja olla niitä pyyhkivi-
nään.

Minun hermostoni on auttamattomasti pilalla,
ajatteli Olli.

Hän itki.

Ei ääneen, ei valtoinaan. Kyyneleet eivät tul-
leet virtana ja tulvaltaan, eivät suloisina ja vapautta-
vina. Ainoastaan pari suolaista, kirpeää pisaraa
pusertui esiin kuin kallion-alaisesta lähteensuonesta,
äärettömän painon alta.

Pekka tuskin huomasi hänen hetkellistä liiku-
tustaan. Hän tuijotti suoraan eteensä, pää leveiden
hartioiden väliin hiukan kumartuneena. Hän julisti
samaa ylpeää, vuorenvankkaa oppia, jota hän jo
eilen oli tuolla salaisessa kokouksessa ohimennen
välähyttänyt.

— Menestys ei ole ollut minun toiminnalleni
ratkaiseva, sanoi hän. Minä en ole tehnyt työtä
tuloksien tähden. Minä en tiedä, voitammeko,
mutta minä tiedän ja tunnen sydämeni syvimmissä,
että minulla ei ole valtaa valita. Minun on täyty-
nyt ja täytyy toimia juuri niinkuin olen toiminut,
jos minun mieli toteuttaa parasta itseäni.

Hän on onnellinen, ajatteli Olli. Minulla on vaalin valta. Minä en ole kokoonpantu yhtä eheistä aineksista.

Hän oli jo taas täysin itsensä herra. Ja hänen äänensä oli jääkylmä, kun hän lausui kultasankais-
ten nenäkakkuloittensa takaa:

— Ihminen taistelee aina itsensä tähden. Mutta kullakin on oma vihollisensa.

— Meillä on vain yksi: sortovalta.

Taas katsoivat he kiinteästi toisiaan. Nähtävästi ei Pekka häntä ollenkaan ymmärtänyt.

— Sinä olet kyllästynyt valtiolliseen taisteluun? kysyi hän.

Olli ei voinut olla sisällisesti hymyilemättä. Oliko tässä nyt kysymys politiikasta! Elämästä ja kuolemasta tässä oli kysymys, epätoivoisen miehen viimeisestä ponnistuksesta seisoa omilla jaloillaan.

Ja kuin korkeudesta kumahtivat hänen mieleensä tohtori Ylä-Heikkilän sanat: „Minun taisteluni on taistelua kuoleman kanssa. Siinä sodassa tahdoin minäkin kerran seisoa tahi kaatua paikalleni.“

Eikö hän ollut lisännyt vielä: „Se on sota ihmissyyden.“

Siinä mies, ajatteli Olli, joka minua ymmärtäisi. Turhaan hän oli aikonut sanoa totuuden Pekalle. Pekka olisi katsonut häneen kuin kummitukseen.

Hän vastasi:

— Minä olen kyllästynyt vain valehtelemaan. Sillä minä en viitsi enää, minä en viitsi!

Viimeiset sanat tulivat niin kiivaasti, että Pekka hämmästyi. Mitä ei Olli mahtanut viitsiä enää? Agiteeratako? Olli puhui hänen mielestään tänään niin merkillisen hämärästi.

— Teon tulee seurata ajatusta, sanoi hän sen tähden vain ylimalkaisesti. Minä ajattelen niin, siksi minä toimin niin. Muu kaikki on minulle toisarvoista. Mutta minä olen tänä yönä vannonut valan, josta luulen, että tulen myöskin sen pitämään.

— Mikä vala se on?

— Vihan vala. Tähän saakka minä olen vain surrut, säälinyt tahi rakastanut. Nyt minä vihaan.

— Ketä?

— Sortajia.

Ylenkatse on nähtävästi tuiki outo tunne hänelle, ajatteli Olli.

Hän ojensi kätensä jäähyväisiksi.

— Vielä yksi asia, muisti Pekka eteisessä. He eivät, kuten sanoin, saaneet mitään tärkeitä papereja. Kuitenkin yhden.

— Minkä?

— Meidän eilisen kokouksemme pöytäkirjan.

— Kuinka? Pidettiinkö siinä pöytäkirja?

Olli tunsu ilkeän piston sydämessään. Aivan kuin olisi kylmä kyykäärme sen ympäri luikertanut.

— Tein eräitä muistiinpanoja kotiin tultuani, selitti Pekka. Ikävä kyllä, niissä olivat läsnäolijain nimet.

— Anteeksi, sanoi Olli. Minä en ole nukkunut oikein hyvin viime yönä.

Hän oli huomattavasti horjahtanut.

— Se oli varomatonta, myönsi Pekka. Mutta sitä on nyt jo liian myöhäistä katua. Tahdoin vaan ilmoittaa sinulle asiasta, jos sinulta mahdollisesti pyydettäisiin jotakin virallista selitystä.

Olli kiitti. Selityksen pyynti oli sama kuin virkaero.

— Huomasit ehkä tänne tullessasi, sanoi Pekka, että taloni on vartioitu. Jos lähden ulos, seuraavat salapoliisit kintereilläni. Paras on sentähden, ettemme näinä päivinä enää tapaa toisiamme. Jäähyväiset voimme jättää rautatie-asemalla.

— Kuten tahdot, sanoi Olli.

Pekka puristi vielä kerran hänen kättään kynnyksellä.

— Me emme ole koskaan olleet oikein lähellä toisiamme, sanoi hän ikäänkuin anteeksipyytävästi. Kenties on syy ollut minussa, kenties vähän sinussakin. Me olemme umpimielisiä miehiä emmekä helposti avaa sydäntämme. Mutta minusta on kuitenkin tuntunut joskus kuin juuri sinä olisit kaikista ystävistäni minut parhaiten ymmärtänyt.

Jälleen tuo kirottu ymmärtäjän osa! ajatteli Olli. Eikö hän koskaan pääsisi siitä? Hän ymmärsi jokaisen, mutta kuka hänet?

Mikko! Se oli totta. Mikko ymmärsi häntä jonkun verran. Tohtori Ylä-Heikkilä? Se mies ymmärtäisi hänet täydellisesti.

Olli päätti vielä tänä päivänä hakea käsiinsä tohtori Ylä-Heikkilän.

Paraadiovesta ulos astuessaan huomasi hän heti kadun toisella puolella epäilyttävän yksilön, puoleksi herran, puoleksi hampuisin, jonka silmät pälyivät alituisesti Pekan porraskäytävään. Jälleen tunsu Olli tuon ilkeän piston sydämessään. Jotakin kylmää, kosteaa ja likaista luikersi hänen ympärillään.

Eikö tuo mies katsonut aivan erikoisesti häneen? Ainakin tuntui Ollista niin.

Olli pysähtyi kadun-nurkkaan ja katsoi kelloaan. Hän ehtisi vielä vakinaisen lääkäriensä luo ennen virasto-ajan alkamista, jos hän aikoi tutkituttaa sydämensä. Kenties siinä oli joku vika. Toista unetonta yötä hän ei tahtonut enää sen vuoksi piehtaroida vuoteellaan.

Mutta viitsisikö hän mennä sinne? Olli voi niin hyvin kuvitella mielessään koko vastaanoton. Lääkäri kuuntelisi, koputtelisi, pudistelisi päätään ja puhuisi liiallisesta rasittumisesta, tarpeellisesta levosta ja maaseudun hiljaisuudesta. Oliko hänellä sydänvika? Ei, sitä ei lääkäri tahtonut väittää, mutta se voisi kehittyä sydänviaksi. Toistaiseksi oli hänen sydämensä vain hermostunut.

Niin ainakin Olli nyt kuvitteli lääkärin sanovan, kun hän hitaasti vaelsi pitkin Pohjois-Esplanaadia. Yöllä oli satanut lunta. Ilma oli lauha, päivä paistoi. Puut hohtivat kuin teatterien talvipuut, suuret, valkeat pumpulilaatat oksillaan.

Olli tunsu mielensä oikein virkistyvän. Hän jaksosi taas joltisellakin hirtehisuumorilla ajatella heikontuneen terveytensä tilaa, joka äsken oli häntä

toden teolla huolestuttanut. Kenties hän olikin ainoastaan hiukan hermostunut.

Siinäpä se, ajatteli hän. Ihminen on aina jollakin tavoin epäkunnossa. Ellei se ole pää, niin on sydän, ellei sydän, niin maksa tahi munuaiset. Nyt olin minä esim. saanut pääni jotakuinkin kuntoon. Minulla oli terveet mielipiteet ja järkipäinen maailmankatsomus, niiden seurauksena taas hyvä virka, huoleton toimeentulo, ystävälliset kylänmiehet, koti, koira, puolue, emännöitsijä ja rakastajatar. Minä olin, kuten sanotaan, onnellinen mies. Silloin rupeaa minun sydämeni äkkiä hulluttelemaan. Lääkäri sanoisi epäilemättä, että siellä vallitsevat epälailliset olot. Arvattavasti kuvastaa sydämeni ajan yleistä hämminkiä.

Mutta jos se kehittyy oikeaksi sydänviaksi? Silloin minä kuolen kuin sammakko, joka tahtoi paisua härjän vertaiseksi. No niin, joku syy täytyy kuolemalla olla. Mutta miksi juuri sydänvika? Siitähän voi saada halvauksen.

Toisakseen on se kenties ylimyksellisin tapa kuolla. Ainakin arvokkain, mitä nyt tässä kiireessä voin itselleni kuvitella.

Minä syön, juon, nukun, kävelen, pidän seuraa, kuten ennenkin. Eräänä päivänä minä kaadun kadulle tahi oikaisen koipeni omalla sohvallani. Tullaan, tutkitaan: sydän on halki kuin tupakkakukkaro. Toisakseen saattaisi olla hyvä ruveta sitä hoitamaan.

Mutta millä tavoin? Poistamalla pahan syyt tietystikin. Mikä syy saattaa minun sydämelläni olla hermostua? Minä en tee työtä liiaksi, en nauti enkä huvittele liiaksi mielestäni. Mutta kenties minä politikoin liiaksi? Se on mahdollista. Hyvä, minä heidän politiikan.

Se onkin totta: politiikka ärsyttää minua. Joskus sisältävät myöskin sanomalehdet asioita, jotka voivat tehdä ihmisen raivohulluksi.

Ja ikäänkuin sattumalta muistui hänen mieleensä, miten kipeästi hänen sydämensä oli vavahtanut, kun tuo poliisikäytyri Pekan porraskäytävän edessä oli häntä silmiin tirkistänyt. Siinäpä se, vähemmästäkin voi ihminen saada sydänvian. Minä palajan takasin yksityis-elämään.

Se on ainoa keino, ajatteli hän, ellen tahdo seurata lääkärin neuvoa ja muuttaa maaseudulle. Ja sitä hän minä en tahdo. Mitä Herran nimessä minä maaseudulla tekisin? Jättää virkani, huoneustoni, hyvät toverini, sileät asfalttikäytäväni? Mahdotonta. Kenties minun pitäisi olla siellä vuosi, kenties kaksi? Kävellä havumetsissä? Kuolla ikävään? Juoda lämmintä lehmänmaitoa? Prrr, paras kun en enää ajattele sitä asiaa.

Nyt muistui hänen mieleensä Mikko ynnä tohtori Ylä-Heikkilä perheineen. Mitä jos hän muuttaisi johonkin pikkukaupunkiin? Eihän olisi mikään mahdottomuus saada virka jossakin lääninhallituksessa. Kenties hän voisi hyvinkin viihtyä

siellä? Sydän paranisi, pää tuhmistuisi. Kaikki tyyntyisi ja hiljeneisi.

Autiot kadut, pieni valittu seurapiiri. Mennä varhain maata, nousta ylös auringon kanssa. Odottaa pääkaupungin postia, käydä rautatie-asemalla, nähdä vilaukselta suuren maailman humua ja tuttuja ohikulkijoita. Se voisi olla idylli.

Mutta ei! Sehän olisi maankavallusta.

Olli karkoitti pelästyneenä luotaan mokomat vaaralliset mielikuvat. Parempi on, että jätän politiikan, ajatteli hän. Myöskin Helsingissä voi elävältä hautautua.

Tietysti täytyy sen tapahtua vitkaan ja varovasti, niin ettei kukaan huomaa sitä. Mutta pidänpö minä myös päätökseni? Pidän. Rupean aluksi jäämään pois puolueeni kokouksista. Mutta se voi olla omiaan vain lisäämään sisällistä levottomuuttani. Luen ehkä sanomalehdistä asioita, jotka kiinnostavat huomiotani: tahdon tietää enemmän niistä. Sitä taas en voi, ellen tunne syntyjä syviä, sanojen alla piileviä salaviittauksia, niiden kärkiä ja tähtäimiä. Nykyisinä aikoina täytyy voida lukea rivien välistä. Huomaan kenties äkkiä kuuluvani suureen yleisöön, siihen, jota johdetaan, sen sijaan, että itse tähän saakka olen ollut johtajia. Se olisi sangen epämiellyttävää. Paras, että lakkaan lukemasta myöskin sanomalehtiä.

Se voisi auttaa jonkun aikaa. Nukkuisin hyvin enkä tulisi pahalla tuulella virastoon. Mutta jos siellä kertoisivat virkatoverini minulle sanomaleh-

distöstä saamiaan tietoja, jotka kenties olisivat omiaan mielenrauhaani häiritsemään. Illalla ravintolassa olisi tilani kahta kamalampi. Joka taholta tehtäisiin minulle kysymyksiä, joihin minä en voisi vastata mitään. Puhuttaisiin asioita, joita en tunne. Jos vaikenisin, ruvettaisiin minua pitämään salaperäisenä ja umpimielisenä. Sanottaisiin ehkä, että haudon jotakin taikka luulen olevani viisaampi kuin kaikki muut. Pelkään, että minun olisi parasta välttää myöskin tovereitani eikä käydä enää kapa-koissa.

Mutta mitä minä sitten tekisin? Minun elämäni muodostuisi yhä synkemmäksi ja yksinäisemmäksi. Istuisin illat kotona, lukisin, kävelisin, loikoisin sohvallani ja ajattelisin. Elämä tuolla ulkona rupeisi tuntumaan minusta yhä suuremmalta hassu- tukselta. Minä heittäisin jalat ristiin sohvallani, sylkisin kattoon ja mieltäisin esim. näin: Mitä ovat minun toverini? Onko heidän joukossaan yhtään viisasta miestä, joka ei olisi kettu tai yhtään rehellistä miestä, joka ei olisi oinas? Ja tuo heidän ikuinen politikoimisensa sitten? Onko siinä mitään meininkiä? Räyhäämistä se on, rähisemistä ja tuulenpieksämistä, jolle hallituksen jäsenet epäilemättä vain partaansa hymyilevät. Entä sitten minun oma puolueeni? Mikä se on? Kourallinen rähisijöitä, jotka vielä ylläpitävät turhaa vastarintaa kotimaista hallitusta vastaan, sen jälkeen kuin Suomen kansan suuri enemmistö jo on sen toimenpiteet hyväksynyt. Ne mahtavat olla hyvin naiveja ja kehitty-

mättömiä, jotka moisen asian edestä rahansa ja aikansa kuluttavat.

Tällaiselta mahtaisi elämä ruveta yksinäisestä tuntumaan, koska se nytkin minusta jo melkoisesti tuntuu niin.

Eikä sillä hyvä. Jos minun oma puolueeni ei ole mitään, ovat sitä tietysti vielä vähemmän muut puolueet. Mitä varten yleensä tarvitaan puolueita? Hyvien asioidenko ajamista varten? Ei, vaan ansiokkaiden kansalaisten kohottamiseksi hyviin virkoihin ja hallitukseen. Etten ole tuota ennen huomannut! Minullahan on jo hyvä virka ja paremman voisin saada, jos minä vaan lakkaisin hallitusta vastustamasta. Kuinka naivi minä olen ollut!

Politiikka saattaa ehkä olla paikallaan kansanvaltaisessa yhteiskunnassa. Mutta nythän isännöi maassa venäläinen virkavalta. Täytyy olla tompeli miehekseen, joka uskoo sitä voitavan vastustaa pelkällä politiikalla. Valtiotaitoa siinä tarvitaan. Suomi kaipaa ennen kaikkea valtiomiehiä. Ei politiikalla, vaan diplomatialla on venäläinen virkavalta kukistettava.

Luulen, että minusta todellakin voisi tulla taitava diplomaatti, ajatteli Olli. Mutta sitä varten minun täytyisi muuttaa puoluetta. Olisi pakko vaihtaa väriä, notkistaa selkensä, myöntyä ja alistua. Kenties ei se niin vaarallista olisikaan. Alistuvathan sanomalehdetkin, nimittäin sensuurin alle. Maanpakolaiset myöntyvät maasta lähtemään. Koulut

suostuvat uusiin lukujärjestyksiin, ravintoloitsijat uusiin ruokalistoihin, talonomistajat kolmikielisiin katukilpiin. Kaikki ovat tavalla tahi toisella alistuneet.

Entä jos siitä huolimatta saisin osakseni häpeää ja halveksimista? Kah, eihän ihminen kuole kansalaisten ylenkatseesta.

Mutta saattaisi myös tapahtua, että minulta diplomaattisella tielläni vaadittaisiin suoranaisia palveluksia venäläiselle virkavallalle. Tietysti, juuri siinä hän piilikin diplomatian salaisuus. Palvelus palveluksesta. Antaa toisella kädellä ja ottaa toisella. Onhan parempi sittenkin, että virat jäävät kotimaisien miesten käsiin kuin että kaikenkarvaiset sivistymättömät roistot pääsevät niissä rehentelemään.

Jos minun esimerkiksi, ajatteli Olli, tulisi ajaa oma veljeni maanpakoon, niin olisihan sittenkin sopivampi, että minä sen tekisin, kuin että sen tekisi joku kylmä, tunteeton onnen-onkija. Minä voisin sen tehdä edes jonkinlaisella lämmöllä ja veljen rakkaudella. Pää-asia on, ettei jätä pulaan isänmaata, kun ahtaat ajat sitä murtelevat. Mies se, joka pysyy paikallaan eikä väisty raukkamaisesti, kuten ne virkamiehet, jotka eroavat muka pahan omantunnon syiden takia. Kenellä ei ole pahaa omaatuntoa, mutta kuka joutaa nyt siitä välittämään? Täytyy kestää nyt siveelliset kiusat kansan ja yhteiskunnan todellisen edun takia. Hyvä hevonen kuolee valjaisiinsa. Täytyyhän kaikissakin oloissa olla tilaa hyödylliselle kansalaistoiminnalle.

Mitä on sitäpaitsi omatunto? Eikö se ole vain menneiden sukupolvien ääni meissä? Eikö kaikki rohkea, kaikki repäisevä inhimillinen edistys ole useimmiten tapahtunut juuri vasten omaatuntoa? Valistunutta miestä ei sen ääni suinkaan saa kerran viitotulta tieltä järkähyttää.

Mutta laki ja oikeus? Kansan etu on korkein laki, ja oikeus se, minkä kansallishenki kullakin hetkellä tunnustaa oikeaksi. Valtiomies on olennoitu kansallishenki. Hänen tulee kullakin hetkellä ja kussakin yksityiskohdassa punnita parhaan ymmärryksensä mukaisesti, mitä kansan todellinen etu vaatii. Laki on olemassa vain pääsääntöjä varten. Viisas mies osaa jo tavallisissakin oloissa aina sen pykälien lomitse itsensä puhtaaksi pujotella. Vielä vähemmän saa se levottomissa oloissa sitoa kenenkään isänmaan-ystävän toimintavapautta, saati siten valtiomiehen, joka tekee tilinsä vain historian tuomio-istuimen edessä. Jos hän onnistuu, hän on oikeassa. Jos hän epäonnistuu, hän on väärässä. Muuta oikeutta ja vääryyttä ei valtiollisella alalla ole ja lain määrää se, jolla on onni puolellaan.

Mitä jos minäkin kerran koettaisin onneani? ajatteli Olli. Mielestäni minulla olisi kaikki edellytykset onnistuneeseen uhkapeliin.

Hän oli ajatuksissaan tullut Etelä-satamaan. Meri lainehti mustana ja lyijyisenä. Mutta rannat olivat valkeat, lumi kimmelsi Luodon jyrkillä kalliorinteillä ja päivä paistoi päälle Tähtitorni-mäen neitseellisen viattomuuden. Kaikki hyvät haltiat tuntui

talvinen aamu kutsuneen kokoon peittämään maata puhtaan vaippansa alle.

Mutta merta se ei voinut vielä peittää. Se eli omaa elämäänsä kaikista haltioiden tuutulauluista välittämättä.

Maa valehtelee, ajatteli Olli. Meri on rehellisempi ja puhuu totta. Mutta siitä ei suinkaan seuraa, että minun nyt tekisi mieleni merelle. Päinvastoin olisi hauska nyt ajaa kilisevin kulkusin pitkän loivaa myötämäkeä, kaunis nainen kainalossa.

Häntä hiukasi. Hän katsoi jälleen kelloaan. Lääkäriin hän ei missään tapauksessa ehtisi enää. Mutta aamiaisen hän vielä kerkeäisi puraista jossakin, jos hän kiirehtisi. Pekka pahuus oli soittanut hänelle nimittäin niin varhain, että hän tuskin oli saanut kahvinsa nielaistuksi.

Hänellä ei nyt ollut halu tavata ketään. Ja hän valitsi miellyttävän, rauhallisen, maanalaisen paikan, jossa hän katsoi voileivän ja ryydyn olevan tällä hetkellä Herralle otollisimman.

Mutta ihminen päättää, jumala säättää. Hän erehtyi surkeasti valinnassaan.

Siellä söi aamiaista sama taiteilijaseura, jonka hän oli tavannut klubissa pikkutunneilla. Ne olivat jatkaneet koko yön eivätkä peijakkaat näyttäneet edes väsyneiltä, vain ehommilta entistään. Kuitenkin kuuli heidän äänekkäästä puheestaan, että maapallo alkoi olla jo sangen vähäpätöinen kalu heidän käsissään.

Olli olisi mielellään luikkinut tiehensä, mutta ei voinut enää. Hänet oli huomattu, hänet vedettiin riemuhuudolla samaan pöytään.

Mikko ei ollut enää heidän joukossaan. Hän oli unohtunut klubin sohvalle kuorsaamaan.

Hetken tunti Olli itsensä kokonaan avuttomaksi. Kaikki puhuivat ja nauroivat yht'aikaa ja selittivät jotakin, josta viimeksi oli ollut kiista heidän välillään. Hänen korvansa rupesivat jo tilliä soimaan. Mutta sitten hän muisti valttinsa, jonka hän myöskin laukasi pöytään tarpeellisella juhlallisuudella.

— Pekka Kolehmainen on maasta karkoitettu, pisti hän äkisti puheen lomaan.

Syntyi syvä hiljaisuus. Kaikki tunsivat Pekan ja pitivät paljon hänestä. Joku tahtoi tietää enemmän tapauksesta.

— Hänen luonaan on viime yönä ollut kotitarkastus, selitti Olli. Hänen on lähdeävä kolmen päivän perästä.

Se suuri taiteilija, joka oli puhunut punaisesta tähdestä viime yönä, nousi nyt ylös. Hänen äänensä ei ollut enää etäisen ukkosen, vaan jalopeuran, joka karjui saalistaan aution erämaan pimeydessä. Hän puhui jälleen Suomen maasta ja Suomen kansakunnasta, kuvasi ajan yleistä mielialaa, ja miten ei ulkoa, tuolta suuresta maailmastaakaan, ollut pitkään aikaan saapunut kuin musertavia ja mieltä ahdistavia sanomia. Tässäkään ei ollut kysymys vain Pekasta, vain maapakolaisesta, vain passiivisesta vastarinnasta tahi Suomen pienestä valtiollisesta kysymyksestä. Tässäkin oli läsnä koko ihmisyyys.

Mutta hän puhui paremmin kuin Pekka ja osasi antaa lennokkaamman muodon ajatuksilleen.

— Vuosisata vaihtui onnettomuutta uhkaavana, sanoi hän. Ranskassa Dreyfusjuttu, joka järkytti koko ihmiskunnan luottamuksen omaan parempaan itseensä ja suuren vallankumouksen julistamiin ihan-teihin, joilla se oli sata vuotta elänyt. Preussissä raskas, byzantiininen rautavalta. Englanti, suuri Englanti, nyt Chamberlainin astinlauta, kävi kunniatonta sotaansa vasten buurikansaa. Itse vapaa Amerikka näyttää kulkevan kohti välttämätöntä imperialismia. Valtio-itsekkäisyys, valtakuntien aineellinen hyöty ja oman voiton pyynti, jotka ulospäin esiintyvät sydämättömänä siirtomaa-politiikkana, sisäänpäin yhä kasvavina sotavarustuksina ja yhä kultuurivihollisempänä taantumuksena, tuntuvat tukahduttaneen jo kaikki jalommat ja pyhemmät pyrkimykset maailmasta.

Ja kuten aina, valitsee ajan henki itselleen myös arvoisensa välikappaleet. Suurilta valtiomiehiltä ei vaadita enää Gladstonen, eikä edes Bismarckin hyveitä, vaan keinottelijan, pörssimiehen ja poliisipäällikön. Sydämättömyys on pantu systeemiin, julmuudesta tehty järjestelmä. Pienten kansojen kohtalo ei ole vielä milloinkaan kangastanut niin pilkkopimeältä.

Ainakin tuntuu se niin meistä, Suomen kansasta ja kansalaisista, jotka olemme kasvaneet vapaan ja valoisan skandinaavisen kulttuurin vaikutuksen alla. Meitä on opetettu välttämään vääryyttä, kunnioitta-

maan oikeutta, pitämään pyhänä ihmisyyttä, vihaamaan valhetta, vilppiä, matelevaisuutta ja silmänpalvelusta. Tämä kansa on kasvanut myöskin kristillisen kirkon vaikutuksen alla, joka on opettanut sille, että esivalta on jumalasta ja että jumala on sekä hyvä että vanhurskas. Se on varttunut vielä koko ihmiskunnan kulttuurivaikutusten yhteydessä, istunut kuin kiltti koulupoika Saksan, Ranskan, Englannin, Itävallan ja Italian jalkojen juuressa, katsonut aina ylös niihin, ihailut suurten kansojen etevämyyttä, niiden valtavia ennätyksiä tieteen, taiteen, lainsäädännön, kaupan ja teollisuuden aloilla, niiden elinkeinojen kehitystä, niiden kyliä, kaupunkeja, nykyaikaisia viljelystapoja, erinomaisesti järjestettyjä vesijohtoja ja lokaviemärlaitoksia. Enin kuitenkin niiden vapaampia ja iloisempia ihmisiä.

Meille on sanottu, että ihmiskunta edistyy höyryn ja sähkön nopeudella ja että pienen kansan on koeteltava pysyä perässä, ellei sen mieli kuolla ja hankiin hautautua. Seitsemänsataa vuotta ovat papit tämän kansan kirkoissa saarnanneet, että hyvä palikitaan hyvällä ja paha pahalla, että nöyryys on kaunein kaikista ja vaatimattomuus sangen suloinen nähdä nuorisossa. Kolmatta sataa vuotta on tälle kansalle yliopiston kateederista ojennettu tieteen totuuksia, tutkivan ihmishengen hedelmiä, teologiaa, historiaa, filosofiaa, metafysiikkaa, matematiikkaa, vanhoja klassillisia ja itämaisia kieliä, muinaisen Rooman ja Ateenan kultuuria, ja samalla sanottu, että tuo kaikki on jotakin, jota ilman ei mikään

kansa voi tulla toimeen, ei elää eikä kauan maan päällä menestyä. Ja tällä kansalla on lopuksi oma aikojen aamuhämärästä kumpuava laulu- ja loitsuviisautensa, joka kertoo, että tieto on valtaa, että ajatus on voimaa ja että oikeata sanaa, oikealla hetkellä lausuttua, tottelevat ihmiset, luonnonvoimat ja itse jumalatkin. Ja tämä kansa on uskonut tuohon kaikkeen ja se on rehellisesti, vähien voimiensa mukaan, koettanut kohota sivistyskansaksi.

Ja nyt sanotaan sille äkkiä, että kaikki tuo on turhaa, että se ei merkitse mitään, että kansan voima ei riipu kouluista, vaan kasarmeista, että kansan oikeutta elämään ei mitata sen sivistysmäärän, vaan sen painettien luvun mukaan, ettei kysytä kansalta elämän taistelussa, montako peltoa se on perkanut tahi montako tiedemiestä, taiteilijaa, runoilijaa, yhteiskunnan ja julkisen elämän sankaria synnyttänyt, vaan montako sotalaivaa sillä on ja paljoko rahaa niitä kunnossa pitääkseen ja uusia hankkiakseen. Oikeastaan ei sitä kukaan ole sanonut meille, mutta me ymmärrämme sen kyllä sanomattakin. Maailman meno puhuu siksi selvää kieltä Suomen suuriruhtinaskunnan ympärillä. Ja mitä sen sisällä tapahtuu, on vain omiaan tuota ulkoapäin tulevaa vakaumusta vahvistamaan.

Ei ole ihme, jos järkkyvät silloin juuriltaan täällä monet ihanteelliset maailmankatsomukset, jos tuntuu monesta vähemmän ihanteellisestakin, että elämä on turha eikä maailma luotu ihmisiä varten, vaan

petoja, Calibaneja ja vedenpaisumuksen takaisia hirviöitä.“ — —

Olli nousi, maksoi nopeasti ja puikahti pois huomaamatta. Vasta kadulle tullessaan tohti hän hengähtää.

Oliko tuo mies puhunut hänelle? Ainakin satuivat hänen sanansa Olliin.

Hänenkin mielessään oli jotakin järkähtänyt. Hänenkin suoniinsa oli ajan myrkky tunkeutunut. Elämä oli käynyt liian rumaksi, ihmisyiden kuorma liian raskaaksi hänelle. Punainen tähti oli tullut likelle maata. Ihmiset olivat muuttuneet hulluiksi, julmiksi ja verenhimoisiksi.

Eikö ollut hassua kävellä enää kahdella jalalla? Eikö ollut parempi heti langeta neljälle jalalle?

Kuitenkin on minun pysyttävä pystyssä, ajatteli Olli. Kuitenkin on minun taisteltava urhokkaasti, vaikka mädätyksen siemen jo kasvaa keltaista kukkaa sydämässäni.

Olli oli myöhästynyt jonkun minuutin tavallisesta virka-ajastaan.

Heti omaan osastoonsa tultuaan kuuli hän, että viraston päällikkö oli kysynyt häntä.

Olli säpsähti. Joko nyt? ajatteli hän. Oliko päällikkö jo nyt saanut salaisen raportin santarmihallituksesta? Täällä toimittiin välistä huimaavan nopeasti. Tiedettiinkö jo eilisestä kokouksesta vai pidettiinkö häntä noin vaan ylimalkaan vahingollisena kansalaisena?

Päällikkö oli venäläinen, taisi hiukan maan molempia kieliä, mutta mursi vahvasti puhuessaan. Hän otti Ollin hyvin ystävällisesti vastaan.

— Painakaa puuta, hän sanoi. Olkaa niin hyvä.

Olli istui. Päällikkö tarjosi hänelle paperossin omasta kotelostaan.

— Teidän ei tee mielenne maaseudulle? kysyi hän äkkiarvaamatta.

Siinäpä se, ajatteli Olli. On se lempo saanut vihiä jostakin. Tahtoo neuvoa minulle maa-elämän

yksinäisyyttä. Se on niin paljon kuin jäniksenpassi.

Mutta ääneen hän sanoi:

— Eipä erityisesti.

— Kentiespä kuitenkin? hymyili päällikkö päivänpaisteisesti.

— Minä viihdyn varsin hyvin Helsingissä, vastasi Olli.

Paholainen, ajatteli hän itsekseen. On vielä kohtelias, hymyilee ja kiusoittelee. Leikkii kuin kissa hiirellä. Tahtoo kärventää hiljaisella tulella. Mutta et minusta niin hevillä suoriudu. Tule vain karkeammaksi!

— Teillä on lainopillinen tutkinto? kysyi päällikkö.

— On tutkinto.

— Ja te osaatte venäjää?

— On tainnut jo unohtua.

— Niin suomalaiset aina sanovat. Mutta te olette kuitenkin kerran osannut sitä?

— Kävinhän minä sitä varten Moskovassa.

— Moskovassa! Te olette ollut Moskovassa! Rakas ystävä, miksi ette ole ennen sanonut minulle sitä?

Päällikkö näytti kerrassaan ihastuneelta.

— Ei ole sattunut puheeksi, vastasi Olli.

Tässä täytyy pitää kieli keskellä suuta, ajatteli hän. Ne voivat olla usein hyvinkin viekkaita nuo herrat. Kukaties minkä ansan asettaa? Tässä voi jo nyt olla vipu viritetty.

Päällikkö hieroi tyytyväisenä käsiään.

Erinomaista, aivan erinomaista, sanoi hän. Te olette kuin luotu siihen.

— Mihin?

Päällikkö tuli hänen eteensä ja löi häntä vastauksen asemasta tuttavallisesti olalle.

— Onko teidän siis aivan mahdoton sanoa jäähyvästit Helsingille? kysyi hän sitten.

Olli oli noussut.

Jotakin se viittilöi, ajatteli hän. Mutta mitä? Jos voisi mitään päättää hänen sydämellisestä äänenpainostaan, niin ei tässä sittenkään mahtane olla kysymys virkaerosta.

— Miksi minun pitäisi jättää jäähyvästit Helsingille? sanoi hän suoraan.

Päällikön ääni kävi omituisen pehmeäksi ja salaperäiseksi.

— On paikka auki, ystäväni. Hyvä paikka, edullinen paikka. Virkaylennys! Aivan kuin teitä varten.

— Mikä paikka?

— Lääninsihteerin paikka eräässä maaseutukaupungissa.

Päällikkö mainitsi kaupungin nimenkin.

Olli hämmästyi. Se oli sama, jossa Mikko ja Ylä-Heikkilät asuivat. Hänen vanha koulukaupunkinsa! Mitä hän oli äsken tuolla kadulla kulkiesaan ajatellut? Autiot kadut, pieni valittu piiri... Totutuivatko siis kaikki mielikuvat silmänräpäyksessä?

Omituinen sattuma todellakin.

Mutta ääneen hän sanoi:

— Minä jään mieluummin Helsinkiin.

Epäilemättä se olisi ollut virkaylennys. Epäilemättä se olisi ollut aika harppaus eteenpäin. Mutta samasta paikasta oli juuri äsken entinen vanhoille perustuslaeille kuuliainen lääninsihteereri erotettu. Kukaan kunniallinen lakimies koko maassa ei olisi taipuvainen hänen toimeensa nykyisissä oloissa astumaan.

Päällikkö ei nähtävästi voinut taikka tahtonut käsittää häntä.

— Te olette hullu, sanoi hän. Lääninsihteeristä te voitte päästä kuvernööriksi, kuvernööristä senaattoriksi, senaattorista ministerivaltiosihteeriksi. Lyhyesti: minä luulen, että teillä on loistava diplomaattinen tulevaisuus edessänne.

Päällikkö näytti sitä sanoessaan aivan totiselta. Olli tunsu kylmien väreiden käyvän pitkin selkäpiitään. Diplomaattinen tulevaisuus! Juuri samaahan hän oli äsken itsekseni aprikoinut. Oliko hän siis lasista? Katsoivatko kaikki ihmiset hänen lävitseen?

Mielikuvilla oli siis joku todellisuus. Ihminen oli siis jossakin edesvastuussa myöskin mielikuvistaan.

— Kiitän nöyrimmästi, sanoi hän. Mutta minä olen aivan tyytyväinen nykyiseen asemaani. Se on tosin vaatimaton eikä suuripalkkainen . . .

Päällikkö vihelsi.

— Minä ymmärrän, sanoi hän. Te pelkääte muuttokustannuksia? Kaikki korvataan. Kaikki maksetaan. Kruunu maksaa. Teidän ei tarvitse muuta kuin istua junaan ja pakata kapsäkinne.

— Ei se aivan niin käy, sanoi Olli.

— Kuinka ei? Vaimo ei suostu? Poika ylioppilas? Eikö? Käy kimnaasia?

Olli ei voinut olla hymyilemättä.

— Ei ole vaimoa ollenkaan, sanoi hän.

— Karashoo! vapaa mies? valmis lähtemään? Voi mennä naimisiin vaikka ruhtinattaren kanssa? Eikö? Mikä piru teitä sitten täällä pidättää?

— Voivathan ne olla omat esteensä poikamiehellenkin, hymyili Olli.

Nyt iski päällikkö silmää hänelle.

— Joku kaunis tyttö siis? Ahaa, minä ymmärrön. Tanssijatar? Varieteelaularatar? Tumma? Vaalea? Tunnustakaa pois! Te voitte kertoa kaikki minulle niinkuin isällemme.

— Ei ole tyttöäkään.

Päällikkö katsoi häneen surumielisesti.

— Ai, ai, sanoi hän. Olisitte muuten voinut ottaa mukaanne hänet.

Hän ottaisi Liisan mukaansa? Ollin teki mieli purskahtaa täyteen nauruun tälle ajatukselle.

— Se sattui nyt niin pahasti, sanoi hän.

— Minä ymmärrän. Teillä on sydämensuru. Melankolia, ah, sille ei ole muuta lääkettä kuin aika. Teitä pelottaa maaseudun yksinäisyys?

— Mahdollista kyllä.

— Se ei ole mikään Pietari, jumala paratkoon, ei mikään Moskova. Kauanko te olitte Moskovassa?

— Kaksi vuotta.

— Kaksi vuotta! Sallikaa, että syleilen teitä. Päällikkö syleili häntä puustavillisesti.

— Mikä kaupunki! Mikä kaupunki! huudahti hän sitten. Moskova! Ah, Moskova!

Hän sulki silmänsä sisällisen liikutuksen valtaamana. Nähtävästi oli hänelläkin mitä herttaisimmat muistot sieltä.

— Kaupunki, jota ehdotan teille, sanoi hän sitten, ei ole edes mikään Helsinki. Ei mitään iltahuveja, ei naamiaisia, ei teattereita, ei konsertteja. Ah!... Te käytte mielellänne konserteissa?

— Joskus.

— Minä olen nähnyt teidät siellä. Myöskin minä harrastan musiikkia. Harjoitankin sitä. Taide on oikeastaan aina ollut minun ensimmäinen ja suurin rakkauteni.

— Erittäin hauskaa kuulla.

— Niinkuin teidänkin epäilemättä? Minä laulan, minä soitan, lausun, kirjoitan runojakin. Tietysti vain kotitarpeiksi. Miksi ette koskaan käy minun perheessäni?

Se oli kiusallinen kysymys, johon Ollin tässä yhteydessä oli sangen vaikea vastata rehellisesti. Mutta päällikkö ei odottanutkaan mitään vastausta, vaan jatkoi hehkuvalla slaavilaisella kaunopuhelisuudellaan:

— Tekin olette taiteellinen mies. Minä näen sen teidän silmistänne. Teidän pitäisi välttämättömästi päästä Pietariin. Tahdotteko, että toimitan teille paikan ministerivaltiosihteerin virastossa? Minä pidän teistä. Te olette gentlemanni.

Olli kumarsi.

— Suomalaiset valtiomiehet eivät yleensä ole gentlemanneja. Te olette ainoa sivistynyt mies, minkä minä olen tavannut virastossani. Muut... tshinovnikoita! Te olette luotu suurempia oloja varten. Kuka tietää... moni suomalainen on kohonnut korkeihin virkoihin Venäjällä. Täällä teidän henkiset lahjanne surkastuvat. Helsinki! Mikä on Helsinki? Ei oopperaa, ei balettia, ei hienostunutta seura-elämää. Teidän pitäisi päästä hovin läheisyyteen... Ah! Myöskin minä tukahdun täällä.

— Teidän Korkea-arvoisuutenne ei voi siirtyä takaisin Pietariin? kysyi Olli viattomasti.

Päällikkö levitti kämmenensä.

— Mitä minä voin? Hänen Majesteettinsa korkea tahto on minun lakini. Minut on määrätty tänne. Soromnoo! Ihminen ei saa ajatella vain omaa mukavuuttaan. Kaikki keisarin ja isänmaan edestä.

Hänkin on onnellinen, ajatteli Olli. Hän ei vaijaa päätään asioilla, jotka eivät kuulu häneen. Hän on kone. Hän on virkamies. Hän tekee vaan, mitä hänen käsketään. Sillä välin virvoittaa hän sieluaan kauniilla ja valikoidulla elämän nautinnolla. Eikö se oikeastaan ollut kerran minunkin ohjelmani?

Mutta minä en ole yhtä ehyt luonne kuin hän, ajatteli Olli sitten. Hän on täydellinen. Virkamiehenä hän epäilemättä on valmis kirjoittamaan nimensä minkä korkeammasta paikasta tulleen käskyn alle tahansa. Ihmisenä hän ei tahdo pahaa itikallekaan. Siitäkin näkyy, mikä ero on ihmisen ja virkamiehen välillä. Ne ovat kaksi vastakkaista käsitettä. Tuo osaa yhdistää vastakohtat. Hän on vuoroin hyvä virkamies, vuoroin mallikelpoinen ihminen, ilman että ne kaksi koskaan joutuvat ristiriitaan keskenään. Hän on vain pyyhkäissyt pois kaiken aatteellisen puolen itsestään. Minä olen paljon huonompi ihminen enkä niin erinomainen virkamiehenäkään. Minun käy hullusti viimeisellä tuomiolla. Aivan varmaan istuu hän isä Abrahamin helmassa, silloin kun minä poloinen poika tulisessa järvessä peppuroitsen.

Se johtuu siitä, että hän on dualisti. Koko kuolemantakainen elämä on järjestetty dualisteja varten. Hän riisuu vain virkamiehen yltään ja astuu iloisena ihmisenä taivaasen. Virkatakki on vain suojellut hänen ihmisyytensä puhtaana ja sekoittumattomana.

Hän on ihanne. Minä vain epätäydellinen väli-muoto ihmisen ja virkamiehen välillä.

Tuon rinnalla tunnen minä itseni tuiki monistiseksi. Mutta se mahtaa johtua siitä, että minä en ole vielä aivan yhtä täydellisesti voinut pyyhkäistä pois aatteellista puolta itsestäni. Tuo on sen tehnyt kokonaan. Tuo ei ajattele, hän vain tuntee,

uskoo ja kuvittelee. Ja juuri sellaisia vartenhan taivaan valtakunta minun tietääkseni on valmistettu.

— Suomen virkamiehet, jatkoi päällikkö, typerät virkamiehet! Eivät ymmärrä omaa etuaan. Venäjä on virkamiesten paratiisi, jos Suomi onkin heidän luvattu maansa, kuten olen kuullut sanottavan. Tulla venäläiseksi, tulla paratiisiin. Miksi erota? Miksi niskoitella? Kansa ei niskoittele. Vain intelligenssi. Miksi intelligenssi? Tuhma intelligenssi! Lukenut vallankumouksen historiaa? Hurmaantunut? Vapaus? Veljeys, tasa-arvoisuus? Venäjällä ovat kaikki veljiä. Venäjällä ovat kaikki tasa-arvoisia tsaarin ja jumalan edessä.

— Ja vapaita? uskalsi Olli kysyä.

Päällikkö katsoi häneen lempeästi ja isällisesti. Sitten kohautti hän olkapäitään.

— Vapaus! sanoi hän. Se on utopia. Se kuuluu runoilijoille. Byronille, Pushkinille, Lermontoville. Miksei, myöskin Runebergille. Runeberg suuri runoilija. Suomen kansa viettää hänen muistoaan. Hyvä, saa viettää. Lermontov on minun lempirunoilijani. Mikä nero, ah! Nerot yksin ovat vapaita. Mutta nekin vain mielikuvituksessaan.

Mitä minä kirjoitin viime yönä? ajatteli Olli. Tuo mies sanoo sen nyt minulle päivän valkeudessa.

— Maan päällä, jatkoi päällikkö, on kaikki pientä, sidottua ja kahlehdittua. Vain ihmisen mielikuvitus on vapaa. Siellä saa jokainen tehdä mitä tahansa. Ei kukaan käske, ei kukaan tottele siellä.

Kaikki ovat herroja, kaikki pajareita. Mutta maan päällä? Ei ole vapautta maan päällä. Vain kahleita, vain orjia. Suomen intelligenssin tulisi ymmärtää se. Intelligenssille on itsevaltius paras. Sosialidemokraatit eivät mitään intelligenssiä. He eivät tarvitse sitä. Kuulkaa, onko teillä mielikuvitusta?

— Ei niin hituistakaan.

Päällikkö katsoi häneen suurin silmin.

— Se on mahdotonta, sanoi hän sitten. Te laskette leikkiä. Sivistynyt mies ei voi olla ilman mielikuvitusta. Minulla on ääretön mielikuvitus.

— Todellakin?

— Minä voin kuvitella itseni miksi tahansa. Välistä kuvittelen minä itseni Turkin keisariksi, välistä mushikaksi, kynänvarreksi tahi peltopyyksi. Jos minä suljen silmäni, näin, voin minä olla vaikka sukkanauha. Eikö se ole merkillistä?

— Epäilemättä.

— Nero ei mielikuvituksessaan tunne mitään mahdottomuuksia. Minä en ole mikään nero. Siksi minä esim. en voi kuvitella itseäni nälkäkurjeksi. Se on koomillista, mutta minä en voi sitä. Se sotii vasten minun synnynnäistä luontoani.

Tuolla miehellä on synnyntähumala, ajatteli Olli. Mutta ääneen hän sanoi:

— Jos minä koettaisin sitä, tuntisin minä itseni varmaan prima-ballerinaksi.

Eikä hän kuitenkaan voinut olla tuota miekoista kadehtimatta. Mikä onnen myyrä! Hänellä on ääretön mielikuvitus. Nyt sulkee hän silmänsä

ja kuvittelee itsensä kukaties. herttakuninkaaksi. Ja sillä aikaa seison minä poloinen tässä hänen edessään tuhmana kuin pata-ässä, ilman yhtään kaurista mielikuvaa aivoissani. Hän on nero. Hän on suuri taiteilija.

Päällikkö oli todellakin sulkenut silmänsä ja huokasi pateettisesti:

— Mielikuvitus! Ah, mielikuvitus! . . . Mitä olisi ihminen ilman mielikuvitusta!

Seuraavassa hetkessä hän jälleen oli mallikel-poinen virkamies.

— Siis päätetty? sanoi hän äkisti ja ojensi käntensä jäähyväisiksi.

— Mikä?

— Teistä tulee lääninsihteeri.

— Ei suinkaan.

— Kaikki on valmista. On ollut kysymys teistä jo Hänen Ylhäisyytensä kanssa. Hänen Ylhäisyydellään on mitä parhaat tiedot teistä.

Sepä pentelettä, ajatteli Olli.

— Te kuulutte vastustuspuolueeseen, hyvä. Te ette matkusta maaseudulla, parempi. Pysytte Helsingissä, ette agiteeraa, istutte ravintoloissa, syötte, juotte, seurustelette, käytte konserteissa, paras. Me tarvitsemme juuri teidän kaltaisianne itsenäisiä ja sivistyneitä virkamiehiä, jotka nauttivat elämästä, tekevät työnsä säännöllisesti ja antavat maailman mennä menojaan. Roistoja ja onnenonkijoita meillä on tarpeeksi. Sallikaa, että onnitte-len teitä, herra Lääninsihteeri.

— Mahdotonta. Minä en voi.

— Te voitte kyllä. Teidän täytyy. Suuri tulevaisuus kutsuu teitä. Oma isänmaanne odottaa teitä. Huomatkaa: Suomella on paljon virkamiehiä. Mutta Suomella ei ole paljon valtiomiehiä.

Tuo mies on itse piru, ajatteli Olli. Hän sanoo kaikki julki, mitä minä olen salassa ajatellut.

— Te olette liian kohtelias, lausui hän kumartaen.

Päällikkö hyvästeli molemmin käsin häntä.

— Te olette syntynyt valtiomieheksi, sanoi hän. Teistä tulee toinen Yrjö-Koskinen. Saattepa nähdä. Hän suuri valtiomies. Te lääninsihteeri. Vuoden päästä senaattori. Te pudistatte päätänne? Älkää vielä päättäkö! Pyytäkää miettimis-aikaa. Te saatte. Ajatelkaa asia valmiiksi huomiseen.

Olli palasi aivan huumautuneena päällikön huoneesta. Hän ei ollut koskaan elämässään kokenut niin suurta ystävällisyyttä.

Virkatuntinsa suoritettuaan laskeutui Olli Pohjois-Esplanaadille. Hänen mielensä oli synkkä, hänen aivonsa monen vastakkaisen ajatuksen raatelemat. Silloin löi joku häntä olalle takaapäin.

Se oli Yrjö.

Se oli todellakin Yrjö, Suurpään kartanon isäntä, hänen vanha luokkakumppaninsa ja onnellisempi kilpailijansa Lindan suosiosta. Olli oli kyllä tavannut hänet ennen nuorena luutnanttina, mutta tahtoi nyt tuskin tuntea häntä.

Tuoko oli jälellä kerran niin komeasta voimistelijasta? Yrjö oli vanhentunut, käynyt laihaaksi kuin luuranko, varsi kumartunut. Mutta hänen silmänsä olivat suurentuneet ja ikäänkuin kahdeksi kaukonäköiseksi linssiksi lasittuneet, kasvoista oli kulu-
nut pois kaikki häiritsevä ja epäoleellinen, niiden ilme muuttunut henkevämmäksi ja älykkäämmäksi. Hän puhui hiljaisella äänellä ja pyysi saada jutella hetken Ollin kanssa.

Noin voi vaan suru kalvaa ihmisen, ajatteli Olli. Taikka onko hän ehkä ollut sairas? Mahdollisesti hän ei myöskään ole onnellinen Lindan kanssa.

— Minua vastaan on tehty ilmianto, kertoi Yrjö. Eräs minun omista torppareistani. Hän sai kuitenkin sitten omantunnon vaivoja ja tuli tunnustamaan minulle asian. Vaimoni kehoituksesta matkustin minä silloin päätäpähkää tänne tiedustellakseni kenraalikuvernöörin kansliasta, olisiko sinne ehkä saapunut joku sellainen paperi. Minulla on ilmiantajän omakätinen peruutus taskussani.

— Oletko ottanut osaa politiikkaan? kysyi Olli.

— Alussa vähän. Nyt elän minä kokonaan kamariini sulkeutuneena. Tuskin olen vuosikausiin enää käynyt edes kuntakokouksissa.

Hän ei ole onnellinen, ajatteli Olli.

— Mitä sinä teet siellä maatilallasi? kysyi hän sitten.

— Minä luen. Kuten muistat, olivat minun tietoni jo koulussa hyvin hatarat; nyt on minulla ollut niissä paljon parsittavaa. Olen etsinyt esiin vanhat koulukirjani ja kerrannut ne perinpohjaisesti. Sitten olen ostanut uusia. Kartanossa oli jo ennaltaan hyvä kirjasto. Minun aikani se ei suinkaan ole huonontunut.

— Lukeminen huvittaa sinua?

— Kyllä. Sinä et usko, kuinka vähän ihminen tietää itsestään ja muusta maailmasta. Minä en tarkoita nyt sinua, joka olet lukenut aina. Mutta sellainen kuin minä esimerkiksi: uusi elämä on auennut minulle.

Suuri muutos on hänessä epäilemättä tapahtunut, ajatteli Olli. Mutta onkohan hänessä murtu-

nut jotakin? Mies, jolla on kartano ja perhe, ei tavallisesti ole noin tiedonhaluinen.

— Sinä luet päivät päästään? kysyi hän.

— Niin. Ja sitten minä ajattelen. Kävelen edes takaisin kamarissani ja pysähdyn välistä ikkunan ääreen. Usein kävelen minä koko yön ja heittäydyn vasta aamupuhteella maata sohvalleni.

— Sinä et saa unta?

— En tiedä. Minä olen nukkunut ennen niin paljon, että voin nyt hiukan valvoakin. Vaimoni, joka asuu toisessa kerroksessa, pelkää vaan, että teen joskus tulipalon. Sillä minä unohdan säännöllisesti lamput ja kynttilät palamaan.

Hänen vaimonsa asuu toisessa rakennuksessa, ajatteli Olli. Hän on siis onneton avioliitossaan.

Mutta ääneen hän sanoi:

— Sinä asut vanhassa rakennuksessa?

— Niin. Koko alikerta on minun hallussani. Joskus yöllä valaisen minä kaikki huoneet, sytytän kynttiläkruunut katoissa ja polttelen tulta uuneissa. Sinä et usko, kuinka monta riemua yksinäisyys tarjoaa minulle.

— Ja sinua vastaan on tehty ilmianto?

— Niin. Eikö se ole hullunkurista? Minua, joka en enää lue edes sanomalehtiäkään. Mutta torpparini eivät pidä minusta. He näkevät tulien tuikkivan läpi yön vanhasta rakennuksesta ja luulevat minun tekevän väärää rahaa tahi laittavan pommeja kukaties. Enostani, jolta perin kartanon, he sen sijaan pitivät paljon. Hän oli iloinen ja elä-

mänhaluinen mies, näki mielellään vieraita luonaan ja kestitsi joskus alustalaisiaankin. Verot ovat minun aikanani heillä kauttaaltaan pienemmät, mutta se ei nähtävästi ole auttanut asiaa. Nuori isäntä on ylpeä, sanovat he. Eikä meillä käy ketään vieraitakaan.

Olli sai vähitellen täydellisen mielikuvan hänen elämästään. Samalla ilmestyi hänen sielun-silmiensä eteen tarkkapiirteisenä tuo yksinäinen kartano kuu-sien keskellä, alempana järvenlahti ja kaunis lehtiranta. Enemmän kuin koskaan tuntui hänestä, että siellä oli hänen oikea kotinsa, juuri samassa vanhassa rakennuksessa, jossa Yrjö asui, juuri samoissa autoissa huoneissa, joissa Yrjö öisin tulta poltti, saman kirjaston läheisyydessä, jota tämä nyt näytti ruvenneen niin uutterasti viljelemään. Mutta Linda, hänen ensi lempensä esine? Kuinka hän mahtoi voida? Asuiko hänkin yksin vai oliko hänellä ehkä laaja lapsiliuta seuranaan?

— Vaimosi voi hyvin? kysyi Olli.

— Kyllä. Hän hoitaa kartanoa mallikelpoisesti.

Akkavalta siis, ajatteli Olli. Nuori, verevä lääninkarjakko, joka on ottanut ohjat omaan käteensä vanhalta ja heikontuneelta herrassuvulta. Miehellä ei ole jäänyt muuta kuin lukeminen ja ajatteleminen. Nähtävästi hän on lukenut ja ajatellut paljon. Hänen henkiset lahjansa ovat huomattavasti kehittyneet.

He olivat jutellessaan jättäneet Pohjois-Esplanaadin ja kävelivät nyt pitkin Kaivopuistoon vie-

vää rantatietä. Huolimatta koulutoveruudestaan he olivat ennen olleet sangen vieraita toisilleen. Nyt saattoivat he puhua samalta tasolta. Nyt tunsivat he keskinäisen ymmärryksen kutoutuvan välilleen.

He puhuivat politiikasta. Sitten ajan hengestä ja koko nykyisestä kulttuurikaudesta. Yrjö tuntui kehittyneen täydelliseksi individualistiksi.

— Pelastakoon itsensä, kuka voi, hän sanoi. Pääasia on, ettei itse millään tavalla myötävaikuta ajan raakuuteen.

— Eikä laittomuuteen? kysyi Olli.

— Se seuraa edellisestä.

Olli ihmetteli, kuinka selkeästi Yrjö yksinäisyydestään huolimatta oli Suomen kansan nykyisen psykologian ymmärtänyt. Hän ei puhuessaan suinkaan säästänyt herrasluokkaa. Mutta hän ei uskonut myöskään paljoa hyvää mahdollisesta kansanvallasta eikä Venäjän vallankumoksen ihanteista.

— Sinä olet tolstoisti? kysyi Olli.

— Minä olen yksinäinen mies, jonka ainoa toivo on tehdä itseään vähän täydellisemmäksi.

Se oli hänen mielestään ainoa keino ihmiskunnan edistykseen. Täytyi suunnata toimintansa sisäänpäin eikä ulospäin, niin kansojen kuin yksilöiden. Ennen kaikkea Suomen kansan, jota oli vain kolme miljoonaa. Laumana se ei muiden suurempien laumojen rinnalla merkinnyt mitään, mutta kolme miljoonaa sivistynyttä ja kehittyntä yksilöä oli mahti, jonka suhteen mikä suurvalta tahansa oli aseeton. Mutta sitä varten oli turha ruveta kansaa

valistamaan. Kunkin tuli valistaa vain itseään. Kultuuri oli aurinko, joka kyllä säteilisi ympärilleen, missä se kerran oli ottanut asuntonsa ihmisyydämeen.

— Mistä sinulla on nämä mietteet? kysyi Olli.

— Minä olen niitä itsekseni ajatellut.

Olli huomasi pian, että yksilöllisyyden oppi oli Yrjössä muodostunut täydelliseksi uskonnoksi. Hän puhui siitä hartaudella niinkuin uskovaiset omista jumalallisista asioistaan. Keskellä ajan pimeyttä hän näytti säilyttäneen uskon ihmiseen, niin puhtaasti, hurskaasti ja ihanteellisesti, että se todellakin kilpaa talvisen auringon kanssa heitti säteitä Kaivo-
puiston kimmeltäville lumipeitteille. Olli tunsu itsensä tuiki köyhäksi hänen rinnallaan.

Hän käänsi puheen mieluummin taas politiikkaan.

— Mutta jos he nyt tulevat ja pitävät luonasi kotitarkastuksen? kysyi Olli. Mitä sinä silloin teet?

— En tiedä. Mahdollisesti minä ammun itseni, mahdollisesti jonkun muun. Kaikissa tapauksissa minä olen ladannut enoni vanhat ratsupistoolit.

Tuo nyt on kerskailua, ajatteli Olli. Ei ihminen niin vain itseään ammu. Ei sivistynyt ihminen hevillä miesmurhaa tee. Hänessä elää vielä sentään vanha mahtipontinen koulupoika.

Sitä suuremmalla mielihyvällä hän kuunteli Yrjön esitystä ilmiantojen sielutieteellisestä alkuhistoriasta.

— Suomen kansa, selitti Yrjö, oli Ruotsin val-
lan aikana vain näennäisesti vapaa. Se nautti to-
sin lakien turvaa ja lähetti edustajia Ruotsin valtio-
päiville. Mutta sen kieli oli kytketty, sen henki
kahlehdittu, sen koulut ja yliopisto epäkansallisia,
samoin sen ylemmät ja alemmat virkakunnat. Itse
tämän onnettoman kansan omat lapset, ne harvat
nimittäin, joilla oli varoja ja tilaisuutta opin tielle,
unohtivat usein suomalaisen alkuperänsä ja muut-
tuivat niin mieleltään kuin kieleltäänkin muukalai-
siksi isiensä maassa.

Ruotsi edusti korkeampaa kultuuria. Siellä oli
kaikki: sivistys, varallisuus, sotamaine, virat, arvot,
hovi ja hienostuneet elämäntavat. Täällä ei ollut
mitään: karu kannikka vaan ja nimetön kuolema
korprien pimennossa.

Ruotsi oli maan sivistyneen säädyn puhekieli.
Ruotsiksi runoiltiin, ruotsiksi rakastettiin, ruotsiksi
käytiin kauppaa ja kirjoitettiin tuomio-istuinten pöy-
täkirjat. Vain jumalan sanaa saarnattiin suomeksi.
Vain korprien povessa saattoi suomalainen kansal-
lishenki elää omaa itsenäistä elämäänsä, jonka kukka
oli Kalevala. Suru oli tehnyt siitä suuren runoili-
jan.

Mutta muuten asui kansassa syvä epäluulo ja
katkeruus ruotsalaisia herrojaan kohtaan. Virka-
miesten käytös täällä etäisissä rajamaissa ei aina
ollut mallikelpoinen eikä Ruotsin esivalta aina pitä-
nyt tarpeellista huolta suomalaisista alammaisistaan.
Sitäpaitsi panivat Ruotsin suuret sodat usein maan

tuhkaksi ja raunioiksi, ryöstivät Suomen sorjimmien miehuuden ja uhrasivat sen etäisille tappotanteille, ilman että kansa siitä sai edes mainehikasta kansallista historiaa korvaukseksi.

Ei auttanut enää, että Suomi oli sisällisesti itsenäisenä suuriruhtinaskuntana Venäjään yhdistetty. Ei sekään, että kautta koko maan sivistyneen säädyn kävi kansallinen herätys ja että laajat piirit sen jaloimmista aineksista tunsivat äkkiä kuuluvansa juuriltaan tähän samaan suo-maahan, jota he ennen olivat niin suuresti hävenneet tahi halveksuneet. Ei sekään, että ruvettiin äkkiä suomenkieltä harrastamaan, sen sukulaiskieliä tutkimaan, kaivamaan esille suomalais-ugrilaisten heimojen muinaismuistoja sekä niiden lauluja, loitsuja, sananlaskuja ja arvoituksia keräämään. Ei sekään, että alettiin tätä ennen niin kylmästi kohdeltua suomalaista kansan-ainesta ihailla ylenpalttisesti, kehua sen kuntoa ja hyviä tapoja, sen nöyrää vaatimattomuutta ja liikuttavaa lainkuuliaisuutta, sen urhoollisuutta sodassa ja ahkeruutta rauhan askareissa, sen harrasta jumalanpelkoa ja järkähtämätöntä uskoa sallimukseen pahimankin päivän päälle rynnätessä. Eikä sekään, että huomattiin äkkiä olevan kunnia kuulua tähän kansaan, jolla oli niin sitkeä selkäranka ja niin klassillisesti puhdasviivainen maailmankatsomus.

Turhaan havaittiin samalla, että Suomi oli kaunis maa, Europan ihanimpia. Turhaan tunnustettiin itkusilmin ja käsi sydämellä, että se tuhansine järvineen, metsäisine vaaroineen ja kukkuloineen,

synkkine korpineen, syöksyvine virtoineen ja koskineen, niittyineen, peltoineen, lempeine lehtirantoinneen, valkeine kesä-öineen, hohtavine hankineen, revontulineen ja talvistaivaineen hyvin ansaitsi kaikkien lastensa jakamattoman rakkauden ja uskollisuuden. Mikään ei auttanut enää. Suomen kansan syvissä riveissä pysyi edelleen vanha katkeruus kaikkia sivistyneitä kohtaan, joita se vuosisatojen vierieissä oli oppinut vain vieraskielisenä vallastuokkana tuntemaan.

Liian myöhään ruvettiin ruotsiksi kirjoittamaan kauniita runoja isänmaasta ja suomeksi julkaisemaan sanomalehtiä ja kirjallisuutta. Liian myöhään kiirehdittiin perustamaan suomenkielisiä kouluja, kasvattamaan suomalaisia virkamiehiä, vaatimaan kansankielen kunnioitusta ja kaiuttamaan sitä tie-teessä, taiteessa, kodeissa, seura-elämässä, näyttämöltä ja laululavalta. Liian myöhään syntyi suomenkielinen sivistynyt sääty, joka otti kansan asian omakseen ja vei sitä voitosta voittoon kiivaassa taistelussa aikaansa ymmärtämättömän, harvalukuisen, mutta varakkaan ja yhteiskunnallisesti merkittävän ruotsalaisen virka- ja kauppaylimystön kanssa. Liian myöhään tämä sama epäkansallinen yläluokka osoitti tajuavansa ajan merkit paremmin kuin moni kansallismielinen, kun byrokraattisen Venäjän hallitus päätti hävittää Suomen sisällisen itsenäisyyden. Liian myöhään se, uskollisena germanisen kultuurinsa kauneimmille traditsioneille, nousi ylös yhtenä miehenä puolustamaan lakien pyhyttä ja kansalai-

sen vapautta, tuomarien loukkaamattomuutta ja koko sitä länsimaista oikeusjärjestystä, joka ammoisesta keskiajasta saakka oli ollut Suomen yhteiskunnan kulmakivi. Vuosisatojen vääryydet olivat olleet liian suuret. Suomen kansan syvät rivit eivät kauttaaltaan enää luottaneet heihin.

Turhaan yhtyivät heihin kaikki ne kansallismieliset, jotka tajusivat, ettei mikään kansanvaltainen, ei mikään vapaamielinen, eikä edes suomalaiskansallinen edistystyö ollut maassa mahdollinen, ilman perustuslaillista yhteiskuntajärjestystä. Turhaan koettiin tältä taholta kansalle todistaa, ettei nyt ollut kysymys ruotsinmielisistä eikä suomenmielisistä, vaan Venäjän keisarikunnan suhteesta Suomen suuriruhtinaskuntaan, että oli pidettävä kiinni lain puustavista, jos mieli säilyä sen hengenkään, että oli valmistauduttava kukaties vuosisataiseen vastarintaan ja että tuon vastarinnan tuli olla passiivisen, jo siitä yksinkertaisesta syystä, että se ei voinut olla aktiivinen ja että se oli ainoa mahti, minkä me täällä voimme Venäjän miljoonalukuista painettimetsää vasten asettaa. Epäluulo pysyi ja suuri, liian suuri osa Suomen kansaa seurasi vanhoja, kansallismielisiä johtajiaan, jotka olivat liian vanhoja syntyäkseen uudestaan ja liian rajoitettuja valtiolliselta kyvyltään kääntääkseen muuttuneiden olosuhteiden mukaan äkkiä rintamansa pois ruotsinmielisistä ja yhdessä ruotsinmielisten kanssa päin uutta vihollista. Kansa meni kahtia eikä ole sen jälkeen saavuttanut eheyttään.

Ja tuolta Suomen sydäimestä, sen omista syvistä riveistä, alkoi pursua esiin aineksia, jotka hämmästyttivät häijyydellään, raakuudellaan, julkeudellaan ja pohjattomalla siveellisellä turmeluksellaan. Repesi aukkoja siihen ohueen, pettävään sammalgerrokseen, jonka vieras kulttuuri oli hädin tuskin saanut kudotuksi yli kansanluonteen pahimpien lätäköiden, ja sen alta ammotti liejuisia, selkäpiitä karmivia kurimoita, joista vuosituhansien routa huokui hallaista ja myrkyllistä henkeään. Alkuperäinen raakuus kohotti päätään. Villit vaistot heräsivät unestaan, johon pintapuolisen puolisivistyksen seireenilaulut olivat sen hetkeksi tuudittaneet. Kaikki eläimelliset intohimot, väkisin vangitut sydämen syvimpiin komeroihin, lähtivät liikkeelle, lähtivät viekkaina, karsaina, pahansuopina ja salakavalina, etsien saalistaan hämärtyvässä yössä, keltaiset silmät julmuudesta kiiluvina, sieramet väreilevinä nälästä ja hävityksen kauhistavasta hekkumasta.

Paljastuivat silloin suomalaisen kansanluonteen pahimmat puolet: sen kateus, sen epäluuloisuus, sen eripuraisuus ja viha naapurien välillä, sen korprien yksinäisyydessä kytevä kostonhimo ja sen rajaton, silmitön, äkkiarvaamatta esiin purskahtava raivopuuskaisuus. Samoin sen ääretön kevytmielisyys, sen huolettomuus huomisesta päivästä, sen suurisanaisuus ja vähätekoisuus, sen velttous, sen tarmottomuus käydä käsiksi kohtalonsa pyöriin, sen yhteistunnon puute, sen valtiollinen ja yhteiskunnallinen kypsymättömyys, sen kerskailu uhkaavan

vaaran suussa ja sen toimeton, vapiseva pelko, kun vaarasta näytti totta tulevan. Konnia ja roistoja ilmestyi niin runsaasti, ettei rehellisten ihmisten mielipide enää parhaalla tahdollaankaan riittänyt tuomitsemaan niitä kaikkia kyllin ankarasti. Salaisia ilmiantoja tulvaili niin tukuttain lääninhallitukseen, että itse venäläiset kuvernööritkin olivat siitä ihmeissään.

— Täytyy nyt sokeimmankin isänmaan-ystävän, puhui Yrjö, huomata kauhistuksella, ettei kansa, tuo oma, rakastettu kansa, olekaan niin kaunis kuin sitä on kansallisen innostuksen ylläpitämiseksi ja epäkansallisen yläluokan vastapainoksi vuosikymmeniä toivotettu, vaan että sen hengessä päinvastoin piilee laajoja, viljelemättömiä aloja, louhikoita, joissa kyykäärmeet kähisevät ja upottavia rämeitä, joiden pohjaan päivä ei ole paistanut milloinkaan. Ja ne uhkaavat levetä ja peittää koko maan tuhoa-tuottavaan syleilyynsä.

He olivat saapuneet Kaivopuiston rantaan. Aava meri aukeni heidän edessään. Viaporin linnoitukset mustine tykkineen ja valkeine lumivaippoineen nousivat merestä niinkuin uhkaavat todistajat alkupe räisistä luonnonvoimista, joita eivät ihmisjärjet hallinneet.

Päivä oli mennyt pilveen, meri vyöryi raskaana ja rautaisena. Ja tuolta kaukaa, kahden linnoitetun saaren takaa, näkyi lähestyvän sankka sumuseinä, tulevan kostean tuulen mukana ja kulkevan suoraan kohti kaupunkia. Olli tunsi kaidepuuta vas-

ten nojatessaan jo nyt sen jäisen henkäyksen kasvoillaan.

Hän puhuu minusta, ajatteli hän. Minussakin on revennyt aukkoja ohueen sammalkerrokseen. Minunkin mielessäni ammottaa kurimoita, joiden pohjaan päivä ei ole paistanut milloinkaan. Sielläkin ovat villit vaistot lähteneet liikkeelle. Sielläkin kiiluvat keltaiset silmät ja käyvät väreet hävityksen hekkumasta.

Hän vavahti. Hän oli muistanut tuon naisen muotokuvan, joka oli luvannut tulla häntä katsomaan iltapäivällä. Eivätkö silläkin olleet keltaiset silmät? Oliko tuo nainenkin ehkä vain ajan hengen herättämä mielikuva hänen omasta rinnastaan?

Vilu karsi hänen ruumistaan.

— Lähdemmekö? sanoi hän sitten.

He palasivat kaupunkiin synkkinä ja äänettöminä.

Olli söi päivällisensä hyvällä ruokahalulla. Sit-
ten heittäytyi hän salin-sohvalleen ja nukahti heti.
Valvottu yö yhdessä äskeisen kävelymatkan kanssa
oli hänet perinpohjin uuvuttanut.

Hän näki unta Suurpään kartanosta. Hän oli
olevinaan siellä tuon naisen kera, jolla oli keltaiset
silmät ja rikollinen päänmuoto. Hän oli näyttele-
vinään kaikkia sen merkillisyyksiä kumppanilleen ja
haastelevinansa näin valkeassa kesä-yössä, käsi kättä
vasten, kummun himmeän kuusen alla:

„Tämä on minun kotini, täällä minun syntymä-
sijani.

Lintu vieraiden viitojen, nyt tunnet minut.

Tätä hetkeä olen aina toivonut, aina pelännyt.
Voisinko sinua koskaan tuoda tänne? Miltä kaikki
täällä näyttäisi sinusta? Ja miltä näyttäisit sinä
itse minun syvimpien syntymävaistojeni valaistuk-
sessa?

Ja miltä minä?

Vuodet pitkät olen tuuminut tätä matkaa ja aina
sen ajatuksen jälleen karkoittanut mielestäni. Tal-
vet pitkät olen vuoteellani piehtaroinut ja koettanut

oikean kotini kuvaa pikku palasista jälleen mieles-
säni sommitella.

Nyt ei minun ole enää tarvis tehdä sitä.

Se on tässä nyt kaikki, minun ympärilläni, si-
nun edessäsi. Kaikki kuin avattu kirja. Sinun ei
tarvitse muuta kuin selailia sen lehtiä ja lukea sitä.

Se kirja olen minä.

Se minä, jota itse olen pelännyt ja peittänyt,
pois ajanut, taas maanitellen takaisin toivotellut.
Se minä, joka on syvempi kuin kaikki muut mi-
nuuteni ja jonka päällä ne muut vain kuplina keinui-
levat.

Lue! Se on tässä sinun edessäsi.

Tuo järvi on minua ja nämä kuuset minua, mi-
nua ovat koivujen varjot vedessä ja vastarannan
metsän takaa kuuluva kumea ja epämääräinen kos-
kenkohina. Mutta täytyy olla hyvät korvat sitä
kuullakseen.

Minua on tuo laiturini ja tuo uimahuone, tuo
sauna ja ruokoranta niemen päässä. Myöskin kaikki
nämä rakennukset ovat minua. Enin kuitenkin mi-
nua on tämä valkea kesäinen yö vanhassa Suur-
päässä, kuten tätä kartanoa taidetaan minun mu-
kaani nimittää.

Metsä nukkuu, lahti nukkuu. Kaikki ihmiset
talossa nukkuvat. Ei ketään muita valveilla kuin
minä. Sinäkin varmaan nukut.

Kuuletko tuon surisevan sääsken, joka juuri
istahtaa kädelleni? Meidän lempemme lintu se on.
Kohta se imee vereni minusta.

Ei ole yö, ei ole päivä. On ijankaikkinen valoisuus, ilman alkua, ilman loppua. Silloin tällöin vain uninen yörastas äännähtää. Joskus kilahtaa hevosenkello lahden tuolla puolen.

Mutta koski metsän takana humisee lakkaamatta. Täytyy vain olla hyvät korvat sitä kuullakseen.

Se ei ole mikään tavallinen koski nimittäin. Se on jumalan koski, pyhyiden ääni luonnossa ja ihmissydämissä.

Se soi välistä kovemmin, välistä hiljaisemmin. Joskus tuntuu se kokonaan tauonneen. Mutta se soi aina. Täytyy vain olla kyllin tyyntä ja valkeata sitä kuullakseen.

Eikä tuo koirakaan, joka tuolla järven takana jossakin kaukaisuudessa haukahtelee, ole mikään tavallinen tiisti. Se on loihdittu koira, sadun ja tarinan tuttu. Se haukkuu sinnepäin, missä kuolema kulkee, ja aavistaa salaiset kammot, jotka kyliä ja kartanoita lähestyvät. Se on Lapin koira, pyhä pystykorva, pohjolan valkeassa hämärässä.

Täällä on ilma täynnä taikaa ja ennusmerkkejä.

Kuinka en siis itse myös olisi loihdittu, kuinka en sinuakin taitotuksi toivottaisi? Eihän tämä ole ollut minulle mikään tavallinen matka. Pikemmin on se pyhiinvaellus taivaan ratoja myöten, toivoretki onnen kultaiselle kukkulalle. Vai helähtääkö hiekka allasi missään niinkuin täällä? Vai lepattavatko haavan lehdet — ?

Eivät missään niinkuin täällä. Sillä täällä ne lepattavat aina.

Väärin ne sanovat, jotka väittävät niiden omaa kevyttä mieltään leikamoivan. Elleivät ne näet aina leikkisi, itkisivät ne itsensä keltaisiksi ja kuolisivat siinä silmänräpäyksessä. Niiden täytyy aina karkeloida, jos niiden mieli kestää kaikkea sitä kauneutta ja surumielisyyttä, joka niiden ympärillä vavahtelee helmassa valkean yön.

Ne ovat kaikki minun mielialojani — —.“

Hän herää siitä, että ovikello helähtää. Hän herää vielä enemmän siitä, että hänen vanha palvelijattarensa tulee sisälle ja sanoo jotakin. Enemmän kuitenkin herää hän erottaessaan iltahämäräisen huoneen ovipielestä mustapukuisen naisen, jonka silmät sattuvat kuin kaksi keltaista pilkkua hänen aivoihinsa.

Hän nousee ylös. Hän on nyt jo aivan valveillaan.

— Minä tulin, sanoo nainen hiljaisesti.

— Tervetulemaan, sanoo Olli ja käy vastaan hänelle. Missä teidän miehenne on?

— Minun mieheni on kuollut.

Olli hämmästyy sanattomaksi. Eihän ihminen niin voi kuolla. Vasta eilenhän he olivat yhdessä keskustelleet. Juuri tänään hän oli tahtonut tavata häntä. Kuollut! Sehän oli mahdotonta. Eihän voi kuolla ainoa ihminen, joka kenties olisi hänet täydellisesti ymmärtänyt.

Mutta hänen äänensä sanoo:

— Milloin ja miten kuoli teidän miehenne?

— Hän kuoli viime yönä aivohalvaukseen.

Olli katsoo ja katsoo tuohon naiseen. Hänen kylmä ja kiiltävä katseensa tunkeutuu kuin jäätikari naisen silmäterään. Mutta nainen ei sulje silmiään eikä käännä kasvojaan pois hänestä. Päinvastoin näyttävät hänen silmäteränsä suurentuvan ja ikäänkuin imevän itseensä sitä harmaata hallanhenkeä, joka uhoaa häntä vastaan Ollin koko olennosta. Ja Ollista tuntuu samalla kuin keltaiset tulenlieskat tuon naisen silmistä ojentuisivat häntä kohden ja kiertäisivät hänen päänsä kuumaan kulta-renkaasen.

Epäilemättä on tuossa naisessa jotakin rikollista, ajattelee Olli. Ikävä kyllä, vastaa hän täydellisesti sitä nais-ihannetta, joka sydämessäni minä olen syntynyt maailmaan. Onneksi hän ei ole olemassa. Onneksi on hän vain minun mielikuvani. Mutta miksi seisoo hän tällä hetkellä edessäni ja tuijottaa minuun? Tahtooko hän vaatia tilille minua? Olenko minä edesvastuussa hänen teoistaan?

Mutta hän kuulee äänensä sanovan:

— Se ei ole totta. Sinä murhasit hänet.

Naisen silmät täyttyvät äkkiä kyynelillä.

— Nyt te jälleen poljitte rikki minun laahukseni, sanoo hän.

Sitten painaa hän päänsä alas ja puhkeaa hillittömästi itkemään. Hän haastaa halki kyynelien. Olli seisoo avuttomana hänen edessään. Hän kuulee tarinan miehestä, jolle elämä oli käynyt liian raskaaksi, ja naisesta, joka kaikella elinvoimallaan turhaan koetti tukea häntä. Hän häm-

mästyy sen suhteen hienoutta, joka oli vallinnut noiden kahden yksinäisen sielun välillä, ja hän tuntee musertuvansa niiden kauniiden mielikuvien painosta, jotka tuon naisen nyyhkytysten seasta virtaavat hänen aivoihinsa. Onko maailmassa siis sellaisiakin ihmisiä? Onko elämässä niin paljon kauneutta? Silloin on hänen tuomionsa tullut. Mihin oli hän itse oman synnyntäisen hienoutensa maailmassa hävittänyt?

— Hän otti myrkyä, sanoo nainen. Minä tiesin hänen päätöksestään ja olin sen jo aikoja siten hyväksynyt. Minä en voinut nähdä hänen kärsivän enää. Mutta minä tahdoin salata hänen tekonsa muilta. Te pakotitte minut puhumaan.

Hän tyyntyy vähitellen eikä itke enää. Huoneessa on jo melkein pimeä. He seisovat kauan äännetönnä.

— Hyvästi, sanoo nainen vihdoinkin ja ojentaa käntensä. Minä en voi sanoa enää näkemiin.

— Menettekö nyt? kysyy Olli säpsähtäen.

Hänestä tuntuu kuin tuon naisen keralla poistuisi hänen paras ajatuksensa.

— Menen. Minä tahdoin vain pitää lupaukseni.

— Minne?

— Sinne, mistä minä tulin. Sumuun ja hämärään.

Olli tahtoo pidättää häntä. Hän vetää kätensä hiljaa pois ja häviää.

Minä olen mennyt mies, ajatteli Olli. Minä olen ajatellut liian paha maailmasta. Sen mukaan minä

olen itseni muodostanut. Minä en tahtonut olla parempi enkä huonompi kuin muut. Nyt ovat muut paremmat minua.

Hän kävelee koneellisesti makuuhuoneesensa ja sytyttää lampun. Koko kohtaaminen on vaikuttanut häneen kuin unennäkö.

Heti sen perästä tulee Mikko. Hän on kokonaan poissa suunniltaan.

— Se oli kauhea tapaus, sanoo hän jo ovesa. Tohtori Ylä-Heikkilä on kuollut.

— Aivohalvaukseen?

— Niin. Mutta mistä sinä sen tiedät?

— Hänen vaimonsa oli juuri täällä ja kertoi sen minulle.

— Niinkö? Minä menen hotelliin ja kysyn tohtori Ylä-Heikkilää. Siellä vastataan minulle, että hän on kuollut. Minä en usko sitä, syöksyn sisälle ja kohtaan hänen tyttärensä. Joku lääkäri on jo käynyt siellä ja kirjoittanut kuolemantodistuksen.

Hän vaipuu väsyneenä tuolille istumaan. Eikä kumpikaan pitkään aikaan puhu mitään.

— Hän oli hieno mies, virkahtaa Mikko vihdoin.

— Hän oli liian hieno tähän maailmaan.

Jälleen pitkä vaitiolo.

— Minä puhelin hänen kanssaan paljon viime talvena, sanoo Mikko. Hän oli suuri isänmaanystävä. Hän suri syvästi Suomen kohtaloa. Pel-

kään, että valtiolliset seikat ovat paljon hänen yleiseen terveydentilaansa vaikuttaneet.

— Hän oli ystävä ihmisyuden. Elämän rumuus on hänen kuolemansa aiheuttanut.

Mikko katsoo kummastuneena häneen. Eivätkä he taas pitkään aikaan puhu mitään.

— Sattuu sitä kaikellaista, sanoo Mikko vihdoin keveämmällä äänellä. Minä menen Seurahuoneelle syömään päivällistä. Siellä istuvat kaikessa rauhassa Ilmari Paatsalo — tiedäthän, tuo toverikuntarunoilija, josta kerroin sinulle eilen klubissa — ja minun lemmittyäni Alli. He sanoivat matkustaneensa muka minua hakemaan.

— Myöskin Paatsalo?

— Hän ihailee minua suuresti, sillä hän näkee minussa todellisen gentlemannin. Arvattavasti hänen on tullut ikävä tohtoritar Ylä-Heikkilää. Mutta Alli sanoi, että hänen oli tullut ikävä minua. Eikä hän koskaan vielä ole niin verisesti valehdellut.

— Kuinka niin? Onko sinulla joku syy epäillä hänen sanojaan?

— Minä huomasin heti ensi katseella, että hän on silmittömästi rakastunut Paatsaloon. Eikä tämäkään näyttänyt aivan viaton olevan. He punastuivat ja vaalenivat molemmat, kun näkivät minut, ja kysyivät katseillaan aina kesken puhetta neuvoa toisiltaan. Pahoin pelkään, että he ovat karanneet yhdessä. Kaikissa tapauksissa on minun suhteeni siihen tyttöön nyt lopussa. Minä en aio kilpailla kunniaa herra Paatsalon kanssa.

— Mutta eikö hänen ihanteensa ole tohtoritar?

— Tohtoritar on hänen taivaallinen rakkautensa.

Olli muistaa Mikon oman rakkausrunon, jonka tämä oli klubissa viime yönä deklamoinut. Ja hän sanoo piloillaan:

— Sinä voisit kirjoittaa runon siitä.

— Ihminen kirjoittaa vain yhden runon elämässään, vastaa Mikko vakavasti. Se oli minun runoni. Muut tulisivat olemaan vain sen toisintoja.

— Mutta tämä yksi sinun oli pakko kirjoittaa?

— Se oli suorastaan välttämättömyys. Minä en päässyt siitä.

— Siinäpä se, vastaa Olli. Toisilla voi olla pakko kirjoittaa useampia.

Vaitiolo.

— Nämä kaksi tapausta ovat minut kerrassaan järkyttäneet, sanoo Mikko sittemmin. Voisit tarjota lasin viiniä minulle. Kenties se hiukan minun surullista mieltäni virkistäisi.

Olli tekee työtä käskettyä. Mikko valittelee jälleen tohtori Ylä-Heikkilän kuolemaa.

— Onneksi ei kaikki kaunis kuollut hänen kerrallaan, sanoo hän.

— Mitä tarkoitat?

— Tarkoitan hänen vanhempaa tytärtään.

— Niin, huokaisee Mikko. Minulle jää nyt vain taivaallinen rakkauteni.

— Ja muisto menneestä armaastasi?

— Niin. Mutta minä en saata hänestä uneksia.

— Miksi et?

— Hän ei ollut minulle mikään taivaallinen yrttitarha.

— Eikö? Mikä hän oli?

— Pikemmin muistutti hän minulle Semiramiin riippuvista puutarhoista.

Mies parka, ajatteli Olli. Häinkin on dualisti. Mutta nyt hän on toisen puolen minuudestaan kadottanut.

— Minä matkustan pois tänä iltana, selittää Mikko. Hyvä kun pääsen koko Helsingistä. Se viime yö kohisee vielä pääkopassani.

— Taisit tulla hyvään hutikkaan?

— Olin aivan kuollut vielä aamupäivällä.

Mutta nyt muistaa Olli, että hänelle tänään aamupäivällä on tarjottu lääninsihteerin paikka samassa kaupungissa, missä Mikko asuu. Hän päättää kysyä Mikon ajatusta asiasta.

Mikko ihastuu ikihyväksi.

— Sehän on erinomaista, sanoo hän. Me tapamme joka päivä toisemme, voimme vaikka asua yksissä. Me kaksi vanhaa ystävää.

Olli huomauttaa, että hän oikeastaan kuuluu perustuslailliseen puolueeseen. Hänen toverinsa tulevat mitä ankarimmin hänen tekoaan tuomitsemaan.

— Yleinen mielipide on, kuten tiedät, drakooninen, selittää hän. Sen kanssa ei nykyään ole leikkimistä.

— Mutta kunnon mies menettelee vain vakau-

muksensa mukaan, sanoo Mikko. Minä hyväksyn täydellisesti sinun askeleesi.

Siinäpä se, ajattelee Olli. Jospa minulla olisi siitä niin vankka vakaumus! Mutta eihän minulla ole sitä. Minulla on vain epäilykseni sen vakauksen vastakohtasta.

Mikko nousee ylös ja menee. Hänellä on vielä jotakin asiaa kaupungilla.

Olli jäi yksin. Hän otti esiin pienen käsipeilin, johon juuri mahtui miehen naamataulu, tarkasti sen ja seinäpeilin avulla, oliko jakaus niskassa vedetty varmasti ja kohtisuoraan kuin laskinluoti. Sitten istui hän keinutuoliin ja vaipui omien kasvojensa perusteelliseen ja lahjomattomaan tutkimiseen.

Aluksi kuletteli hän peiliä ympäri päätä, katseli itseään profiilissa, vuoroin oikealta, vuoroin vasemmalta. Hän oli vielä sangen kaunis mies mielestään. Päälaki oli tosin auttamattomasti kalju ja otsa kohonnut liian korkeaksi, jakautuen ylhäällä kahteen sarakkeeseen, jotka vastustamattomalla voimalla pyrkivät kohden pohjoisnapaa. Mutta vielä ne eivät kuitenkaan olleet yhtyneet, vielä erotti niitä melkoinen hiustupajas, joka järkiperaisesti viljeltynä riitti peittämään suuren osan päälaenkin puhdasviivaisesta tonsuurista. Niskassa hänellä taas oli karvoja liiaksikin, samoin ohimoilla, jossa ne olivat miellyttävästi hopeoituneet.

Nyt pullisti hän silmänsä ja puski päänsä eteenpäin, pitäen peiliä niin korkealla kuin hänen katseensa kulmien alta suinkin ylettyivät. Sitten vei

hän sen suunsa eteen, irvisti ikeniään, pisti ulos kielensä ja tarkasti hampaansa, sekä ne, jotka olivat ehyet, että ne, joista kultapaikat kauniisti kimaltelivat. Lykkäsi sitten leukansa eteenpäin, ujutti niin pitkälle kuin nikamat suinkin sallivat ja koeteli vielä kerran käsiselällään, oliko parturi ennen päivällistä tehnyt mallikelpoisesti tehtävänsä. Samalla oli hän huomaavinaan, että hänen toinen leukansa, joka muuten hiukan herrahtavassa siroudessaan oli hänen ylpeytensä, osoitti poroporvarillisia pyöristymisen oireita. Hän päätti sen johdosta taas ruveta noudattamaan spartaanista ruokajärjestystä.

Tämä kaikki oli kuitenkin vielä vain sitä karkeampaa tarkastelua, jota hän ei laiminlyönyt milloinkaan ennen maatamenoaan. Nyt vasta alkoi hänen sisällisemmän ihmisensä tutkistelu, se, jossa myöskin sielu oli mukana, muistoineen, toiveineen, pettymyksineen, pysyvine pyyteineen ja hetkellisine mielihaluineen. Sitä varten oli peili vietävä aivan silmien tasalle, tuijotettava siihen kotvanen liikahattamatta, rypistettävä kulmakarvojaan, hymyiltävä, tultava jälleen totiseksi, vilkutettava silmää itselleen ja tehtävä jos jonkinlaisia kasvojen-eleitä, joiden määrä oli salaman-nopeasti tulkita hänen vaihtelevia ajatuksiaan. Tässäkin suhteessa hän tuli sangen tyydyttäviin tuloksiin.

Epäilemättä oli hänen henkensä vielä virkeä, hänen tahtonsa terve, hänen älynsä terävä ja tunne-elämänsä kirikkaaksi kiteytynyt, niinkuin timantti, joka loisti omalla valollaan. Kuitenkin tunsu hän

olevansa täydellisessä henkisessä hajoamistilassa. Mistä se mahtoi johtua? Hän oli aina asettanut mielen tasapainon kaikkia muita hyveitä korkeammalle.

Minä menen varhain maata tänä iltana, ajatteli hän. Kaikki riippuu vain yön valvokista.

Mitä jos todellakin ottaisin vastaan tuon lääninsihteerin viran? ajatteli hän sitten. Meillä voisi Mikon kanssa siellä maaseutukaupungissa olla sangen miellyttävää. Kenties tohtoritar Ylä-Heikkiläkin vielä jää sinne kauniine tyttäriineen. Tänä keväänä tosin ovat sotaväen-kutsunnat ja minulle saattaa tulla pakko toimia pontevasti niiden menestymiseksi. Mutta mitä ei ihminen tee isänmaansa takia? Suomella on vähän valtiomiehiä. Minä olen kuin luotu niiden lukua ainakin yhdellä lisäämään.

Sitten johtui hänen mieleensä taas Suurpään kartano asukkaineen. Mahdollisesti siellä tapahtuu kotitarkastus. Mitähän jos minä saisin tehtäväkseni sen toimittaa? Minä lähestyisin kartanoa hyvänä miehenä paikkakunnan nimismiehen kanssa; poliisiin minä jättäisin pihalle hevosta pitämään. Meidät otettaisiin harvinaisina vieraina vastaan, tuotaisiin viinit pöytään ja tarjottaisiin illallinen. Linda yksin aavistaisi kaikki; hänen silmänsä seuraisivat minua palavina kaikkialle. Ohimennen, keveän puheen lopussa, mainitsisin vihdoin asiani. Yrjö vetäisi esiin ratsupistoolinsa ja aikoisi ampua minut. Linda huudahtaisi ja heittäytyisi meidän välillemme, laukaus pamahtaisi ja Linda lepäisi kuolleena lat-

tialla. Hän katsoisi äärettömällä rakkaudella Olliin. „Sinua minä olen aina rakastunut,“ olisivat hänen viimeiset sanansa.

Hänen mielikuvansa kävivät nyt aistillisiksi ja hekkumallisiksi. Kuitenkin sekoittui niihin ikäänkuin käärinliinojen hajua. Linda ei olisikaan kuollut, vaan ilmestyisi yöllä hänen huoneesensa tuolla uudessa rakennuksessa, jonne hänet oli lähetetty nukkumaan. „Minulla oli niin epämukava vuode siellä haudassa,“ sanoisi Linda. „Minun täytyi nousta tänne nukkumaan.“ „Tervetulemaan,“ sanoisi Olli. „Sehän onkin minun häävuoteeni,“ sanoisi Linda. „Me mahdumme kyllä molemmat siihen,“ vastaisi Olli. Linda kietoisi kylmät käsivartensa hänen kaulaansa ja suutelisi häntä. Hänen huulensa polttaisivat niinkuin rauta pakkasessa.

Se oli hyvin miellyttävä kuvasarja Ollin mielestä eikä hän hevilla tahtonut päästää sitä haihtumaan. Hän tunsi siitä samaa nautintoa kuin hän joskus aamulla sängyssään oli tuntenut lukiessaan sanomalehdistä vallankumouksellisten venäläisten kiduttamisesta, piiskaamisesta ja naisten raiskauksista esivallan valvonnan alla. Ennen hän oli aina sydämessään kauhistunut tätä turmeltunutta tunnettaan. Nyt hän nautti siitä niinkuin mato kalmanhajusta.

Se, että hän nautti, oli uusi sielullinen vaarintotto, joka kiinnitti hetkisen hänen huomiotaan. Vuosi vuodelta olivat sellaiset käyneet hänelle yhä harvinaisemmiksi. Jos se odottamaton onni hänelle vielä

joskus oli tapahtunut, että hän oli löytänyt sisältään jonkun uuden ja tähän saakka hänelle tuntemattoman mielenliikkeen, oli hän aina ottanut sen vastaan niinkuin kunnioitetun juhlavieraan tahi luonnontutkija oudon perhosen, joka asettuu suorastaan hänen nenälleen istumaan. Eilinen ja tämä päivä olivat kuitenkin siinä suhteessa olleet siksi runsaita hänelle, että hän ei joutanut sen harvinaisuutta kauemmin ihailemaan. Hän määritteli vain nopeasti sen suvun, lajin ja yksilölliset ominaisuudet sekä tuikkasi sen vihdoin hyönteisneulan päähän entisten koraalisiipisten lukua lisäämään. Sitten ylensi hän hetkeksi mielensä täysin uskonnollisella tunteella tahi oikeammin sanoen syvällä sisällisellä nöyryydellä taivaan tutkimattoman jumalan puoleen, ihmetellen elämän rikkautta ynnä suuren luonnon mahtavaa ja loppumatonta monipuolisuutta.

Minä olen kypsä lääninsihteeriksi, ajatteli Olli. Huomenna minä menen ja otan vastaan viran.

Sitten rupesi hän mielessään jättämään hyvästeliä Helsingille. Ihmisistä hän oli pian suoriutunut. Kaupunki itse antoi hänelle enemmän surumielisen hyvästijätön aihetta, samoin meri, jonka hän oli nähnyt milloin kauniina kesä-iltana Katajanokan kahden puolen taivaan terhenistä kuulakkuutta heijastavan, milloin synkässä syysmyrskyssä pauhaavan vasten Kaivopuiston kallioita. Kapakat hän myös hyvästeli, vaikka jotenkin joutuin, sillä siellä istui yleinen mielipide ja langetti terroristisia tuomioitaan poliittisista puoluepettureista. Siellä istui

myöskin Saarni, pirullinen hymy huulillaan. Jo huomenna ne ehkä samoin Ollia tuomitsisivat. Tuomitsisivat eivätkä huomaisi ollenkaan, että juuri silloin Olli Suurpään henki leijaili heidän ylitsensä. Sillä mitä hän oli muuta kun torajyvä siitä samasta siemenestä, josta he itse olivat niin kauniisti kukoistaneet?

Liisan hän oli kokonaan unohtaa hyvästelemättä. Entä jos Liisa tulisi liikutetuksi hänen poislähdöstään ja lupaisi itkeä itsensä kuoliaaksi? Silloin ei auttaisi muu kuin jättää Matti, Ollin uskollisesti urahteleva villakoira, hänen lohdutukseksien. Matti saikin jäädä tänne, sillä hän ei tahtoisi viedä täältä mukaansa tuonne maaseutukaupunkiin mitään, joka entistä Olli Suurpäättä muistuttaisi.

Tietysti se olisi kova kolaus Matille, joka oli tottunut ainoastaan miesseuraan. Matin täytyisi muuttaa aika lailla luonnettaan ja elämäntapojaan voidakseen viihtyä uusissa olosuhteissaan. Kenties hän muuttaisikin. Kenties hänenkin silmänsä saisivat saman nöyrän ja kirkollisen ilmeen, joka Liisalla joskus parempina hetkinään oli ja jolloin tämä aina haki esiin kaikki postillat ja virsikirjat, mitkä hänellä vielä olivat tallella viattomilta tyttö-ajoiltaan.

Ja Liisa antaisi hänelle vastalahjaksi Mirkin. Se olisi danaolainen lahja hänelle, sillä sen silmät kiihuivat keltaisina pimeässä. Ne muistuttaisivat hänelle aina tohtoritar Ylä-Heikkilää. Jotakin outoa tulisi sen mukana hänen taloonsa. Hän ei koskaan enää nukkuisi yötään rauhallisesti.

Suomenmaassa on jotakin mätää, ajatteli Olli. Miksi loistaisivat kaikki mielikuvani muuten kuin lahopuu minun ympärilläni?

Hän heitti peilin kädestään.

Häntä inhoitti enää katsoa siihen. Oli joskus ennen ollut hetkiä hänellä, jolloin hän oli hävennyt koko ihmisrodun puolesta. Nyt tuntui hänestä kuin olisi ihmisuus hävennyt hänen puolestaan. Ja samalla tuntui hänestä kuin mielikuvituksen vaaralliset henget, jotka muuten kautta elämän olivat nöyrinä madelleet hänen lainopillisen järkensä edessä, olisivat nyt tehneet kapinan ja kantaneet hänet tahdottomana, ei kohti korkeuksia, vaan päin yhä yöllisempiä ja pöyristyttävämpiä syvyyksiä.

Hänelle tuli ääretön tarve äkkiä ajatella jotakin kaunista. Ja hän istui kirjoituspöytänsä ääreen ja luki hymähdellen, mitä hän edellisenä yönä oli kirjoittanut. Sitten kastoï kynän mustetolppoon ja jatkoi aivan uudessa äänilajissa:

„On jossakin vanha talo viheriällä nurmipenke-reellä ja sen alla pieni metsälampi. Siellä sanotaan minun syntyneen kerran kesäisnä yönä. Mutta se ei ole totta. Minä tulin siihen jollakin tuntemattomalla tavalla Suurpään kartanosta.

Siinä talossa on sarja huoneita, pieniä ja matalia, mutta sen toisessa päässä asuu mies niin voimakas ja väkevä ja sen toisessa päässä askarteleenainen niin hiljainen ja hieno, ettei sellaisia näe

muualla kuin mielikuvituksessaan. Ne ovat minun isäni ja äitini. Ikävä vaan, että he molemmat jo ammoin ovat kuolleet ja elävät vain silloin tällöin minun mielikuvituksessani.

Muille on se talo tyhjä ja kolkko, rakennus, jossa ei asu kukaan ja jonka lahonneet seinät odottavat vain viimeistä tuomiotaan. Seuliainen rakuttaa sen jokaisessa hirressä ja porraspuut ovat jo vanhuuttaan maahan varisseet. Pian onkin koko talo maan tasalla.

Kaikki, minkä aion kertoa, elää ainoastaan minun aivoissani. Tokko se koskaan lie muualla elänytään?

Muistinko mainita, että tuon salaperäisen talon huoneesta huoneeseen juoksentelee meluisa lapsilauma, joita sanotaan minun sisarikseni? Nyt he kaikki ovat kuolleet, ja nousevat haudoistaan vain joskus, kun minä heitä ajattelen.

Niiden joukossa on yksi, joka ei ollenkaan ymmärrä, mitä varten hän on tullut tähän maailmaan.

Tämä on tarina talosta, jota ei ole ollut, ja laulu lapsesta, joka ei ole elänyt muualla kuin joskus jonkun tuntemattoman jumalan aivokomerossa. Siinä ei siis voi olla mitään jännittäviä seikkailuja eikä se ole juuri hupainenkaan. Sen ainoa etu ja viehätys on, että se ei ole pilassa pituudella. Oikeastaan voisi se jo loppua tähänkin.

Mutta sittenhän jäisi minulta kertomatta, miten nuo nurmikentät kesällä lemuavat ja miten kummalliset perhot niiden yli äänettömästi leijailevat.

Ja jokainen perhonen on niinkuin sen lapsen ihmettelevä ajatus, joka aavistaa olevansa kotoisin Suurpään kartanosta eikä ymmärrä, mitä varten hänet on viskattu tähän vanhaan talorotteloon, keskelle outoja ihmisiä, joita hänen käsketään rakastaa ja kunnioittaa, jos hänen mieli kauan elää ja maan päällä menestyä.

Enkähän minä vielä ole virkkanut sitäkään, miten punaisena kun kurkistaa yli metsälammen ja vetää laiturin päähän pitkän, välkkyvän ajatusviivan. Luonnollisesti siinä ei ole mitään järjellistä ajatusta.

Mutta varmaan siinä on joku ajatus, jos laiturilla istuu yksinäinen orposielu, joka ei ollenkaan tiedä, mitä varten hänet on tehty tähän maailmaan. Ja varmaan on siinä vielä enemmän ajatusta, jos tuon sielun täyttää ääretön, sanaton ikävyys eikä hänellä ole ketään, kenelle kertoa ikävänsä.

Hän ikävöi kotiinsa, josta hän on tullut, ja ihmettelee, miten kaikki täällä on hänelle outoa ja hämää. Miksi sanotaan tuota taloa tuossa hänen kodikseen, eikä esim. jotakin toista taloa, ja miksi hän on poika eikä esim. tyttö? Miksi on tämä maailma ylipäänsä niinkuin se on, eikä esim. ylös alaisin, kuten maailma veden pinnassa hänen vierellään?

Hänellä on hyvin paljon miettimistä. Mutta tulee muistaa, että hän on lapsi, ja lapsethan, kuten tunnettu, eivät ymmärrä mitään. Tämä taas ei tunnu ymmärtävän edes elämän ensimmäisiä alkeellisia kysymyksiä.

Kuitenkin tajuaa hän jo aivan tarkkaan, että ellei hän sattumalta olisi syntynyt elämään, hän arvattavasti ja hyvin luultavasti ei ollenkaan olisi viitsinyt elää, vaan jäänyt mielummin elämättä. Tässä tapauksessa voisi hän kuitenkin ehkä sivumennen katsoa siihen. Ettei se ollut mitään erinomaista, siitä hän oli jo edeltäpäin varmasti vakuutettu.

Se oli viisas lapsi, hymähtää joku. Epäilemättä hän ei ollut kaikkein typerimpiä. Ikävä vaan, että hän isänsä kodista tähän maailmaan tullessaan ei ollut saanut muuta perintöä kuin palasen parkaa valhekudosta aivoihinsa. Siitä ei kuitenkaan johdu, että tuo valhe olisi ollut vähemmän totta kuin tuollainen tavallinen, kulunut totuus, jonka kuka tahansa suustaan singahuttaa — — —“

Seuraavana päivänä hän meni ja otti vastaan viran. Nyt nauttii hän suurta eläkettä, tekee tiheään ulkomaamatkoja ja on yleiseen olemassa-oloonsa sangen tyytyväinen.

EINO LEINO

Romaaneja routavuosien ajoilta

TUOMAS VITIKKA. 3 mk.

JAANA RONTY. 3 mk.

OLLI SUURPÄÄ. 3 mk.

HINTA 3 mk.